

*Elisabeth C. Gründler
Norbert Schäfer*

Ministerstvo životního prostředí
České republiky

DĚTSKÁ HŘIŠTĚ A ZAHRADY V PŘÍRODNÍM STYLU

VÝZNAM • PLÁNOVÁNÍ • REALIZACE

Elisabeth C. Gründler
Norbert Schäfer

DĚTSKÁ HŘIŠTĚ A ZAHRADY V PŘÍRODNÍM STYLU

VÝZNAM • PLÁNOVÁNÍ • REALIZACE

Ministerstvo životního prostředí
České republiky

Ministerstvo životního prostředí

2010

Elisabeth C. Gründler

Norbert Schäfer

**DĚTSKÁ HŘIŠTĚ A ZAHRADY
V PŘÍRODNÍM STYLU**

VÝZNAM • PLÁNOVÁNÍ • REALIZACE

DĚTSKÁ HŘIŠTĚ A ZAHRADY V PŘÍRODNÍM STYLU

VÝZNAM • PLÁNOVÁNÍ • REALIZACE

Autor: Elisabeth C. Gründler, Norbert Schäfer

Na vzniku této publikace se podíleli: Markéta Kolářová, MŽP SRN, Apus, CEGV Cassiopeia

Z publikace Naturnahe Spiel- und Erlebnisräume vydané roku 2000 přeložila: Markéta Kolářová

Grafický design a sazba: © 2123design s.r.o., Průmyslová 1200, Hradec Králové

Tisk: Dukase s.r.o., tř. E. Beneše 1530, Hradec Králové

Vydalo: Ministerstvo životního prostředí, se sídlem Vršovická 1442/65, Praha 10

Vydání: první

Rok vydání: 2010

Náklad: 1 000 ks

Licence byla poskytnuta Ministerstvu životního prostředí na vydání 1000 ks.

Překlad © Markéta Kolářová, 2009

© Ministerstvo životního prostředí

Fotografie © STADT + NATUR Klingenmünster: Norbert Schäfer a Helga Berger (str. 10, 11, 13, 14, 15, 16, 21, 26, 29, 32, 33, 35 dole, 37, 39, 40, 42, 43, 45, 46, 47, 48, 50, 52, 53, 54, 55 dole, 57, 65, 66, 68 dole, 69, 70, 71, 75, 76), STADT + NATUR Wuppertal: Jessika Lüdenbach a Markéta Kolářová (str. 34, 38), STADT + NATUR Freudenstadt: Anja Grün (str. 23, 28, 35 nahoře, 55 nahoře, 68 nahoře, 77), 2010

www.mzp.cz

ISBN: 978-80-7212-523-4

Vytištěno na EKO papíře REVIVE Pure White vyrobeném bez použití chloru.

Obsah

1. 125 dětí na 900 čtverečních metrech	12–19
Helga Faustová svým dětem zajišťuje víc prostoru na hraní	
2. Pouze při volné hře se rozvíjí lidská inteligence	20–27
3. Co potřebují dospělí, kteří pracují s dětmi?	28–33
Spíš nechat dělat než dělat	
4. Konstrukční prvky jsou rozmanité	34–45
Půda, voda, kámen, rostliny...	
5. Odborná kompetence garantuje trvalou udržitelnost	46–53
V čem spočívá práce projektanta?	
6. Hodně lidí hodně dokáže	54–61
Jak využít zdroje skupiny	
7. Bez peněz nejde nic	62–65
Jak oživit prameny	
8. Pokud to v hotovém stavu znamená více práce, pak něco není v pořádku!	66–69
Jaká údržba je kdy nutná?	
9. Děti potřebují riziko	70–75
Úrazové pojišťovny doporučují dětská hřiště a zahrady v přírodním stylu	
10. Všichni účastníci se změnili	76–79
Projektový proces a jeho koeficienty úspěchu	
Poznámky k českému vydání	80–83

Autoři

Školní radní Elisabeth C. GRÜNDLEROVÁ,

narozena 1949, vystudovala právní vědu, politologii a romanistiku a 20 let se věnovala učitelství. Od roku 1994 je nezávislou žurnalistkou a knižní autorkou. Jejími tématy jsou ekonomika, psychologie a učební procesy. V roce 2000 obdržela cenu Friedricha Vogela za hospodářskou žurnalistiku. Její nejnovější kniha „Rohstoff Intelligenz“ (Surovina inteligence) vyšla v roce 2008.

Dipl.-Ing. (FH) Norbert SCHÄFER,
architekt AKRP,

narozen 1957, vystudoval obor Zahradní a krajinářská architektura ve Wiesbadenu a poté pracoval jako pomocník v organizaci poskytující rozvojovou pomoc na Haiti. V roce 1990 založil spolu s Helgou BERGEROVOU v německém Zweibrückenu inženýrskou kancelář STADT + NATUR, která dnes sídlí v Klingenmünsteru, spolková země Porýní-Falc. Projektování venkovních prostorů pro děti – hřišť a zahrad v přírodním stylu – je už dvacet let stěžejním úkolem jeho práce.

Poznámka autorů

V této knize hovoří autorka a autor někdy ve formě „já“ a někdy ve formě „my“. V prvním případě se jedná o individuální pozorování, ve druhém případě je řeč o koncepci, kterou zastupují oba společně. V zájmu lepší čitelnosti textu jsme ustoupili od sjednocení.

Překladaelka

Dipl.-Ing. (FH) Ing. Markéta KOLÁŘOVÁ,

narozena 1974, vystudovala zemědělství-zahradnictví a učitelství odborných předmětů na České zemědělské univerzitě v Praze a krajinářskou architekturu na Univerzitě Duisburg-Essen v Německu. V roce 2004 založila spolu s Jessikou LÜDENBACHOVOU ve spolkové zemi Severní Porýní–Vestfálsko inženýrskou kancelář STADT + NATUR Wuppertal – partnerskou firmu kanceláře v Klingenmünsteru.

Poznámka překladatelky

Německý název knihy „Naturnahe Spiel- und Erlebnisräume“ nelze do českého jazyka přeložit stručně a zároveň přesně, aniž bychom zavedli novou terminologii a osvětlili důvody pro její používání.

Přídavné jméno „naturnah“ znamená v přímém překladu „blízké přírodě“ a je používáno jako charakteristika objektů, které byly vytvořeny lidskou rukou po vzoru přírody. Takto se tyto objekty úmyslně odlišují od těch, které vytvořila příroda sama, v němčině „natürlich“ či „Natur-“. Kniha pojednává o venkovních prostorech pro děti, které byly pro jejich účely vytvořeny. Proto zavádíme pojem „v přírodním stylu“.

Zahrady u mateřských škol obsahující podobné prvky jako zahrady, které jsou popsány v knize, bývají v češtině někdy nazývány „ekologické“. V němčině jsou tímto pojmem zahrady a hřiště označovány jen zřídka, neboť se jedná o označení s velmi vysokou hodnotou.

Představené projekty mají sice pozitivní vliv na životní prostředí, jakož i na ekologickou výchovu jejich uživatelů – dětí, ekologie zde však nestojí na prvním místě, nýbrž vedle zájmů dětí.

Výraz „Spielraum“ znamená herní prostor a je shrnutím názvem pro dětská hřiště, školní dvory, zahrady u mateřských škol a dnes už někdy dokonce i pro tzv. hřiště pod střechou („Indoor“). U projektů popsanych v této knize se jedná o zahrady u mateřských škol. Autoři se chtějí však obrátit na širší publikum, jelikož představená koncepce je uplatnitelná také na zahradách a školních dvorech, jakož i na dětských hřištích veřejných i soukromých provozovatelů. Protože čeština neposkytuje jednoduchý ekvivalent slova „Spielraum“, je v knize někdy řeč o zahradě u mateřské školy a jindy o hřišti.

„Erlebnisraum“ je prostor zážitků, prožitků, událostí, příhod („Erlebnis“). Autoři chtěli tímto titulem podtrhnout schopnost herních prostorů ovlivňovat zejména smyslová prožívání jejich uživatelů, totiž dětí.

Předmluva

Nečekej na lepší časy!

Zahrada u mateřské školy, školní dvůr či dětské hřiště potřebují nutně rekonstrukci, mnoho prolézaček bylo z bezpečnostních důvodů odstraněno, avšak naděje na vysoký finanční obnos, který by zaplatil nové vybavení, je v nedohlednu. Děti si ale chtějí hrát tady a teď. Nové řešení za pět nebo deset let, „až bude více peněz“, jim nepomůže.

Tato situace však nabízí také šanci přehodnotit staré způsoby myšlení. Prolézačkami vybavené holé plochy byly dobré z pohledu dospělých, neboť jim umožňovaly snadný dozor a kontrolu dětí. Jenže nerušená volná hra se tu nerozvíjela. Prostoru vhodného k volné hře, kterou každé dítě potřebuje ke svému vývoji, je omezené množství, tak jako vzduchu, vody nebo půdy. Dokud nám tyto přirozené zdroje byly k dispozici bez omezení, bezmyšlenkovitě jsme je spotřebovávali. Dnes ale v dětském životním prostředí převažují zóny nebezpečí. Proto musíme vědomě a cíleně vytvářet místa, ve kterých se děti mohou seznámit s přírodou a kde si mohou svobodně vytvářet své vlastní hry. Těmito místy jsou zahrady u mateřských škol, školní dvory a dětská hřiště.

Tato kniha vypráví o několika mateřských školách v Německu – o učitelkách, rodičích a architektech, kteří nechtěli čekat na lepší časy. Odborníci a laici vytvořili společnými silami zahrady v přírodním stylu, kde si mohou děti volně hrát, a kde se snáze pracuje i učitelkám.

Proces malých samoorganizovaných kroků je pro většinu zúčastněných novou a neobvyklou zkušeností, během níž se mohou mnohému naučit a zároveň změnit sami sebe. Pokud se najdou lidé s odvahou učinit první kroky a zahájit tento jedinečný projektový a myšlenkový proces, otevřou se netušené možnosti a dosud neznámé zdroje. Tato kniha chce dodat odvalu všem, kdo nesou odpovědnost za zahrady u mateřských škol, školní dvory a dětská hřiště. Chce dodat odvalu ke změnám a důvěru v tvůrčí sílu dobře moderované a odborně vedené skupiny. Inspiraci, rady a návody zde naleznou nejen rodiče, učitelky a projektanti, ale též všichni, kdo o podobě venkovních prostorů pro děti rozhodují, tzn. zástupci obecní rady, komunální politici, zástupci církví, sociální pedagogové, odborníci ze stavebních úřadů nebo ředitelky a ředitelé škol. Volná, dětmi samotnými organizovaná hra je podmínkou pro jejich zdravý vývoj. Odpovědnost za to nenesou jen rodiče a odborníci. Tvůrčích procesů se může účastnit každý, komu se nechce čekat na lepší časy!

125 dětí na 900 čtverečních metrech

Helga Faustová svým dětem zajišťuje víc prostoru na hraní

Už z dálky je slyšet ten rozdíl.

Vstupuji-li do areálu – na školní dvůr, na kterém je právě přestávka, do zahrady u mateřské školy nebo do tělocvičny, chci si obyčejně přitisknout ruce na uši. Přeji si do nich špunty a myslím si: „Je vůbec povoleno pracovat tu bez chráničů sluchu?“ Tenhle hluk bolí. Tucty dětí na malém prostoru, ať už uvnitř nebo venku, pobíhají, křičí, skotačí, je to pronikavé, hlasité a hektické.

Také v Thaleischweileru-Fröschenu slyším hlasy, volání a smích, když se blížím k mateřské škole. Také tady se nořím do závoje tónů, ale jejich souzvuk je spíše lákavý. Nejdříve spatřím děti v rychlém pohybu. Skupina čtyř- a pětiletých dětí kličkuje slalomovou dráhou na koloběžkách a tříkolkách. Několik dětí si hraje na široké skluzavce v příkrém svahu. Testují, jakou technikou se nejlépe klouže, jestli hlavou napřed, nohama napřed, ve dvou, ve třech nebo v řadě. Ke zpátečnímu výstupu vzhůru je k dispozici několik cest. Někteří děti to zkoušejí v běhu, využívají rychlost, kterou získaly sklouznutím. Obzvláště oblíbená je dřevěná plošina s lanem. Je to nejkratší spojení. Vyžaduje sílu a šikvnost a prkenná plocha se při běhu rozezní dutým zvukem jako buben. Během deseti minut, kdy přihlížím, se žádné dítě nezastaví. Všechny běhají a kloužou se bez přestávky, volají, smějí se a vypráví si navzájem, co prožívají. Hlučně a radostně komentují vlastní činnost. Občas zaběhne některé dítě k učitelce, která stojí trochu stranou, poreferuje o svých zážitcích a vrátí se zpět do hry. Ani jednou nemá učitelka důvod, aby svou roli pozorovatelky opustila.

Také tyto děti jsou hlučné. Volají, křičí, dupou a ječí radostí. Tento hluk mne ale přitahuje, protože v něm chybí pronikavé falešné tóny. Pohyby a zvuky jsou přirozenou součástí hry, kterou děti v každém okamžiku nově vynalézají. Vznáší se nad nimi atmosféra intenzity a koncentrace. Tyto děti dělají to, po čem právě teď nejvíce touží. To, co je pro ně v tomto momentě správné a smysluplné.

Zahrada mateřské školy v Thaleischweileru se prudce svažuje k širokému, rychle proudícímu potoku. Potok je zajištěn drátěným plotem, protože je příliš hluboký a nebezpečný na to, aby si zde děti hrály. Část svahu těs-

ně u plotu je hustě osázena keři a pokryta mulčovací kůrou. V tomto křoví teď vidím pohyb. Skupina dětí je tam zjevně zahloubána do hry, ve které má každé svou vlastní přidělenou roli. Občas se objeví asi čtyřletá holčička a stejně starý chlapec, kteří sbírají kameny a listy a rychle s nimi mizí zpět ve svém chráněném doupetí. Tyto děti nepotřebují žádné instrukce ani žádnou pomoc, chtějí být prostě jen ponechány v klidu. S keři sousedí velká stabilní vrbová chýše s pevnou střechou. Pletené stěny jsou omítnuty jílem. V tomto okamžiku je neobsazena. Ve stěnách, ve výšce dětských očí, vidím dírky vyhloubené do jílu – stopy intenzivního používání, které by „rozumný“ dospělý spíše ohodnotil jako „vandalismus“.

Dvě holčičky mne přinutí opustit mou rozhlednu na dřevěné kulatině, která je součástí překážkové dráhy pro skákání a balancování. Zatímco větší dívka už šikovně skáče z kůlu na kůlu – a v tom jí zjevně vůbec nepřekážím – zdolává druhá raději jeden kmen po druhém izolovaně a opatrně přitom udržuje rovnováhu. Pokaždé, když se jí to podaří, bohatě svůj úspěch komentuje a mává učitelce, která scénu z několikametrové vzdálenosti pozoruje.

Za budovou mateřské školy, naproti překážkové dráze, stojí solidní dům na kůlech. Právě si v něm hraje několik dětí. Provazový žebřík je vytažen vzhůru, vchodový otvor zatarasen. Dvě děti stojí venku a vyjednávají, jestli si mohou „hrát taky“. Kolem mne projde skupina dětí s učitelkou a zmizí za zahradní brankou, kterou za sebou zase pečlivě zavřou. Zde, stranou od zahrady s tematikou hřiště, je umístěna užitková zahrádka – 120 čtverečních metrů s vyvýšenými záhony a bylinkovou spirálou. Každá třída má jeden záhon, který společně obdělává a udržuje. Po určité době vidím, jak se děti vracejí, každé s mrkví v ruce. Většina ji

labužnický okusuje, některé s ní pyšně mávají jako s trofejí.

Jdu zpět na terasu před třídními místnostmi. Mnoho dveří je otevřeno a skoro v každé místnosti si hrají děti. V této mateřské škole „nemusí“ žádné dítě ven. Vždycky se najdou děti, které si vychutnávají ticho, jež nastane, když ostatní místnost opustí. Často se pak pustí do hry, na kterou by si jinak netroufaly. Nebo se přitulí k učitelce a poprosí o pohádku, protože ta je to, co právě teď potřebují.

Z terasy vidím celou rovnou část zahrady. Na její druhé straně, oddělena velkou travnatou plochou, se nachází písková a blátíčková zóna a kopec z valounů, na němž stojí pumpa. Ze žlutého, jílovitého písku si tu skupinka dětí právě staví systém kanálů. Tento písek se lepí obzvláště dobře, a to i na oblečení, proto je sem vstup povolen pouze v nepromokavých kalhotách. Na trávníku mezi terasou a blátíčkovou zónou stojí tři malé vrbové týpí, mezi nimi je ohniště. Jedno týpí se naklání a vypadá trochu oškubaně, jako by ho děti už značně potrápily a ono potřebovalo brzo rekonstrukci.

Zahrada u mateřské školy v Thaleischweileru-Fröscheny nabízí dětem rozmanité možnosti, které intenzivně využívají. Není to zahrada s katalogovými herními prvky typu XY. Drahé prolézačky a herní sestavy, které stojí pěti- až šestimístné sumy, tu nenajdete. Dětem však ani nechybí. Stavba zahrady byla procesem, který trval několik let. Během něj se mnohé změnilo, a nebyl to jen areál. Také účastníci procesu, tzn. učitelky, rodiče, zástupci obce a samosprávy se mnohému naučili a změnili své myšlení.

Helga FAUSTOVÁ vyrostla na rodinném statku v Thaleischweileru společně se třemi bratry. Od roku 1981 je ředitelkou mateřské školy postavené v roce 1955 pro 50 dětí.

Tady v západním Falcu (středozápadní Německo – poznámka překladatelky) je už od 19. století rozvinut obuvnický průmysl, se kterým je spjata průmyslová práce žen. Mnohé matky tu pracují na směny, což podnítilo vznik diferencované nabídky mateřských škol, denních matek a stacionářů, a to navzdory skutečnosti, že tady na venkově spatříte mnogogenerační rodinu častěji než ve velkoměstě. Koncem sedmdesátých let byla budova mateřské školy rozšířena, na úkor poloviny zahrady, čímž se kapacita mateřské školy zdvojnásobila na 100 míst. V roce 1990 se mateřská škola zvětšila na 125 míst, takže od té doby na jedno dítě připadlo už jen šest čtverečních metrů zahrady – jedenáctina toho, co bylo začátkem padesátých let kalkulováno jako dostačující. V této době byla volná hra dětí ještě na denním pořádku, o tvorbě zahrady se dlouho nepřemýšlelo. Ke standardnímu vybavení každé mateřské školy patřila přehledná plocha s pískovištěm, houpačkou, skluzavkou a prolézačkou. Taková zahrada vyhovovala tehdejšímu pedagogickým poznatkům.

Ředitelka Helga FAUSTOVÁ byla v průběhu let se zahradou u své mateřské školy stále více nespokojená. Čím dál tím méně mohla pozorovat intenzivní volnou hru, tak jak ji znala ze svého vlastního dětství. Ona si ještě hrávala na loukách, v křovinách a potocích. Jejím každodenním hřištěm byla divoká příroda. Se svými kamarády se venku nořila do vlastního světa, ve kterém se stavěly skrýše nebo chatrče a vynalézaly stále nové hry – na mámu a tátu, na indiány, na rytíře či hry inspirované pohádkami. Dospělí byli jen figurkami v pozadí a objevovali se maximálně jako narušitelé. Takovéto hry na zahradě své mateřské školy Helga FAUSTOVÁ vlastně nikdy nespátřila. Prolézačky sice děti motivovaly k pohybu, ale ten většinou zůstával jednoduchý a schématický, neprobíhala tu nově vymyšlená hra, na kterou se děti delší dobu soustředí. Obrovské pískoviště bylo vlastně věčně nedostačující, což vedlo k hádkám a nutilo učitelky zakročit. Z těchto důvodů začala Helga FAUSTOVÁ na začátku devadesátých let hledat koncept pro přestavbu zahrady.

Ve stejnou dobu dělala krajinářská architektka Helga BERGEROVÁ v obcích a mateřských školách reklamu na svou koncepci zahrad v přírodním stylu, kterou vyvinula společně s Norbertem Schäferem, partnerem své inženýrské kanceláře „STADT + NATUR“ v Klingensteinu (do roku 1999 v Zweibrückenu). Pomocí terénních úprav, přírodních prvků a rostlin se do té doby značně pustá, prolézačkami vybavená plocha strukturuje natolik, že vznikne různorodá nabídka pohybových podnětů. Částečné rozčlenění do malých prostorů umožní dětem rozmanitou, nerušenou a samostatnou hru. Na zakázku evangelické církve Thaleischweiler, jež je provozovatelem mateřské školy, navrhla Helga BERGEROVÁ na jaře 1995 plán, který obsahoval mnohé

z dnes realizovaných prvků. Časový plán stavby byl při realizaci odbornými firmami odhadován na šest týdnů, cena stavby na zhruba 90 000 marek (v roce 1995 cca 1,67 mil. korun – poznámka překladatelky) – pro církevního provozovatele mateřské školy utopická částka.

Ale nedělat nic a žít nadále s pustinou, když jsou v dohledu alternativy, to Helga FAUSTOVÁ nedokázala. Místo toho přijala nabídku od „STADT + NATUR“ a objednala pouze projektové podklady a odborný dozor s tím, že realizace bude provedena, kde jen to půjde, svépomocí. Odborné firmy měly být zapojeny pouze do prací, které přesahovaly kompetence dobrovolníků. Začala intenzivní fáze příprav, rozhovorů a agitace. Koncepce předpokládala, že přestavba bude probíhat

postupně v malých krocích po dobu několika let. V každém roce se měly uskutečnit dvě stavební akce (ve smyslu klasických českých „brigád“ – poznámka překladatelky), do kterých měli být zapojeni rodiče, děti, učitelky a další dobrovolníci. Jedna akce byla plánována na jaro a druhá na podzim. Za podmínky dobře provedených příprav, opírajících se o zkušenosti projektantů, měl být při každé sobotní akci dokončen jeden stavební úsek.

„Chceme postavit tři malá vrbová týpí, která jsou propojena vrbovým tunelem a oplocena vrbovým plotem. Zároveň postavíme na jiném místě velkou vrbovou chýši, která bude sloužit jako herna. Pro tuto akci potřebujeme přibližně 20 dobrovolníků,“ zaznělo koncem

září v prvním dopise rodičům nových dětí. „Dříve jsme si hrávali v přírodě a s přírodou,“ psalo se dál, „čerpali jsme z ní pro naše hry a zapojovali jsme ji do nich. Mezitím se životní prostředí a tím i herní prostředí našich dětí změnilo. Zmizely prostory, ve kterých mohou děti uspokojit své potřeby – povolit uzdu své fantazii a dychtivosti po tvůrčí činnosti.“ Při večerní schůzce představila architektka Helga BERGEROVÁ zúčastněným rodičům plán a za prezentace diapositivů je seznámila se svými zkušenostmi s prací dobrovolníků.

Během následujících týdnů jsou v mateřské škole rozvěšeny listiny, do kterých se pomocníci mohou zapsat, vedle nich seznamy nezbytného náradí a materiálu.

„Potřebujeme rýče, minimálně čtyři kusy, lopaty, krumpáče, páčidla, štípací kleště, štafle s minimálně

čtyřmi příčkami, pily, zahradní nůžky, nůžky na větve, skládací metr,“ stojí například na seznamu náradí. Vrbové proutí je k dostání zdarma, člověk jen musí vědět kde a kdy. Tady je Helga FAUSTOVÁ ve svém živlu. Obrací se na pana HEMMERA, tatínka dvou dětí z mateřské školy, o kterém ví, že pracuje u okresní silniční správy. Pan HEMMER se postará o to, aby se ořezané vrbové větve letos nedávaly do kompostu, ale byly odvezeny do školky. Vrby podél silnic se ořezávají tradičně od konce října do začátku března. První stavební akce je proto naplánována tak, aby dodávka dorazila včas.

V sobotu 28. října 1995 je na místě 60 pomocnic a pomocníků, včetně dětí. Nikdo z rodičů a učitelů do této doby ještě vrbové stavby nesplétal. Na tento tradiční způsob, kterým se ještě před několika desítkami let na venkově často vyráběly ploty, se už zapomnělo i v Thaleischweileru. Ale s rýčem a lopatou většina dob-

rovolníků zacházet umí anebo se dnes chápe příležitosti poprvé si to zkusit. Helga BERGEROVÁ, pro kterou je to již pětaticátá stavební akce, je zkušená instruktorka, která neztrácí klid a přehled, ani když je v největším shonu oslovena z několika stran zároveň. Ačkoliv je už konec října, počasí se vydařilo. V pozdním dopoledni, když jsou všichni pěkně v ráži, má slunce takovou sílu, že se většina dobrovolníků potí. Helga FAUSTOVÁ se postarala o jídlo a pití, takže je připraven švédský stůl, u kterého se každý může obsloužit. V poledne je pak servírována hustá hrachová polévka, která rychle mizí. Nejvíce si však libuje 25 přítomných dětí. Něco se děje, něco je na práci a jejich rodiče jsou u toho. Většina z nich chce spolupracovat. Jsou tedy nasazeny lopaty, kolečka a nákladáčky, mnohá tříkolka je přeměněna na dodávku pro vrbové pruty. A i když by stavba bez dětského zapojení možná lépe „odsýpala“, většina tatínků a maminek si společnou činnost přece jen vychutnává. Žádné z dětí nefňuká ani netrucuje. Nikde není ani památky po špatné náladě a nespokojenosti, která se většinou dostavuje na konci dlouhých sobotních nákupů v supermarketech. Pletení vrbových proutků jde maminkám a učitelkám, které se této práci chopily, stále lépe od ruky. A když jsou v časném odpoledni zapleteny poslední pruty, zvládá většina tuto techniku opravdu dobře a je jim líto, že práce končí. To už je ale připravena káva a domácí buchty, o které Helga FAUSTOVÁ prozřetelně poprosila část maminek a babiček. Kolem čtvrté hodiny odpolední se tedy všichni sejdou u stolu a nechají si chutnat. Rodiče, kteří dosud málokoho znali, protože jejich dítě je ve školce nové, sedí vedle „staré gardy“, kterou nový školkový rok třetího dítěte už moc nevzrušuje. Učitelky jsou promíchány s rodiči a zavádějí s nimi po společně vykonané práci zcela jiný roz-

hovor, než na jaký jsou zvyklé z rodičovských schůzek. Také farář, Andreas BROSCHE, pracoval celý den s dobrovolníky. Jestli zastupoval tatínky nebo církevní obec, to nikoho nezajímá. Když nálada dosahuje vrcholu, je mnohohlasně přivítána reportérka regionálního deníku. Chce o akci informovat a prosí část dětí a rodičů, aby se postavili před vrbová týpí, která společně vybudovali. Také místní noviny poslaly fotografa, a také ony budou samozřejmě o dnešku psát. Když se v pozdním odpoledni začíná ochlazovat, společnost se rozchází, protože děti dávají jednoznačně najevo, že už toho mají dost. Také dospělí cítí, kolik práce mají za sebou, do fitcentra už dneska nikdo nepůjde. Pro všechny zúčastněné to byla dobrá zkušenost a mnozí se rozhodli už teď, že příště přijdou zase.

Hned v následujícím týdnu mohou Helga FAUSTOVÁ a její tým pozorovat, jak děti obsazují vrbová týpí coby nová místa na hraní. Zdá se, že děti těší, že mohou na chvíli zmizet ze zorného pole učitelek. Tlačence na pískovišti polevuje spolu s tím, jak se nové prostory stávají všednodenními a rozšiřují akční rádius dětí. Děti se noří do dlouhotrvajících her, ve kterých přejímají ty nejfantastičtější role. O angažovanost rodičů si ředitelka v blízké době nemusí dělat starosti. A také učitelky bez řečí obětují volnou sobotu, čas vykompenzují hodinami určenými pro spolupráci s rodiči. Motivace jim nechybí, neboť poznaly, že rozšíření herních možností dětí má kladný vliv také na pedagogickou práci.

Během tří let se paní ředitelce FAUSTOVÉ podaří zahradu u mateřské školy v Thaleischweileru-Fröschenu zcela přestavět. Na jaře 1996 je na řadě užitková zahrád-

ka. Aktéry jsou tentokrát učitelky z jiných školek účastnicí se dvoudenního školení organizace Diakonisches Werk¹. Někdejší soukromá zahrada o ploše 120 čtverečních metrů se připojuje k zahradě mateřské školy, aby měly děti k dispozici o něco víc místa. Má zde být založena užitková zahrádka se sedmi vyvýšenými záhony, bylinkovou spirálou a kruhem na sezení. Školení, které řídí architektka Helga BERGEROVÁ, se skládá z teoretického a praktického dne s tím, že praktická ukázka bude samozřejmě probíhat v mateřské škole v Thaleischweileru a pomůže tak opět zajímavě rozšířit její zahradu. Pro tento den uvolnil obecní úřad dokonce jednoho zaměstnance, který má ženám pomoci.

-
1. *Organizace evangelické církve, která je provozovatelem mnohých mateřských škol a která též provádí školení zaměstnankyň a zaměstnanců.*

Na podzim téhož roku jsou rodiče zase pozváni na sobotní akci. Celkem 60 osob, včetně zaměstnance obecního úřadu, se podílí na stavbě domečku na kůlech, plotu, překážkové dráhy a nového schodiště s možnostmi pro lezení. Vrbová týpí musí být opravena, a tak dostávají loňští účastníci příležitost aktivovat své know-how v pletení vrbového proutí. Někteří mezitím už i „trénovali“ a postavili si vrbovou konstrukci také na vlastní zahradě.

V dubnu roku 1997, během sobotní akce, omítá praktikantka Patricia HUBEROVÁ spolu s rodiči a dětmi velkou vrbovou chýši jílem. Je to praktická část její závěrečné práce. V témže roce provádí odborná firma hrubé terénní práce, zatímco se dobrovolníci starají o jemné modelace terénu, staví plošinu pro lezení a schodiště z pneumatik², houpačku na stromě a osazují zelené doupe. To všechno vyžaduje opět hodně příprav. Většinu opět organizuje Helga FAUSTOVÁ, za podpory krajinářské architektky Helgy BERGEROVÉ. Naštěstí si nikdo nemusí dělat starost o dobrovolníky, protože sobotní akce už mají svou tradici. V květnu 1998 je zhotoven kopeček s jeskyní, potokem a písčovou a blátíčkovou zónou. Předtím byla odbornou firmou vyvrtána studna a instalována pumpa. V roce 1999 jsou poslední dvě akce věnovány posezení s pergolou a herním možností před vchodem do mateřské školy. Následně se z tohoto prostoru stane oblíbené místo využívané nejen v době vyzvedávání a odvádění do školky, ale též mimo otevírací dobu školky.

Během tříletého procesu přestavby zahrady se práce učitelek změnila.

„Zasahujeme už jen velmi zřídka,“ říká Helga FAUSTOVÁ. „S údivem pozorujeme, jak nápadité hry si děti vymýšlejí a jak málo instrukcí a pomoci potřebují. Jsme přítomny, ale stojíme klidně opodál. Mnohem více vnímáme a o vývoji dětí můžeme informovat rodiče podrobněji než dříve.“

„Byl to pro nás postupný a zcela nový proces, protože tento přístup od nás při studiu nebyl vyžadován,“ doplňuje její kolegyně. „Dnes máme také mnohem méně důvodů k zasahování, neboť agrese mezi dětmi ubylo. Protože mají víc možností a víc prostoru být aktivní, jsou jejich hry produktivnější a nápaditější.“

2. Z ekologických důvodů už dnes STADT + NATUR pneumatiky nepoužívá.

Pouze při volné hře se rozvíjí lidská inteligence

Kdo ví, proč dnešní děti nutně potřebují zahrady a hřiště v přírodním stylu, na kterých si mohou nerušeně hrát, a proč je dnes nutné vynakládat na jejich stavbu prostředky, zatímco generace našich rodičů se tím ještě vůbec nemusela zabývat, ten může tuto kapitolu klidně přeskočit. Kdo však hledá argumenty a chce se seznámit s některými vědeckými poznatky, ten by měl číst dál.

„Brrmm, brrmm...“

Tříletá Kathrin napodobuje zvuky jedoucího auta a krouží při tom kouskem chleba s medem po okraji talíře.

„Přestaň si hrát a sněz svou snídani,“ říká její učitelka.

Kathrin neodpovídá. Zatímco kouše sousto chleba, pozoruje medovou stopu, kterou její „auto“ zanechalo na talíři. Opisuje stopu ukazováčkem, zkouší jí dát nový směr a opět napodobuje zvuky auta. Učitelka si hluboce povzdychne, ale už nic neříká, protože ví, že Kathrin může zvládnout obojí: hru i snídani.

Kathrin si hraje, protože to jinak nedokáže.

Hra je genetický program, který má člověk společný se všemi vyššími savci. Dospělým a dětem připadají hrající si koťata nebo štěňata legrační a nemohou se na ně vynadívat. Mláďata se hrou učí druhy chování, které potřebují pro přežití. Koťata cvičí ve hře například love-ní a chytání, a to s náramnou radostí.

Kathrin už přežije, aniž by trénovala chytání, lov či útěk. Usedne k prostřenému stolu a když je nejhorší

hlad utišen, začne si hrát, místo aby „pěkně vyjedla talíř“.

Kathrin trénuje svou inteligenci.

To, co dospělým připadá jako ztráta času, totiž vedle příjmu potravy si ještě hrát, je automatický učební proces rozvíjející inteligenci. Tu inteligenci, kterou se savci homo sapiens sapiens vyznačují a která je základem naší dnešní civilizace a kultury.

Mozek vyrábí obrázky

Lidský mozek má schopnost vyrábět obrazy. Kathrin si např. představuje, že sousto chleba je auto, medová stopa, kterou za sebou zanechává, je silnice a takový kolíček na prádlo může být třeba krokodýl. Tato představivost umožňuje architektovi narysovat plán domu, který bude stavět, a umožňuje zákazníkovi plán prohlédnout a pochopit ho. Všechny kulturní techniky jako je čtení, psaní nebo počítání jsou založeny na této schopnosti symbolického myšlení. Řada písmen P...E. ..S není zpočátku nic jiného než černé znaky na papíře. Až když s nimi dítě spojí představu odpovídajícího zvířete, bude schopno je také přečíst a porozumět jim.

Tři mozkové vrstvy dokumentují stupně evolučního vývoje

Potomci savce homo sapiens sapiens jsou schopni naučit se mluvit, psát a počítat, za což vděčí svému mozku složenému ze tří částí a vyvinutému během mili-

ónů let evoluce. Toto biologické dědictví sahá daleko do dob před prvním člověkem. Nejstarší část mozku – retikulární formaci neboli mozkový kmen nalezneme už u plazů a vědci ho proto žertem nazývají „hadí mozek“. Nad ním leží „limbický systém“, který mají v různém provedení všichni savci. Tato část mozku je centrem smyslů a emocí. Nad tím se jako čepice klene mozková kůra čili „neokortex“, a právě tato část mozku je u člověka obzvláště vyvinuta. Odtud jsou řízeny specifické lidské schopnosti, jako je mluvení, myšlení a tvůrčí inteligence. Všechny tři části mozku³ neustále spolupracují, a proto selhání nebo narušení jedné části ovlivní celý systém.

U novorozence je plně funkční pouze evolučně „nejstarší“ část mozku – retikulární formace. Odtud je řízena látková výměna (například dýchání a trávení), jakož i jednoduché pohybové reflexy, jako jsou úchopový nebo sací reflex. Ostatní části mozku jsou sice jako orgány založeny, jsou však nevypělé, „prázdné“. Lze je přirovnat k pevnému disku počítače, na který nebyly ještě nahrány žádné programy. Limbický systém a mozková kůra začínají u člověka „fungovat“ postupně až díky interakcím s jeho životním prostředím.

Každý živý systém tvoří sám sebe

Chilský molekulární biolog Humberto MATURANA popsal schopnost každého živého systému organizovat a udržovat sám sebe pojmem „autopoiesis“ nebo „auto-poieze“. Podstatou této teorie je poznatek, že každý živý

3. *Tato teze trojjediného mozku pochází od amerického vědce Paula D. MACLEANA. Nejspodnější vrstva je nazývána „plazí mozek“, střední vrstva „kravský mozek“ (někdy také „koňský mozek“ nebo „savčí mozek“) a nejhornější vrstva „lidský mozek“ (někdy také „mozek primátů“).*

systém, tzn. také každý člověk a každé dítě, funguje podle vlastních vnitřních zákonů. MATURANA nazývá tuto vlastnost „autopoietická“. Slovo se skládá z řeckého „autos“ = sám a „poiein“ = dělat, tvořit. Život na této planetě se neustále tvoří sám od sebe. Vznikl, když se v praoceánu první prvoci oddělili od okolního prostředí pružnou, propustnou buněčnou stěnou (membránou). Od té doby existují jako samostatné jednotky.

Živá buňka je se svým okolním prostředím v interakci podle svých vlastních vnitřních zákonů. Volí, které molekuly přijme a které ne. Přijímá pouze ty, které ji vyživují, a odráží takové, které by jí ublížily. Tak komunikuje se svým okolním prostředím podle svých vlastních vnitřních zákonů a udržuje se tím při životě. Co platí pro jednotlivou buňku, to platí také pro složitá buněčná uskupení, např. pro mozek. Aktivita dítěte je nejprve řízena jednoduchými mozkovými systémy, retikulární formací a limbickým systémem, a tak buduje funkce mozkové kůry.

Živočichové jednají podle předem stanovených programů

Zvířata přicházejí na svět s určitým množstvím „programů“, které řídí způsoby jejich chování nebo reago-vání. Například kuře od prvního dne „ví“, že stín znamená „nebezpečí“, a utíká ke slepicí. Tento vrozený program chování napomáhá přežití každého živočišného druhu. Právě vylíhnuté kachní mládě jde za prvním pohybujícím se objektem, čímž je normálně jeho matka. Může to být ale také dřevěná kachna podstrčená vědci nebo vědec sám, jak dokázal při svých výzkumech Konrad LORENZ. Vrozený program chování nedá kachněti na výběr. Přitom platí pravidlo, že čím vyšší živočišný

druh, tím méně přísné jsou jeho programy chování a tím větší je schopnost jedinců učit se.

Homo sapiens sapiens modifikuje své chování

Homo sapiens sapiens je z evolučního hlediska tak úspěšný proto, že za účelem přežití začal používat a zdokonalovat svou inteligenci. Vědci se domnívají, že se předchůdce dnešního moderního člověka vyvinul před cca 2,7 až 2,5 milióny let na africkém riftu⁴, vzniklém v důsledku klimatických a tektonických změn. Měnící se potrava nutila tamějšího člověka přizpůsobovat se. Zatímco druhy, které se specializovaly na rozemílání stále pevnější rostlinné potravy, což vedlo ke zvětšování třenových zubů a stoliček, vyhynuly, podařilo se přežít lidem, kteří začali používat koordinaci ruky a mozku a experimentovali se stále novými možnostmi. Ti se vyvinuli v předchůdce dnešního moderního člověka. Vynalézali nástroje a přeměňovali své životní prostředí tak, jak to bylo pro přežití nutné. V této fázi evolučního vývoje začala mozková kůra člověka rychle růst. Během několika set tisíciletí, jak doložili vědci na základě zkamenělin, se objem a váha lidské mozkové kůry ztrojnásobily.

Smyslová soustava slouží orientaci

Pomocí smyslů, které jsou řízeny limbickým systémem, se člověk orientuje ve světě. Limbický systém začíná u všech savců fungovat bezprostředně po narození. Tehdy se ucelují nervové dráhy, které vedou smyslové vzruchy. Děje se tak pod vlivem podnětů venkov-

ního prostředí, např. světla, vzduchu, zvuků, doteků. Proto všichni savci svá mláďata v prvních 24 hodinách života intenzivně olizují. Více než očistě slouží tento akt právě k ucelení nervových drah a tím k otevření smyslů. Pokusy bylo zjištěno, že savci, jimž nebyla tato smyslová zkušenost v prvních 24 hodinách poskytnuta, sice přežívají, jsou však asociální. Neumí si hrát, neumí navázat kontakt s příslušníky svého druhu, ani se rozmnožovat. U eskymáků a australských domorodců mohli etnologové toto olizování spatřit ještě před několika desítkami let. V naší kultuře jsme od tohoto zvyku upustili. Dnešní maminky a tatínkové na dítě mluví, hladí ho, líbají a kolébají.

Jednoduché mozkové systémy budují ty nadřazené

U zdravého novorozence se po narození smysly otevřely a poskytují mu informace o světě. Úloha neokortexu neboli mozkové kůry je tyto informace třídit a formovat z nich obraz. Z kombinace možností retikulární formace a limbického systému, totiž z reflexně podmíněných pohybů spolu se smyslovými vjemy, vzniká obrovský počet nových možností. Z nekonečných opakování a variací jednoduchých pohybů a jednoduchých smyslových vjemů vznikají nové modely, které se zapisují do mozkové kůry. Když si dítě hraje, tvoří se v jeho mozkové kůře pojmy, pomocí kterých strukturuje svět. Dítě si dělá obraz o světě a je samo aktérem. Získává zkušenost, že může svět modulovat a přetvářet.

Dítě si hraje a zkoumá své životní prostředí v každé volné, bdělé minutě, ve které právě nejí nebo nepije. Když jsou hlad a žízeň utiшены, je hra činnost, která

4. Příkopová propadlina v zemské kůře – poznámka překladatelky.

zaplňuje největší část jeho volného času. Přitom používá všechny smysly: chuť, zrak, sluch, čich, hmat. Zpočátku hrají největší roli ústa, která jsou prvním a výchozím bodem bádání. Novorozenec je stejně jako všichni savci vybaven sacím reflexem a hledacím pohybem, řízenými z mozkového kmene. Pokud je tedy zdroj potravy v blízkosti, postačí tato jednoduchá výbava instinktů k tomu, aby novorozenec přežil. Ale lidské mládě disponuje mnohem více možnostmi. Mozková kůra, část mozku pro člověka tak specifická, utváří rozličné kompetence, mezi nimi schopnost jednat a zvládat situace a úkoly.

Volná hra vytváří lidskou inteligenci

S volnou hrou začíná každé dítě ve věku několika týdnů. Když jsou jeho základní potřeby výživy a lásky uspokojeny, pozoruje v bdělém stavu okolí, vnímá své tělo a vytváří ze svých původně reflexních pohybů pohyby cílené. Ve hře rozvíjí svou motoriku, svou představivost a konečně i své obrazové a symbolické myšlení, které je podmínkou pro nabytí kulturních technik jako je čtení, psaní, počítání a dokonce i práce s počítačem. První základní podmínkou je, aby mělo dítě díky blízkosti rodičů nebo blízké osoby pocit jistoty. Druhou

základní podmínkou je, aby mohlo bezpečným způsobem zkoumat své okolí a bez rušivých zásahů plnit úkoly, které si samo zadalo, dokud samo neztratí zájem. Dítě má od narození k dispozici vše, co potřebuje k získání všech kompetencí. Schopnost volné hry je geneticky uložená. Hra samotná je pak zároveň metodou, prostředkem, impulsem i odměnou. Při volné hře dítě posouvá samo sebe dál ve svém vývoji.

Každá genetická vloha potřebuje prostředí pro rozvinutí

Tato kniha pojednává o druhé základní podmínce, o prostředí upraveném pro volnou kreativní hru. Jak musí být hřiště a zahrady pro děti uzpůsobeny, aby se v nich děti zdravě vyvíjely? Co děti potřebují k tomu, aby se mohly potenciály jejich inteligence samovolně a z vlastní aktivity rozvinout? Podle biologických zákonů se každá genetická vloha může rozvinout jen v odpovídajícím prostředí. Lidské embryo potřebuje prostředí dělohy, plodové vody a mateřského krevního oběhu, aby dospělo v životaschopného kojence. Pšeničné zrno potřebuje specifické prostředí půdy, vlhkosti a teploty, aby z něj mohl vyrůst celý obilný klas. Pokud toto prostředí není k dispozici, pak se genetické vlohy nerozvinou. Archeologové našli v hrobech pšeničná zrna, která byla po několika staletích stále ještě schopná klíčit, a také, přenesena do vhodného prostředí, okamžitě vyklíčila.

Příklad řeč

Každý člověk má od narození coby genetickou vlohu zakódovanou schopnost mluvit. Je vybaven hlasivkami a diferencovaným obličejovým a jazykovým svalstvem. Pokud však tento člověk vyroste v prostředí, ve kterém

se nemluví, zůstane němý a neschopný slova. „Mauglí“ z Knihy džunglí je literární fikce. Děti, které v Indii skutečně vyrůstaly mezi vlky a které byly ve věku kolem osmi let nalezeny a uvedeny zpět do lidské společnosti – tzv. „vlčí děti“, neovládaly ani vzpřímenou chůzi ani řeč. Už se to ani nikdy nenaučily a po krátké době zemřely. Ač se člověk všemožně snaží naučit lidoppy mluvit, nepodaří se mu to. Nejbližší příbuzní člověka toho nejsou schopní, protože jim chybí genetická vloha pro zvukovou řeč. Naproti tomu se mohou šimpanzi naučit komunikovat pomocí jednoduchých prvků znakové řeči pro hluchoněmé, pro což je jejich kognitivní inteligence vyvinutá.

Volná hra se rozvíjí ve vhodném prostředí

Děti potřebují pro svou volnou hru vhodný prostor, který by se stal oním prostředím, v němž se lidská inteligence může začít rozvíjet. Kojenci stačí svoboda pohybu, neboť prvními objekty jeho zájmu jsou jeho ručičky. Jakmile dokáže cíleně uchopovat, stráví spoustu času zkoumáním jednoduchých uchopovacích hraček. Tříleté dítě už potřebuje víc: příležitost sbírat zkušenosti ve hře s vodou, zemí, vzduchem a materiál, se kterým může tvořit. Fascinovaně pozorujeme malé děti, které s obrovskou trpělivostí opakují stále stejný pohyb, posunek nebo úkon tak dlouho, dokud ho neovládají. Jejich cvičení, např. při učení chůze, je neúnavné. Označit nepodařené pokusy slovem „chyba“ dokáže jen dospělý. Pro děti je cvičení, pokoušení se a neustálé opakování zcela normálním postupem učení.

Opakování je základ každého vývoje

Z biologického hlediska je opakování pohybů, posunků nebo slov nezbytná součást procesu, kterým

se děti učí a vyvíjejí. Opakováním vyžívají mozkové nervové dráhy. Odborně řečeno dochází k obalování výběžků nervových buněk, tzv. axonů, myelinovou pochvou. V konečném efektu to vede k „automatizaci“, tzn., že o určitém úkonu „už není potřeba přemýšlet“. O chůzi, stání nebo mluvení už zdravý dospělý člověk nepřemýšlí. Už to umí, „děje“ se to automaticky. Pouze po delším znehybnění, např. po úrazu nebo poranění mozku, se to musí znova a těžce učit, podobně jako dítě. Pedagogové se snaží děti často marně motivovat, aby cvičily a opakovaly si. Při hře tak přitom činí z vlastního popudu, dobrovolně a radostně, ovšem za předpokladu, že jim to dospělí umožní a prostředí je pro to vhodné.

Prostředí pro volnou hru musí být dnes cíleně vytvářeno

Ještě v padesátých letech nacházelo i městské dítě před domem všechno, co potřebovalo ke hraní: písek, vodu, klacíky a kameny. Ulice byla ještě místem, kde si mohlo bezpečně hrát, a kamarády nebylo třeba daleko hledat. Když čtyřleté dítě na dvě hodiny zmizelo, jeho matku to nijak nezneklidnilo, neboť věděla, že si venku hrají i desetiletí a ti že převzou zodpovědnost. Všednodenní realita ještě dětem nabízela herní prostory na každém kroku, nikdo ještě nepotřeboval „ghetto“ hřiště. S přibýváním aut a dopravy se situace podstatně změnila. Mimo byt se už děti nemohou pohybovat bez dozoru dospělých, leda že by absolvovaly důrazný „dopravní výcvik“. Industriální společnost vede k tomu, že se celosvětově stále více lidí stěhuje do velkoměstských center, kde se děti stávají rušivým prvkem pro bezproblémovou dopravu. Když rodiče chtějí zvládnout zároveň povolání, domácnost a děti, znamená to pro ně

často naplánovat si časový rozvrh, ve kterém hraje roli každá čtvrt hodina. Odpočinek, trpělivost a klid, atmosféra, ve které je volná hra možná, ze života většiny dospělých zmizela, takže ji děti často nepoznají. Před počátkem průmyslové epochy byla situace zcela jiná. Také dospělí, pokud nemuseli tělesně pracovat, si po určitou část dne hráli. Doklady toho můžeme najít například v zápiscích z francouzského královského dvora nebo v záznamech o dětství MOZARTA. Hra byla v tomto prostředí vážnou aktivitou dospělých, a proto byla také pro děti zcela normální. „Když si děti hrají, jsou zdravé“, říká lidová moudrost. Nikoho by tenkrát ani nenapadlo děti ke hře navádět. Dnešní děti potřebují pečlivě rozvrhnout čas, aby věděly, kdy absolvovat všechny aktivity, které mají naplánované: rytmiku, hudební výuku, logopedii. Rodiče, kteří vykonávají roli řidiče svých dětí a manažera podpůrných opatření, přispívají k tomu, že volná hra mizí. Sedí-li děti celé hodiny v klidu před televizí nebo ve škole, utichá jejich vlastní přirozená aktivita. Když se pak po koukání

na televizi stanou hektickými a neklidnými, když přehrávají a imitují vysílání, nemá to s kreativní hrou nic společného. Každá hodina, kterou předškolní dítě stráví před televizní obrazovkou, jde na úkor jeho jazykového a inteligenčního vývoje.

Prostředí nevhodné pro hru vede k „poruchám“ a „deficitům“

Dnes se prostory vhodné pro volnou hru ve městech už téměř nevyskytují. Každé učení, také učení řeči, se však děje na základě tělesného pohybu. Řečové centrum je uloženo v mozkové kůře. Mluvení se může rozvinout, jen pokud jsou obě starší části mozku plně funkční. Konkrétně to znamená, že pouze pokud je plně vyvinuta pohybová a smyslová koordinace, může se mladý člověk naučit správně mluvit a používat všechny jazykové možnosti. Proto když jsou děti vzhůru, jsou vlastně neustále v pohybu. Bez tohoto pohybu není možné naučit se mluvit, a proto není-li dítěti umožněno pohybovat se radostně z vlastního popudu, je omezena jeho šance na normální a zdravý vývoj. V prostředí, které je nevhodné pro hru a pohyb, se dítě nemůže zdravě vyvíjet. Zdravím tu rozumíme zdravím v celistvém, dalekosáhlém smyslu: nejen tělesná pohoda a absence nemocí, ale též nerušený vývoj všech potenciálů citové, sociální a kognitivní inteligence. V průmyslových zemích musí dnes většina dětí vyrůst v prostředí, které vytváří deficit. Pohyboví terapeuti zjistili, že každé třetí dítě už neumí jít pozpátku. Zdravotní pojišťovny organizují proto ve školách společně s úrazovými pojišťovnami „pohybové dny“, které mají za úkol děti rozpohybovat. Pohybové deficity dětí převedené do čísel úrazových statistik znamenají ekonomicky kalkulatelnou veliči-

nu. A to už ani nemluvíme o poruchách učení a chování. Denně jsou diagnostikovány nové a nové varianty – od hyperaktivity a legastenie po dyskalkulii nebo dyslexii. Schopnost vyjadřování se v průmyslových zemích zhoršuje. Zatímco ještě před deseti lety byly ze základních škol posílány na logopedii jen jednotlivé děti, dnes jsou to již celé skupiny, které potřebují podpůrná opatření. Stále častěji nastupují do mateřských škol děti, které se verbálně s nikým nedorozumí. Dlouhodobá empirická studie univerzitní nemocnice v Mainzu uprostřed devadesátých let zjistila, že jazykové poruchy za posledních deset let narostly o 25 %.

Bída v bohatých zemích

V rozvojových zemích ještě mnohé děti vyrůstají v prostředí, které je, co se týká možností smyslového prožívání, prozkoumávání okolí a vlastní nerušené aktivity, nesrovnatelně bohatší než prostředí našich zemí. Ukazuje to pozorování, které bylo učiněno v Ekvádoru. Byly zde postaveny dvě mateřské školy, ve kterých se pracovalo podle stejné koncepce, obě byly vybaveny stejnými hračkami a stejnými přírodními materiály. Jedna školka se nacházela na okraji slumu, druhá v předměstí obydleném střední třídou. Zatímco si děti ze slumu hrály skoro výhradně s hračkami a strukturovaným materiálem, nemohly se děti ze střední třídy nabažít experimentů s pískem a vodou. Tohoto materiálu měly děti ze slumu v každé roční době dost v okolí svých domovů, na prašné cestě před chatrčemi, takže měly příležitost formovat svět „podle svých představ“. Ale dětem ze střední třídy prostředí vybízející k volné hře zcela chybělo. Jejich svět se tím podobá světu, ve kterém vyrůstá většina dětí v evropských velkoměstech.

Na vyleštěných, čistých podlahách a koberecích dělají děti jen „špinu“, dvůr a chodník slouží jako parkoviště, zahrada je k dispozici jen zřídka a silnice znamená smrtelné nebezpečí. Zchudnutí prostředí, ve kterém děti vyrůstají (ne v materiálním smyslu, nýbrž vzhledem k možnostem volné, samoorganizované hry), má také sociální dopad. Volná hra má vždy také sociální složku. V nekonečných hrách s rolemi, jakož i v kolektivních pohybových hrách děti zkouší a nacvičují varianty chování. Větší děti někdy tráví mnoho času debatou o společných pravidlech hry, čímž automaticky trénují svou sociální inteligenci. Když jim tuto možnost odepřeme tím, že nečinně snášíme mizení volných prostorů, a když považujeme za normální, že si děti hrají pod dozorem dospělých a podle jimi stanovených pravidel, pak se nesmíme divit, že se tak málo vyvíjí jejich sociální inteligence. Výzkum agresivity ukazuje, že člověk, který druhého hned udeří, si jiné chování ani nedokáže představit. Často se zde projeví, že tito lidé jako děti nedostali dost příležitostí, aby ve hře rozvinuli svou sociální představivost.

Konzumace her v dětských pokojích, které jsou nappány hračkami, nebo na plochách, které jsou zastavěny prolézačkami, nemá s volnou hrou v našem smyslu nic společného.

Volná hra jako nedostatkový zdroj

Hřiště sedmdesátých let vybavená pouze holými prolézačkami bez fantazie – hřiště, která můžeme spatřit ještě dnes, nemohla v době svého vzniku natropit příliš mnoho škody, protože děti nacházely dostatek herních prostorů ve svém bezprostředním okolí. O volné hře jako o přirozeném zdroji lidské inteligence generace

našich rodičů ještě příliš nepřemýšlela, protože v té době byla volně k dispozici v nekonečném množství. Děti si hrály prostě neustále a všude, pokud k tomu okolní prostředí bylo vhodné. Mezitím tyto prostory pohltila racionalita průmyslové doby a vědní společnosti. Tak jako o přírodních zdrojích vzduchu, vody a půdy začínáme o zdroji volné hry přemýšlet teprve teď, když ho ubývá a my už ho nemůžeme neomezeně spotřebovávat. Následky tohoto nedostatku vidíme až opožděně ve vývojových deficitech dětí a mladistvých. Projevují se jako poruchy chování a učení, agrese, nemoc nebo návyk. Zásadní změny nedosáhneme pomocí podpůrných opatření, protidrogových kampaní nebo pohybových dnů, nýbrž tím, že dětem poskytneme vhodné prostředí, ve kterém je nerušená hra zase možná. Proto je dnes tak nezbytně důležité přemýšlet o tom, jak má být utvářeno okolí, které bude opět poskytovat prostor pro přirozenou dětskou potřebu her. Tato kniha chce povzbudit k tomu, aby bylo okolí zase přeměněno v prostory plné prožitků, her a přírody – v herní prostory v přírodním stylu. Ukážeme konkrétní kroky, které jsou k tomu nutné. Samozřejmě jsou potřeba i materiální prostředky, avšak pravděpodobně méně, než se obáváte. Nikdo nemusí čekat, až „tí nahoře něco udělají“, nebo než zákonodárce schválí předpisy. Rozhodující je fantazie, odvaha a tvořivost rodičů, učitelů a ostatních, kteří nesou za děti odpovědnost. S těmito schopnostmi a kompetentním projektantem při ruce se dají hory přenášet.

Co potřebují dospělí, kteří pracují s dětmi?

Spíš nechat dělat než dělat

Mnohotvárná zahrada v přírodním stylu u mateřské školy ve velkoměstě. Sedím uvolněně na slunci a pozoruji herní možnosti: pahorek se skalnatou krajinou, bludiště z rostlin, velkou pískovou zónu s pumpou a dva domečky v koruně stromů – orlí hnízda, do kterých je vstup přes visutý most a provazový žebřík. Kouty, které jsou tak zarostlé, že v nich lze jednoduše zmizet, sklad materiálu se dřevem a kameny, který láká k prozkoumání.

Je mi trochu líto, že už nejsem dítě v předškolním věku a nemohu si tu teď hrát. Avšak široko daleko není žádné dítě vidět. Brzo bude jedenáct. Vychutnávám si ticho, když se z čista jasna rozrazí dveře školky a s hlasitým křikem se řítí ven asi 20 dětí. Utíkají přes pozemek, některé šplhají na skluzavku, další mizí oka-

mžitě za roh domu, jiné běhají bez cíle sem a tam. Je vidět, s jakou radostí se pohybují. Pomalu se formují skupinky, které nacházejí svou hru. Náhle se opět otevírají dveře a scénka se opakuje. Dalších 40 dětí se hlučně hrne ven. Objevují se také učitelky, i když v trochu mírnějším tempu. A hned musí zakročit, protože když se sejde na jednom pozemku současně přibližně 60 dětí a všechny si chtějí začít hrát, neobejde se to bez konfliktů. Pociťuji hektickou atmosféru. Je potřeba urovnat situaci hned na několika místech zároveň. Některé učitelky rychle nasazují svůj intenzivní hlas: „Martinééééé!“ zazní pronikavě zahradou. „Hned s tím přestaň!“

Dva čtyřletí hoši vlečou prkno, které je pro ně příliš těžké a dlouhé. Klopýtají a potí se, prkno jim několikrát spadne na zem, přesto se nevzdávají. Jsou zcela ponořeni do problému. Opětovně ho zvedají a po pár krocích ho zase upustí. Nakonec poprosí pětiletého chlapce, aby jim pomohl. Ve třech dotáhnou prkno k cíli. Opřou ho o strmý svah hliněného kopce a kutálejí po něm kameny a hroudy hlíny. Pak začnou po této rampě sestupovat z kopce a posléze zase namáhavě vystupují vzhůru. Bez prkna by výstup zvládli mnohem snadněji, ale oni to zkusí stále znovu a daří se jim to čím dál lépe. Ačkoliv jsou z toho úsilí zcela bez dechu, je vidět, s jakou radostí se činí. Na místo jejich hry přišlo několik pozorovatelů, většinou chlapci stejného věku. Jeden se ptá, jestli si může hrát také. Je mu to povoleno a zakrátko už v úloze, kterou si sami stanovili, měří své síly všichni společně.

Pár kroků odtud se staví skryš. Pět dětí snáší dohromady kameny, větve a prkna a snaží se je vrstvit. Ještě se nedá rozpoznat tvar, ale děti jsou intenzivně zaměstnány. „Takhle to nejde!“ zaplete se do toho náhle dospělý hlas. „Ty velké kameny se musí dát dolů!“ Děti se zarazí. „Přineste velké kameny,“ převezme učitelka velení. Tři děti udělají, co jim říká. „A teď ta prkna,“ zní následující pokyn. Jedno z dětí tam prostě jen stojí, nechápavě se dívá a rezignovaně odchází. Další ho následují. Přibližně za 20 minut stojí v rohu domeček z kamenů, prken a deky. Učitelka září, sedm dětí stojí kolem, některé se svěřenými rukama, jiné koukají jaksi mrzutě. Z dětí, které původně s touto hrou začaly, tu už žádné není. Učitelka odchází, její práce je hotova, instruovala skupinu při stavbě chýše. Odcházejí však i ostatní děti, domeček už je nezajímá.

„Instruování“ a „výuka“ brání samoorganizovanému učení

Děti si hrají, jen pokud je dospělí nechají. Pokud si úkol zadaly samy, jsou schopny složitých úkonů a žádná námaha jim není dost velká. Dospělým to připadá někdy nesmyslné a zbytečné. Proč zdolávat kopec pomocí prkenné rampy, když to jde bez ní snáze? Děti potřebují stále nové výzvy, aby mohly vyzkoušet své síly a používat své smysly. Tyto výzvy a úkoly si kladou samy a jsou pak zcela pohlceny jejich řešením. Hliněný kopec byl už důvěrně známý. Pomocí vlastnoručně vyrobené prkenné rampy se z něj stává nová výzva. „Nezdary“ jako by neexistovaly. Dětem se zdá normální o něco se dvacetkrát pokusit a pak úlohu tak dlouho upravovat, než se jim podaří. Může to být i příští den nebo příští týden. Nevadí jim, že se domeček nedaří, protože jsou

pro ně zákony statiky ještě jedna velká neznámá. Budou to tak dlouho zkoušet, než budou s výsledkem spokojeny. Nebo s experimentováním na čas přestanou a po týdnech nebo měsících zahájí činnost s novým elámem. Pak to budou opět znova a znova zkoušet, pravděpodobně s lepším „skórem úspěšnosti“, protože jejich motorické schopnosti a jejich chápání světa budou o kousek dál. V oboru „stavění chýší“ tyto děti sledují vlastní učební program. „Správně“ a „špatně“ jsou kategorie dospělých.

Učitelka, která děti instruovala při stavění jejich domečku, dělala to, čemu se vyučila. S tímto druhem „didaktické jednotky“ by dobře obstála u zkoušky, protože „instruování“ a „výuka“ byly důležité součásti jejího studia. Dnešní školní systém se ještě zakládá na domněnce, že se děti učí, jen pokud je někdo „vyučuje“. To je fatální omyl, který ignoruje poznatky biologie. Všechny živé systémy sledují vlastní vnitřní zákony. Fungují podle principu „autopoiesis“. „Instruováním“ a „výukou“ jsou samoorganizované učební procesy zpravidla rušeny a znemožňovány. Rozdíl je, pokud dítě žádá o radu nebo pomoc a tyto dostane, ale svůj učební proces přitom nadále řídí samo. Toto dítě pak zůstává aktérem svého vlastního vývoje.

Také dospělí potřebují čas a klid, aby se mohli změnit

Herní areál v přírodním stylu nestačí. Učitelky a rodiče musí dokázat snést, že si děti volně hrají. Musí zůstat klidní, když děti dělají chyby a když se jim věci nedaří. Samozřejmě je úkolem dospělých ochraňovat děti před nebezpečím, to je však jiné téma. V průběhu života jsme se naučili, že chybování může mít zlé

následky a že za to můžeme být potrestáni. Když vidíme, jak děti experimentují, budí to ve většině z nás kromě údivu a zvědavosti také strach, nejistotu a téměř nesnesitelnou netrpělivost. Dospělí zpravidla vědí „jak na to“. Znají řešení problému a mohou dítěti ušetřit pracné zkoušení. Na jednom velkém veřejném dětském hřišti v Londýně personál zjistil, že počet úrazů rapidně klesl, když byl dospělým zakázán vstup. Neustálé zasahování vystrašených dospělých, jejich ustavičné „Dávej pozor!“, „Ne, nech toho!“, „Pojď, já ti pomůžu“ vzbuzovalo v dětech nejistotu a odvádělo jejich pozornost. Děti, které se na svou hru koncentrují a kterým je umožněno sbírat vlastní zkušenosti, většinou dokáží své schopnosti realisticky odhadnout. Pouští se pouze do takových riskantních situací, jež také mohou zvládnout. Dávají na sebe pozor.

Dospělí potřebují čas a klid na to, aby se rozloučili se starými způsoby myšlení. Může se jim to podařit jen řadou malých kroků, když budou stále znovu sami sebe konfrontovat se změněnou situací a budou si uvědomovat vlastní pocity a impulsy ke svému jednání. Úspěchy, které se u dětí dostaví, když se člověk do tohoto riskantního podniku pustí, jsou tím nejdůležitějším povzbuzením a mají sílu motivovat dospělé, aby znovu a znovu důvěřovali samoorganizovanému učebnímu procesu.

V mateřské škole, ve které jsem učinila pozorování se stavbou domečku, byla zahrada přestavěna odbornou firmou za tři týdny během letních prázdnin. Nové herní možnosti byly sice naplánovány za spoluúčasti personálu a rodičů, způsob realizace však dospělým neposkytl čas na to, aby se mohli změnit. Nemohli do nové situace „vrůst“. Navíc tato mateřská škola ještě praco-

vala s tradičním systémem převážně uzavřených skupin. To znamená, že jsou dveře jednotlivých tříd obvykle zavřené a všech 25 dětí si hraje současně buď v jedné místnosti, nebo společně venku. Od učitelek se očekává, že budou permanentně, a pokud možno bezkonfliktně, koordinovat různé potřeby dětí. To je téměř nemožné, protože od dětí je v tom případě neustále vyžadováno, aby se omezily ve svých pohybových potřebách, a to vyvolává trvalou stresovou situaci, jak může každá učitelka a každá vychovatelka potvrdit. Personál zařízení, která přešla na systém otevřených skupin, vypráví, že tento krok skoro u všech zúčastněných dospělých vyvolal pocity strachu a nejistoty. Otevřít všechny dveře a povolit dětem pohybovat se v celém domě, přenechat jim svobodu rozhodování a tím odpovědnost – to vyžaduje velkou důvěru. Učitelky překonaly svou nejistotu pomocí intenzivních týmových rozhovorů a díky tomu,

že řídily své kroky a své učební tempo samy. Pocity úspěchu, které se dostavovaly po každém vydařeném kroku, povzbuzovaly k tomu, aby byl učiněn krok další.

Postupná přestavba zahrady nebo hřiště, která trvá několik let, má výhodu v tom, že je při tomto způsobu stavby dostatek času i na učební procesy dospělých. Spousta rodičů není zpočátku vůbec nadšená, že se jejich děti náhle hrabou v hlíně, čvachtají ve vodě nebo patlají jílovitým pískem, neboť to zanechává zřetelné stopy na oblečení. Často přebírají dítě, které v žádném případě neodpovídá jejich představám o „čistotě a upravenosti“. Také rodičům musí být poskytnut čas, aby si všimli, jak vyrovnané a veselé je jejich dítě, které si každý den intenzivně a svobodně hraje. Často zjišťují, že jejich dítě chodí do školky rádo a že se mu ani nechce domů. Pro zaměstnané maminky a tatínky to znamená velkou úlevu. Tento vnitřní souhlas rodičů se zahradou v přírodním stylu je důležitým faktorem, bez něhož by projekt nemohl být úspěšný. Učitelky, které jsou v neustálém stresu z ospravedlňování před rodiči, mají méně prostoru pro své vlastní učební procesy.

Karin, učitelka z evangelické mateřské školy v Hüttschenhausenu (oblast Falc), si vzpomíná ještě dnes na hrůzu, která se jí zmocnila, když jí náhle, první pracovní den po dovolené, zamávala pětiletá Melanie z koruny stromu – z výšky pěti metrů. Ve školce bylo lezení po stromech po dohodě s rodiči povoleno, protože učitelský tým začal dva roky po zahájení přestavby důvěřovat prozíravosti a šikovnosti dětí. Učitelky již předtím vyzorovaly, že děti šplhají jen tak vysoko, jak jim to jejich síly a motorické schopnosti dovolují. Zatímco měla Karin tři týdny dovolenou, stala se z kdysi bojácenné Melanie šikovná, jistá a odvážná stromolezkyň.

Přestavbový proces v Hütschenhausenu trval tři roky. Na konci se všechny učitelky shodly, že teď potřebuje každá třídní místnost vlastní vstup do zahrady, protože děti si chtěly hrát venku mnohem častěji, vlastně většinu času stráveného ve školce. Tím se stala i práce učitelky volnější a méně stresující. Zakročit, kontrolovat, rovnat konflikty a instruovat bylo potřeba stále méně. Místo toho učitelky s údivem sledovaly, jaká vlastní řešení děti často nacházely. Řešení, která by je coby dospělé ani ve snu nenapadla. Učitelky měly teď více času na pozorování dětí a mohly rodičům poskytnout mnohem detailnější informace. Kromě toho byly schopny lépe přizpůsobovat svou intervenci zřetelněji vnímaným potřebám dětí a intenzivněji se věnovat těm dětem, které to nutně potřebovaly. Přestavba budovy byla logickým následkem pozměněné pracovní metodiky personálu. V rozpočtu provozovatele školky se našly nutné prostředky a stavba byla provedena ještě v témže roce. Obavy okolí, že více dveří znamená více hektiky a neklidu, se nesplnily. Naopak, ukázalo se, že krátké cesty ven znamenají méně neklidu a také méně starostí o to, co se děje na chodbě, tzn. že tato stavební úprava znamenala zlepšení nejen pro děti, ale i pro učitelky a jejich pracovní podmínky. Ani uklízečce nepřinesla nová situace více práce, ostatně také ona byla do rozhodovacího procesu stejně jako pedagogické pracovníce zapojena: „Špína je dnes prostě jen na jiných místech.“

Práce učitelek je rozličnější a individuálnější

Tým mateřské školy v Bünningstedtu ve spolkové zemi Šlesvicko-Holštýnsko pracoval na přestavbě zahrady více než pět let. Každá jednotlivá etapa byla

po dokončení náležitě oslavena. Během přestávek mohl tým popadnout dech a pozorně sledovat děti při hře a v klidu plánovat další kroky. Jistým „chybám plánování“ se dnes dospělí už jen smějí, zvláště když jim je děti nezazlívají a když za ně nebyly proinvestovány žádné peníze. Tým například vytvořil s velkým úsilím „smyslovou stezku“ – tunel z vrbových proutků s podlahou vyloženou různými materiály, které při chůzi umožňují různé smyslové prožitky. Děti opravdu nový prostor ihned zapojily do svých her. Je to pro ně „vězení“, do kterého zavírají zločince přemožené a zajaté v sousední „vrbové tvrzí“. Jejich smyslem je v tak různorodé zahradě poskytováno tolik prožitků, že pro smyslové prožívání nepotřebují žádnou extra „stezku“. Pro další skryš ale měly využití hned.

„Roční praxi jsem absolvovala v mateřské škole v Hamburku, která měla konvenčně vybavenou zahradu. Tam má práce spočívala hlavně v dozorování,“ vzpomíná Merve, která dnes pracuje ve školce v Bünningstedtu. „Občas jsem si připadala jako vězeňský dozorce. Na zahradě bylo jen pár prolézaček a ty byly většinou ověšené hrozny dětí, protože si venku hrály všechny současně. Většinou jsem byla zaměstnaná tím, že jsem soudila hádky nebo od sebe trhala rváče. Uprostřed pozemku rostlo několik keřů, které byly velmi přitažlivé, děti do nich však nesměly vstupovat. My učitelky jsme na to musely dávat pozor. Práce byla velmi stresující a člověk si především přál, aby už konečně bylo poledne, kdy si pro děti chodí rodiče.“

Dnes si už Merve neumí představit, že by takhle pracovala. V mateřské škole v Bünningstedtu nemusí žádná dítě do zahrady. Ani žádná učitelka. Dříve tak neoblíbený „dozor venku“ už neexistuje. Na stanovení všech pravidel se děti spolupodílely, a proto jsou také spolu-

odpovědné za to, aby byla dodržována. Vstupní brána není zamčená. Dospělí důvěřují dětem, že pozemek bez dovolení neopustí – a dosud nebyli zklamáni. Dítě, které ještě nemá samo sebe pod kontrolou, což se projevuje tím, že bije ostatní děti nebo je jinak omezuje, musí zůstat v blízkosti dospělého. „Samozřejmě chodíme s tímto dítětem pak často ven, protože když se může vydovádět, lépe se zbaví agrese. Avšak pro dítě je tato blízkost dospělého omezující a nepříjemná. Svou přítomností, těsným pozorováním a péčí, kterou díky této blízkosti můžeme poskytnout, mu většinou pomůžeme, aby se naučilo dodržovat pravidla a řešit konflikty jinak než bitím.“

Děti nepotřebují armádu expertů, která jim sdělí nejroztličnější diagnózy a potřebu složité terapie, nýbrž spolehlivý vztah k dospělému s důvěrou na obou stranách. Pokud dětem v rodině chybí láskyplná péče, projevují se jejich potřeby v rozmanitých „poruchách chování“. Zahrada v přírodním stylu učitelkám umožní přistupovat k těmto dětem mnohem individuálněji. Pokud je nová zahrada vytvářena pomalým procesem, mohou dospělí „růst spolu s ní“. Učitelky tímto způsobem dostanou možnost, aby svou práci organizovaly mnohem komplexněji a více o ní přemýšlely. Jejich práce se tím stává smysluplnější a uspokojivější.

Konstrukční prvky jsou rozmanité

Půda, voda, kámen, rostliny...

Trojice dětí, čtyř- až sedmiletých, si hraje na kopečku z volně měkké zeminy. Postaví se nahoru, vezmou se za ruce a společně skočí dolů. Smějí se a vřískají radostí, kutálejí se jedno za druhým po zbytku stráně a vyprávějí si, co prožívají. Při výstupu nahoru experimentují s různými způsoby pohybu: vzpřímeně, po čtyřech nebo po břiše, společně si pomáhají zdolat stoupání tím, že se navzájem tahají nebo tlačí. Když se dostanou nahoru, vezmou se zase za ruce, znova skočí a po dopadu se zahrabou do měkké zeminy. Po více než tuctu společných skoků přejdou k pokusům jednotlivců. Nyní jsou vždy dvě děti diváci, kteří komentují akce třetího. Vynalézají stále nové druhy skoků, pozadu, bokem nebo různé fantastické obrazce. Mezitím si skočí zase všechny naráz, to je, jak se zdá, největší legrace. Ruce

a nohy se zaplétají. Avšak děti skáčou tak opatrně, že si navzájem neublíží. Experimenty s gravitací a měkkým substrátem jsou čiré potěšení, které zanechává stopy na tělech a oblečení. Ačkoliv nejsou děti ve školce ještě ani hodinu, pokrývá je černošedá vrstva od kořínek vlasů až po paty. Konečně je trio se skákáním hotové. Děti – vyčerpané, šťastné a černošedé – sedí na kopečku a povídají si. Pak se čtyřletý Jan zvedne a odchází do budovy, ostatní ho následují. O něco později, jakžtakž umyté, usedají na verandě ke stolu se snídaní.

Modelování základu pomocí půdy

Půda (hlína, země, zemina) je vynikající materiál. Všechny přírodní živly či elementy – oheň, voda, vzduch a země jsou pro člověka důležité. Element země má však pro vývoj dítěte přednostní význam. O člověku, který je zaměstnán převážně svými myšlenkami a neumí si moc dobře poradit se všednodenním životem, se říká, že je „špatně uzemněný“. Mnoho dětí dnes vyrůstá zcela odcizeně, bez přímého kontaktu s elementem země. Děti si hrají na kobercích, chodí po vydlážděných chodnících, jsou vozeny autem po vyasfaltovaných silnicích a smyslové prožitky se zemí mohou sbírat maximálně na pískovišti. Tým mateřské školy, ve které jsem pozorovala výše popsanou scénu, objevil herní hodnotu kopečku z volně vysypané půdy náhodou. Ve skutečnosti byla zemina navezena za účelem tvorby osázeného pahorku. Tento plán tým realizoval později, s jinou zemí, na jiném místě. Avšak nejdříve si

učitelky dopřály čas a pozorovaly, jak se děti nadšením zcela bez sebe v zemi hrabou, padají do ní a používají ji pro celou řadu nových, většinou skupinových her. Přibližně jednou za měsíc nakupí učitelky kopeček nano-vo, protože udusaný už děti tak nefascinoval. Občas poprosí stavební firmu, která přivezla první řůru, o nášup. Tě je lhostejné, jestli zeminu odveze na skládku nebo ji přenechá mateřské škole.

Při stavbě herního prostoru v přírodním stylu stojí půda coby modelační materiál na prvním místě. Kopečky a prohlubně s mírnými a příkrými svahy, celkově nebo částečně osázené a doplněné balvany, kládami

či obřími kořeny, formují krajinu. Ta motivuje děti k pohybu a poskytuje jim podněty k nekonečné řadě experimentů s gravitací. Děti přitom rozvíjejí svůj smysl pro rovnováhu, který je úzce spojen se smysly zraku a sluchu a který definuje vztah člověka k zemské tíži a fyzickému okolí. Zároveň se vytváří kinestetický smysl, který pracuje hluboko pod prahem vědomí a který člověka informuje o poloze, pohybu, síle a napětí těla. Tento smysl nám umožňuje například jít ve tmě a vykonávat rozličné všednodenní úkony, jako je například řízení auta nebo česání vlasů, aniž bychom o tom museli přemýšlet.

Písek je klasický herní prvek a patří i do zahrady či hřiště v přírodním stylu. Dražší, praný říční písek bývá s oblibou plněn do konvenčních pískovišť, protože se málo lepí a tudíž zanechává jen zanedbatelné stopy na oblečení. To však má pro děti tu nevýhodu, že se s ním hůře modeluje a tvoří. Na zahradách a hřištích v přírodním stylu používáme proto výhradně žlutý písek s příměsí jílu, který se mnohem lépe formuje a navíc je podstatně levnější. Podmínkou je, aby to rodiče a učitelky akceptovali. Musí chápat, že intenzivní volná hra má vyšší cenu než čisté oblečení. Problémy se lehce vyřeší, když budou všechny děti používat ochranné oblečení (nepromokavé kalhoty a zástěry). V mateřské škole v Bünningstedtu začaly být hrátky s vodou a „blátem“ akceptovány poté, co učitelkám v počáteční fázi přestavby přispěchalo na pomoc deštivé léto. Všude na pozemku vznikly obrovské louže. Místo aby učitelky vytvářely stres a hraní v loužích zakazovaly, fascinovaně pozorovaly, kolik kreativních her v této souvislosti vzniklo. Záměrně svedly na tyto aktivity pozornost rodičů, pozvaly je, aby se přišli podívat, a zachytily hry na fotografiích. Pak už bylo velmi jednoduché přesvědčit rodiče, že holínky a nepromokavé kalhoty patří mezi normální oblečení do školky.

Bez vody to nejde

Voda a půda patří dohromady. Na zahradě či hřišti v přírodním stylu lze v pískové zóně vytvářet pomocí kamínků a oblázků umělé krajiny potoků a řek. Tím se herní a tvůrčí možnosti dětí mnohonásobují. Výrobci herních prvků nabízejí systémy žlabů, vodní dráhy a stoly, které se dospělým většinou líbí, protože si u nich lze hrát pěkně „čistě a spořádaně“. Na veřejných hřiš-

tích jsou často instalovány také vodní dráhy z betonu. Avšak právě kritérium „čistě a spořádaně“ by nás mělo zarazit – je to typické vidění dospělých. „Špína“ ve formě půdy, vody nebo písku nepředstavuje pro děti žádné nebezpečí. Prefabrikované dráhy⁵, ať už ze dřeva, kovu nebo betonu, a pokud možno ještě se standardně zabudovaným vodním kolečkem, umožňují jen málo obměn. Děti proto rychle omrzí. Zcela jiná je situace u koryt vytvořených dětmi z písku, půdy, kamenů a dřeva. Zde mohou budovat stále nové hráze, jejich průtrže a další živelné pohromy.

Při plánování vodní a pískové zóny nastává otázka vodního zdroje. Brát pitnou vodu z vodovodu je nejen drahé, nýbrž také ekologicky sporné. Ke hraní stačí voda s kvalitou koupališť⁶. Děti, které mohou kdykoliv

5. *Tímto nejsou míněny vlastnoručně vyrobené vodní stoly, do kterých je jednoduše zapuštěna plastová miska a které malým dětem, je-li jim zároveň nabídnuta řada nádob a trychtýřů, umožňují bezpečné experimentování s vodou.*
6. *V Německu informuje o přesných předpisech k tomuto tématu tzv. Gesundheitsamt, který odpovídá českým hygienickým stanicím – poznámka překladatelky.*

uhasit svou žízeň pitnou vodou, šňávou nebo čajem, se rychle naučí, že se voda na hraní nepije. Doporučujeme využití cisternové vody nebo vyvrtání studně s instalovanou pumpou. Která možnost je ta správná, záleží na místních podmínkách. Zahrada mateřské školy v Hütschenhausenu leží na svahu, proto zde bylo nejjednodušší svést dešťovou vodu⁷ ze střechy sousedního kostela do cisterny a využít přirozeného spádu pozemku pro vytvoření umělého koryta potoka v pískové zóně.

Mateřská škola v Thaleischweileru-Fröschenu leží v údolí. Domněnka, že se tu brzo narazí na podzemní vodu, se potvrdila. Při vrtání našla odborná firma vodu

7. Stanovisko německých úřadů (Gesundheitsamt, viz výše) k používání dešťové vody se liší od města k městu, ve většině případů však při správné instalaci cisterny a pumpy Gesundheitsamt nemá námitek. Nesouhlasí-li bez uvedení důvodů, může provozovatel zařízení (např. mateřské školy) rozhodnout společně s uživateli (rodiče jako zástupci), že se dešťová voda přesto bude používat. Podmínkou jsou vhodné plochy, ze kterých je voda sváděna (střecha s azbestem je tabu), předpisová instalace celého systému a pravidelné ověřování zdravotní nezávadnosti vody (většinou kvalitata koupališť, viz výše) – poznámka překladatelky.

v hloubce čtyř metrů. Pro napájení pískové zóny byla nainstalována jednoduchá ruční páková pumpa, kterou děti samy ovládají. Pokud zvolíme cisternu, může se stát, že v suchém létě přísun vody vázne. Když je cisterna prázdná a pumpa pracuje na sucho, pak je hra s pískem a vodou přechodně nemožná. Tuto skutečnost však vnímáme pozitivně, protože se děti na vlastní kůži seznamují s tím, jak souvisí dešť s jejich vodní hrou. Jsou takto zároveň senzibilizovány na nedostatek vodního zdroje, aniž by jim to dospělí museli rozvláčně vysvětlovat.

Pro základ umělého potočního koryta byl v Hütschenhausenu použit beton, který byl vystlán valouny, pískem a oblázky. Bez použití betonu by se voda příliš rychle vsakovala a tok by nikdy nedosáhl rychlosti, kte-

rá dělá hru u potoka tak zajímavou. „Přírodní styl“ neznamená z našeho pohledu, že jsou určité stavební materiály předem tabu (např. beton), naše kritérium pro jejich použití je „herní vhodnost“ a snášenlivost se životním prostředím. Ověřujeme, jestli se určitý stavební materiál dá v herním prostoru použít tak, aby to roz-

šířilo možnosti dětí samoorganizovaně si hrát. Herní prvky z tlakově impregnovaného dřeva nepoužíváme, protože musí být po dosloužení odstraněny jako zvláštní odpad. Beton se oproti tomu skládá ze směsi čistých přírodních látek a do zvláštního odpadu nepatří.

Členění prostoru pomocí rostlin

Dalším centrálním prvkem pro členění herního prostoru v přírodním stylu jsou rostliny. Nabízejí dětem, proměnlivě s ročními obdobími, celou řadu příležitostí pro sbírání zkušeností a prožitků. Zvláště keře, do kterých se děti mohou zcela „ponořit“ a ve kterých „zmizí“, mají vysokou herní hodnotu, protože dětským smyslům poskytují rozličné podněty a kromě toho poskytují přirozenou příležitost k lezení. Cílenou výsadbou může být prostor účelně rozčleněn. Doporučujeme zvolit černý bez a lískové keře, jež rychle rostou a ze kterých se dají vytvářet bludiště a houštiny. Při prvotní výsadbě používáme víceleté rostliny a ne jednoleté. Ty jsou sice levnější, ale v prostoru, kde si hrají děti, mají šanci přežít jen velké a silné, tzn. víceleté rostliny. Pokud bychom zde chtěli šetřit peníze, může to v konečném efektu znamenat, že zaplatíme víc.

Příklad vrbové konstrukce

Indiánská típí z vrbového proutí⁸ přišla v posledních letech do módy. V Německu existují už i prodejci, u kterých je možné objednat veškerý materiál na stavbu těchto domečků přes katalog. V jedné mateřské škole jsem viděla stát na pečlivě upraveném trávníku tři típí

vedle sebe, v rozestupech, které panu školníkovi umožňovaly bezproblémové sekání sekačkou. Ze čtyř světových stran hvízdal vítr. Tady se nejednalo o prostor pro nerušenou a nepozorovanou hru. A ještě něco zde bylo zřejmé. Tato školka nevyužila profesionálního plánování. Často je teprve pomocí něj možné spojit nápady, přání a představy dospělých a dětí se znalostmi a zkušenostmi zahradní projektantky nebo zahradního projektanta (více k tomuto tématu v kapitole 5). Je-li pro celý pozemek vypracován projekt, který má být realizován v průběhu několika let, v žádném případě to neznamená, že musí být tento plán uskutečněn přesně podle předlohy. Odborníci i laici dostávají nejlepší nápady nezdídkou během práce a často je možné v průběhu stavebního procesu plán změnit.

Vrbové stavby je možno budovat na jaře od února do dubna a na podzim od října do prosince. Jedna mateřská škola, která chtěla tuto akci stůj co stůj spojit s každoroční letní oslavou, zažila zklamání, protože se proutky neuchytily. Vrbové proutí je k dostání zdarma u institucí a organizací, které jsou odpovědné za péči o vrby ve volné krajině, tzn. u správy silnic, povodí řek, u městských úřadů a ochránců přírody. Člověk musí přesně vědět, co se bude stavět a jaké množství vrbových prutů jaké tloušťky bude potřeba. Po zasazení pak potřebují vrbové pruty asi osm týdnů klidu, aby mohly zapustit první kořínky. Pokud děti při stavbě intenzivně spolupracovaly, pak nemají podle našich zkušeností s touto „dobou hájením“ problém. Vrboví musí být, zvláště v parném létě, pravidelně zaléváno, jinak se neuchytí.

Z vrbového proutí je možné vytvořit celou řadu herních prvků. Lze je používat do plotů a tak ohraničovat herní zóny, nebo do stabilnějších spletaných domečků, které budou v následujícím kroku omítnuty směsí jílu

8. *Pro stavbu bývají používány různé stavební techniky, které jsou popsány v literatuře a na internetu. Na tomto místě se jimi nezabýváme.*

a slámy. Je jedno, co máte v plánu, důležité je neplánovat akci na poslední chvíli. To znamená, že byste měli například už na podzim vědět, co se bude na jaře stavět. Jedna mateřská škola v únoru zjistila, že už je všechno vrbové proutí zadané – v oblasti byla zrovna velká poptávka. „Člověk má prakticky vždy nedostatek materiálu!“ shrnují své zkušenosti učitelky z mateřské školy v Bünningstedtu. „Pravidelně spotřebujeme nepředstavitelné množství.“ Tvorba herních prostorů z vrbového proutí se jim zalíbila natolik, že v krátké době postavily ještě vrbový tunel, vrbovou tvrz, úzké vrbové chodby, vrbovou mušli a stabilní vrbový dům, kterému děti říkají „truhlářská kolna“. Na okraji pozemku pak učitelky zasadily šest vrb, které pravidelně ořezávají. Tím je přísun materiálu pro údržbové práce bezproblémově zajištěn.

Zahrada jako pole pro sběr zkušeností

Další stavby umožňující rozčlenění pozemku jsou loubí a pergoly. Za horkých letních dní se mohou děti i dospělí uchýlit do jejich stínu, kde najdou klid nebo prostor pro vyprávění. Zahradní výsadby umožňují dětem seznámit se s růstem rostlin a pozorovat hmyz a drobné živočichy, k čemuž mají ve všedním životě stále méně příležitostí. Vhodné jsou vyvýšené záhony a bylinkové spirály. Ty je nejlépe umístit tak, aby byly od prostorů pro tvůrčí a pohybové hry zřetelně odděleny.

V mateřské škole v Bünningstedtu učitelky teprve během provozu zjistily, že stávající poloha pískovišť je vlastně velmi nevyhovující. Písek neustále létal přes terasu přímo ke dveřím do třídních místností. Dětem navíc vadilo, že jsou dospělým příliš na očích, takže se

zde skutečná volná hra nekonala. Učitelky písek odstranily, do dřevěných rámců nasypaly zeminu a přetvořily pískoviště v „učební záhony“. Tím získalo stanoviště před budovou pozitivní efekt. Děti projevily o růst rostlin velký zájem a na záhony viděly i z místností domu. V únoru teď toužebně vyhlížíjí první sněženky a v raném létě první měsíční jahody. Velmi rychle se učí rostliny rozpoznávat a již v druhém kalendářním roce znají všechny ze „svého“ záhonu.

Práce s rostlinami umožňuje dětem získat rozmanité zkušenosti. Zjistí, že jahody mají sladkou chuť, kopřivy pálí, trny bodají, větvičky mohou píchat. Kdybychom chtěli děti před těmito zkušenostmi chránit, znamenalo by to ochraňovat je před životem. Můžeme tedy zasadit jak angrešt, tak ostatní bobulové keře a kopřivy nemusíme vytrhávat. Nejedlé rostliny, jako je např. pámelník nebo břečťan, mohou na pozemku růst, neboť umožňují dětem seznámit se s rozdílnými možnostmi využití rostlin. (Jedovaté rostliny, které nesmí být v prostorech pro děti vysazovány, jsou uvedeny v kapitole 9.)

V mateřské škole v Büningstedtu jsem pozorovala dva hochy ve věku asi pěti let, kteří položili housenku do kyblíčku na písek a zásobovali ji krměním z kopřivových listů. Listy otrhávali ze stonků tak, že si prostě přetáhli rukáv přes ruku a touto „rukavicí“ se chránili před nepříjemnými důsledky. Více než dvě hodiny, během níž se věnovali i jiným hrám, nosili kyblíček s housenkou neustále s sebou. Znova a znova se ponořovali do pozorování. Konala se tu environmentální výchova, která je podstatně efektivnější než ta nejlepší mediální technikou podporovaná školská didaktika.

Takzvaný „Benjesův plot“⁹ je malým biotopem pro ježky, myši nebo stonožky a poskytuje dobré příležitosti k jejich pozorování. Založíme ho tak, že na kraj pozem-

ku, kde má plot vzniknout, navrstvíme houští. Materiálem jsou ořezané větve, které jsou k dostání zdarma například od správy silnic. Po roce mrtvé větve zarostou čerstvou vysokou travou a bylinami z navátých semen a začínají se zde usidlovat zvířata, zkrátka může se zde rozvinout pestrý život. Důležité je navrstvit dostatek hrubého materiálu, aby ho děti nemohly tak snadno odvléci.

Surové kmeny stromů a kořeny se výborně hodí jako herní prvky k balancování a lezení. Jestli budou použity na hřišti, to záleží na místní nabídce a vlastní fantazii. Falckým lesem se prohnala silná bouře, která vyvrátila i obří stromy. Lesní správa ráda poskytla kmeny s kořeny mateřské škole v Hütschenhausenu. Dopravu pomocí nákladního auta zorganizovalo několik tatínků. Dnes je kořen oblíbenou prolézačkou, která sice není

9. *Benjesův plot je nazýván podle svého původce Heina BENJESE.*

normovaná podle DIN EN¹⁰, ale přesto schválena úrazovou pojišťovnou¹¹. (Více k tomuto tématu je uvedeno v kapitole 9.)

Tvorba herního prostoru v přírodním stylu neznamená, že ze zásady odmítáme prolézačky nebo prefabrikované herní prvky. Pokud se harmonicky zapojí do přírodního konceptu, mohou nabídku pro pohybové hry smysluplně doplnit. Jelikož se však jejich koupě v rozpočtu většinou projeví vysokou položkou, vybíráme prvky se zřetelem na jejich možnost pozitivně ovlivnit komunikaci. Velká část dětí dnes vyrůstá bez sourozenců. Dříve se sociální učení ve styku se stejně starými dětmi nebo ve smíšené skupině konalo zcela samozřejmě v prostředí velké rodiny. Ta je dnes spíše vzácností, a z toho důvodu je dobré, aby místem, které přispívá k učení sociálních dovedností, bylo hřiště. Proto se přimlouváme za širokou skluzavku pro více dětí, houpačku se dvěma sedátky nebo za velkou venkovní trampolínu. Znovu a znovu jsme mohli pozorovat, jak se kolem těchto prvků formují radostné a rozpustilé skupiny a vznikají hromadné pohybové hry.

Herní prvky rozšiřují možnosti využití prostoru

Často můžeme části pozemku, které děti nelákají a kterých si nevšímají, přeměnit v používané herní zóny tím, že je doplníme pouze několika prvky. Například ve školce v Hütschenhausenu byla do stávajícího sva-

hu vsazena široká skluzavka pro dva. Jako výstup ke skluzavce byla část stráně obložena prkny s kůrou¹², jež jsou „odpadním produktem“ z pily, která je prodává velmi levně a někdy je i daruje. Do druhé části stráně byly zabudovány ojeté pneumatiky (viz poznámka 2 v kapitole 1), takže zde vznikla lezecká výzva. Použití „second-hand“ materiálů je ve většině případů povoleno a navíc finančně velmi výhodné, ale o vhodnosti materiálu musí rozhodnout účastníci stavebního procesu společně.

V Hütschenhausenu existoval prudce svažité kout, který byl sice porostlý stromy a keři, ale dětem se nezdál být přitažlivý. Jednu maminku napadlo, že by do tohoto prostoru mohla být položena a částečně zakopána velká roura věnovaná místním prodejcem stavebnin. Od té doby je tato „jeskyně v džungli“ neustále obsazena.

Jeden tatínek nabídl mateřské škole v Bünningstedtu opravdový sedm metrů dlouhý dřevěný člun, který měl být zlikvidován ve výzkumném ústavu lodní tech-

10. DIN EN je označení německých norem odpovídající českému označení ČSN EN – poznámka překladatelky.

11. V Německu jsou dětská hřiště a jejich herní prvky schvalovány a kontrolovány tzv. úrazovými pojišťovnami (Unfallkassen, Unfallversicherer) a inspektory TÜV, Dekra a dalších organizací s příčinnou kompetencí – poznámka překladatelky.

12. Plošina z prken položená do svahu tvoří spolu se šplhacím lanem dobrodružnou možnost výstupu.

niky. Rodiče zorganizovali transport pomocí přívěsu a jeřábu. Posledních 30 metrů zvládli všichni společně za velkého pozdvižení po vzoru starých Vikingů pomocí kulatiny a lan. V jednom odlehlém koutě zahrady byl člun zapuštěn do země a po poradě s odborníkem úrazové pojišťovny, který se od začátku na projektu spolupodílel, byl člun přestavěn tak, že byl shledán „bezpečným pro děti“. Děti ho pokřtili „Hoppetosse“¹³ a prožívají s ním skoro denně nová mořská dobrodružství. Zde vznikla nová herní zóna, aniž by byl k pozemku přidán jediný čtvereční metr.

Pro rozšíření herních možností se nabízí také sklad materiálu, ze kterého se děti mohou sami obsloužit. Oblázky, polní kámen, stavební dřevo a větve, které jsou k dispozici v dostatečném množství na místech k tomu určených, vyzývají děti k tomu, aby z nich začaly tvořit. Samozřejmě je povinností učitelek postarat se pravidelným obnovováním určitého pořádku o to, aby zůstal charakter samoobslužného skladu materiálu zachován. Materiál, který je chaoticky rozmístěn po pozemku, ztrácí svou atraktivitu.

Jak se seznámit s elementem vzduch

V mateřské škole Pesta, ve městě Tumbaco v Ekvádoru jsem pozorovala, jak si děti několik dní neúnavně hrají s vlastnoručně vyrobenými papírovými vlaštovkami. Znova a znova vyhazovaly vlaštovky do vzduchu, pozorovaly jejich letovou dráhu, běhaly za nimi a zase je sbíraly, jako by je to nemělo nikdy omrzet. Jedna letová dráha se sotva rovná té předchozí či příští. Zdálo se, že výsledek malé vědce pokaždé překvapil a fascinoval. Pozorovala jsem děti, které přes hodinu, bez přestávky pokračovaly ve svých experimentech, a to každé ráno nanovo. Viděla jsem, jak malé děti trpělivě čekaly, než jim starší kamarád, který tuto techniku ovládá, složí vlaštovku. A jak potom prosí učitelku, aby jim na ní napsala jejich jméno, aby všichni zcela jistě poznali, komu patří. Učitelky mi vyprávěly, že si děti s vlaštovkami hrají vlastně neustále. Proto postavily na zahradě věže a další vyvýšené body, ze kterých mohou děti tyto experimenty se vzduchem, větrem a zemskou

13. „Hoppetosse“ je německé pojmenování lodi, která patří tatínkovi Pipi Dlouhé Punčochy – poznámka překladatelky.

tíží bezpečně provádět. V Německu jsem podobnou experimentální hru pozorovala jen velmi zřídka. Co je toho důvodem? Skutečnost, že jsme my dospělí zaplaveni prefabrikovanými předměty a že už nemáme důvěru v jednoduché, ručně dělané hračky? Element vzduch nemůžeme uchopit do rukou. Můžeme ho zakusit jen zprostředkovaně, skrze jeho projevy, např. zvuky, které vyvolává vítr ve zvonkohře, nebo skrze letovou dráhu papírové vlaštovky. Nebo si my dospělí myslíme, že děti potřebují komplikovaná, drahá zařízení, přístroje nebo hračky, pomocí kterých budou sbírat jednoduché, radostné poznatky? Možná proto nás často ani nenapadne, že se výzva jménem „papírová vlaštovka“ stává, pokud je k dispozici dostatek prostoru, také výzvou k rozmanitému pohybu, popřípadě výzvou k prosté, ale velmi komplexní a kreativní variantě volné hry. Jisté je jedno: Děti, které jsem při hře s vlaštovkami pozorovala, nepotřebovaly žádná „cvičení na uklidnění“, při kterých by byly instruovány, jak relaxovat. Projevily naprosto přirozenou potřebu stáhnout se do ústraní a odpočinout si, jakmile se s vlaštovkami vydováděly a ukojily svou zvědavost mnohonásobným pozorováním jejich letových drah.

Umožnění hry s ohněm

V západním Německu patřil každodenní styk s ohněm za účelem topení ještě před padesáti lety ke všednodenním aktivitám. Ve východním Německu je tato doba ještě méně vzdálená. Děti zcela běžně přihlížely, když dospělí rozdělávali a udržovali oheň a v rámci svých možností se spolupodílely, například nosily dřevo nebo uhlí. Sbíraly zkušenosti se zatápěním a brzo byly dost staré na to, aby topily samy. Od dese-

tiletoho dítěte se očekávalo, že v zimě každý den vytopí rodinný byt. Dnes se děti setkávají s ohněm nanejvýš v létě při grilování a počet úrazů, které se přitom přihodí, ukazuje, že vyšli ze cviku už i dospělí. Oheň fasciňuje dospělé i děti. Přitom platí pravidlo, že čím častěji je zacházení s ohněm trénováno, tím lepší jsou znalosti možného rizika a tím menší je nebezpečí, že dojde k úrazu. Proto se odborníci protipožární ochrany přimlouvají za to, aby bylo dětem umožněno dělat s ohněm experimenty. Téměř každý čtvrtý požár je zapříčiněn malými žháři – dětmi staršími tří let. Experimentují tajně, a tudíž téměř vždy za podmínek, které jsou pro to nevhodné. To jsou dobré důvody k tomu, umožnit dětem v mateřské škole bezpečný styk s ohněm a poskytnout jim prostor, aby ukojily svou zvědavost. Ohniště, které je v létě několikrát použito ke grilování nebo jednou v roce při podzimní slavnosti, k tomuto účelu nestačí.

Jestli a jak často dostanou děti k experimentům s ohněm příležitost, závisí především na postoji dospělých. Ti jsou často sami plni obav a nemají s ohněm příliš zkušeností. Není divu, když vyrostli v bytech a domech s ústředním topením, kde mohli tuto kompetenci jen těžko získat. Skutečná rizika mohou těžko odhadnout a mají strach, takže dětem nemohou poskytnout „klidné a připravené prostředí“. Pokud se však najde dospělý, který je připraven a schopen překonat vlastní obavy a dozorovat dětské experimenty, pak se nejedná o složitý proces. Výbava nemusí být komplikovaná a drahá.

Jedné mateřské škole v Berlíně, jejíž zahrada se rozkládala na místě bývalé vozovny tramvají, stačila stará bubnová kamna, která rodiče našli ve vyřazeném šrotu. Kamna byla postavena nedaleko pískové zóny, papír a dřevo bylo většinou k dispozici. Od té doby patřilo

„dělání ohníčku“, samozřejmě v přítomnosti učitele, ke všednodenním hrám. Jiná berlínská školka, která měla k dispozici pouze velký dvůr, použila pro experimenty s ohněm starý kamnový popelník, pořízený rovněž z kovového odpadu. Podpalování patřilo k oblíbeným činnostem zvláště po Vánocích, kdy nabýzely odstrojené stroměčky dostatek topiva.

V jiné mateřské škole na venkově byla do otevřené kolny postavena stará „vývařovna“. Jako pozorovatelce se mi několikrát zastavil strachy dech, když jsem přihlížela skupince dětí starých čtyři až pět let. Rutinně roz-

dělaly oheň v kamnech a pak na horkých ploténkách prováděly virtuózní pokusy s odpařováním. Učitelka zůstala naprosto v klidu, protože přesně znala schopnosti dětí, jen stála ve vhodné vzdálenosti a přihlížela. Zápalky byly předány jednomu dítěti a to se řídilo smluveným pravidlem nikomu je nepůjčovat. Jiná možnost pro bezpečné experimentování je stavba hliněných kamen, která jsou vhodná jak pro cvičná rozdělávání ohně, tak i pro pečení a grilování. Stavby z hlíny nebo jílu však mají nevýhodu v tom, že je jejich životnost omezená.

Právě u tématu oheň se projevuje, jak moc je svobodná hra dětí a jejich touha po tvořivé hře závislá na uvědomělosti a jednání dospělých, zvláště učitelek. Jakmile si učitelky dají čas a prostor samy se učit od dětí a o dětech, mohou se ve stejné míře rozšířit i dětské herní prostory.

Odborná kompetence garantuje trvalou udržitelnost

V čem spočívá práce projektanta?

Máte nápady.

Máte odvahu a fantazii.

Máte výdrž, která vám umožní pracovat na realizaci.

Vaše řemeslné schopnosti stačí, abyste zrenovovali byt, avšak technické myšlení je vám v podstatě cizí. Nevíte, jak se vrtá studna, a rostliny jste zatím sázeli pouze do truhlíku na okenním parapetu nebo na balkóně. Projektantům, zvláště pak architektům, jste už často spílali kvůli půdorysu domu, ve kterém bydlíte. Přesto jste nyní dospěli k bodu, kdy se bez rady odbornice nebo odborníka těžko pohnete z místa. Úkolem zahradního a krajinářského architekta je vytvořit z nápadů a přání uživatelů pozemku realizovatelný plán.

Pravděpodobně se zeptáte: „Můžeme si to vůbec dovolit?“ A pak si vzpomenete na příběhy, které kolují mezi vašimi známými, kdy lidé zaplatili desetitisíce korun za projekt, aniž by se k vysněnému domu či zahradě přiblížili o jediný krok. Naše odpověď zní: „Zahradní realizace může být bez prozíravého projektu velmi drahá. Se solidní koncepcí se naopak dá ušetřit hodně peněz.“ Vaše prostředky pro stavbu zahrady či hřiště v přírodním stylu jsou omezené a nemůžete si dovolit takový luxus, abyste dnes něco postavili a zítra zjistili, že to není postaveno správně a museli postavené složitě opravovat. Jste odkázáni na to, že budete hodně organizovat sami a že velkou část prací převezmou dobrovolníci. To se podle našich zkušeností podaří pouze za podmínky, že nadšení vydrží a radost z práce narůstá s přibývajícím úspěchy. Ty jsou tím nejlepším pohonem. Motivace pracovat dál je vždy nově rozdmý-

chána, když mohou rodiče, učitelky a ostatní dobrovolníci konstatovat: „To jsme postavili sami!“ a když dospělí vidí, s jakou radostí děti nové herní prostory přijímají. Úspěchy dodávají dobrovolníkům energii a odvahu vydržet a pustit se do dalšího kroku, ačkoliv jsou možná finanční prostředky k jeho uskutečnění zatím ve hvězdách (více k tématu „fundraising“ v kapitole 7). Nečinnost na stavbě nebo dokonce mezi troskami stavby by mohla znamenat konec vašeho projektu. Pracovní nasazení vašich pomocníků a pomocnic by polevilo a pro nový start byste potřebovali nový dlouhý rozjezd.

Ve všech úspěšných projektech, které známe, si účastníci pro plánování vymezili dostatek času. Někdy to od prvního nápadu až po zahájení prací trvalo i celý rok, který byl vyplněn přemýšlením, diskusemi, sbíráním nápadů, vytvářením názorů a výměnou zkušeností. Teprve když tento proces „vyzraje“, má smysl shrnout všechny náměty do realizovatelného projektu. Jedna skupina rodičů a obyvatel trvala na svém záměru postavit na veřejném pozemku dětské hřiště v přírodním stylu celých pět let. Během této doby neustále oslovovali veřejnost a příslušné úřady. Iničiátoři projektu museli před odpovědná místa předstoupit s velkou dávkou přesvědčení a nakonec uspěli.

Dnes lze v Německu v podobných stavebních záměrech dosáhnout cíle rychleji, protože porozumění pro nutnost výstavby ekologických prostorů pro děti v posledních letech narostlo. Základním kamenem úspěchu a trvalé udržitelnosti projektu je vzít si několik týdnů

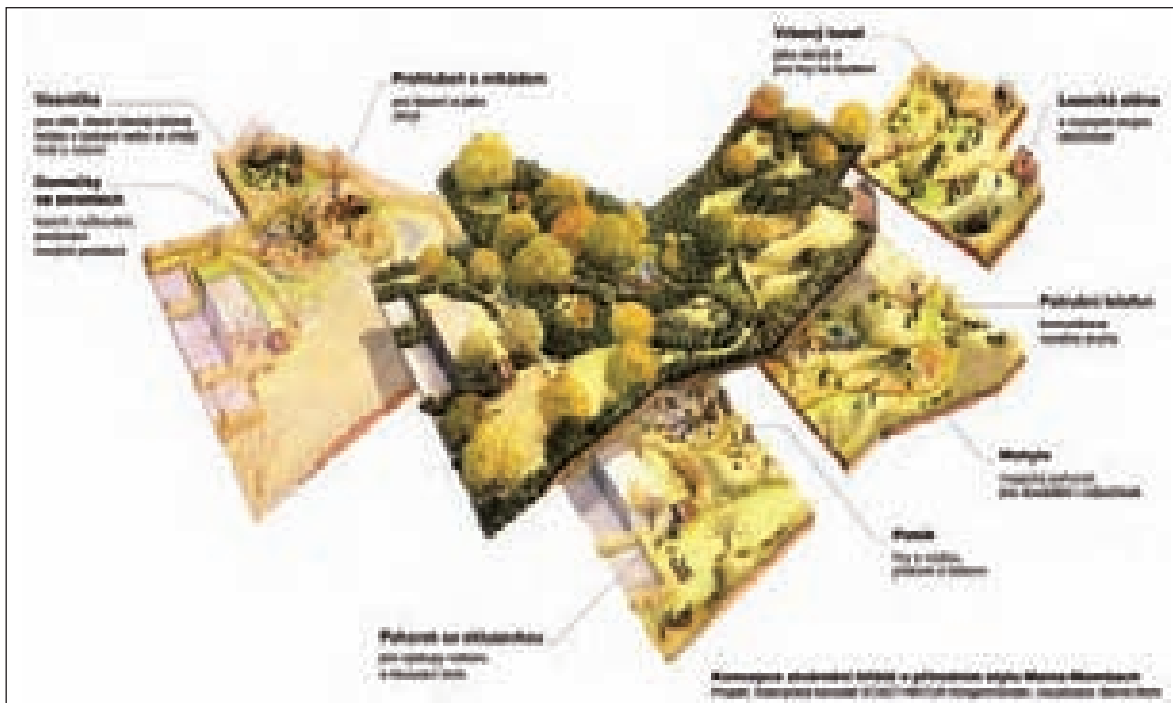

nů čas a v klidu si vybrat zahradní architektku nebo projektanta, který bude úkolem pověřen. Na co při tomto výběru musíte dávat pozor a podle kterých kritérií byste měli vybírat, tomu se chceme věnovat v této kapitole.

Projektant jako moderátor a průvodce stavebním procesem

Architektky a architekti, ať už pro pozemní stavby nebo pro krajinu, jsou často tvůrčí individualisté. Ačkoliv je většina z nich nositelem inženýrského titulu, často se cítí být umělci. Mají spoustu nápadů, chtějí tvořit

krajinu a budovy a pozorovat, jak se jejich nápady stávají skutečností. „To je Tančící dům od GEHRYHO a MILUNIČE,“ říkáme. Jaké instituce se v budově nacházejí, to už nás zajímá méně. Známa je PLEČNIKOVA Rajská zahrada Pražského hradu. Kdo ji nechal vystavět, o tom musíme přemýšlet déle. Jestli a jak byla v minulosti využívána, o tom nepřemýšlíme vůbec. Stavba nebo krajina, která přetrvává, je pomníkem svého tvůrce. Tato představa, i když nebývá vyslovena, je zakotvena hluboko v myslích spousty architektů. Projektantská práce je vykonávána v tichém ústraní v ateliéru architekta. Projektant se tam pokouší přenést do projektu nápady zadavatele, který je většinou zároveň

i investorem stavby. Pokud je projekt akceptován, pak je odpovědnost za realizaci často předána jiné osobě. Ve velkých projekčních kancelářích bývá zpracování návrhu a stavební dozor běžně rozděleno mezi odlišné architekty.

Honorář architekta (i zahradního architekta) se stanovuje na základě stavebních, tzv. započítatelných nákladů. Čím více peněz se postaví, tím více peněz vydělá projektant. Pokud je zadavatelem instituce veřejné správy (také církev), pak v Německu platí rozpočtové právo¹⁴. To znamená, že jsou stavební výdaje

uvedeny v ročním rozpočtu a musí být vyplaceny v určitém předem stanoveném období.

Asi už pomalu tušíte, že tento způsob plánování se sotva hodí k vašemu záměru. Člověk, který si chce postavit pomník, nemůže být vaším projektantem. Investiční náklady pro zahrady u mateřských škol, dětská hřiště a školní dvory je snadné vyhnat do výše, naplánuje-li se použít v nich drahé prefabrikované herní systémy. Vaším cílem je však poskytnout dětem prostor pro nerušenou hru. Navíc nemáte žádný vysoký rozpočet. Projekt, který byl vytvářen hlavně v tichém ústraní, většinou mívá potřeby dětí. Nejlepším důkazem je bezpočet nevyhovujících veřejných hřišť. Potřebujete projektanta, který je připraven s vámi spolupraco-

14. *Rozpočtové právo platí též v České republice. Reguluje nakládání státních a samosprávných orgánů, popř. též dalších osob, s veřejnými financemi – poznámka překladatelky.*

vat, někoho, kdo chce a je schopen naslouchat dospělým i dětem. Váš projektant by měl být ochoten přijít na rodičovské schůzky a diskutovat s laiky o své odborné práci. Musí být schopný hovořit s každým, kdo do projektu určitým způsobem zasahuje, tzn. s odpovědnými osobami obecního zastupitelstva, úřadu péče o mládež či odboru městské zeleně, s vodohospodáři, majiteli a nájemníky sousedních pozemků, kterým hluk dětí už delší dobu vadí, ale také s místními podnikateli, kteří mají v souvislosti s vaším stavebním záměrem zájem o zakázky.

Spolupráce s dětmi a laiky

Váš odborník (projektantka či projektant) má potřebné znalosti, tzn. vyzná se v normách a dokáže posoudit, jestli může být určitá práce provedena laiky, anebo jestli musí být přizvána odborná firma. V ideálním případě už má zkušenosti se stavbou venkovních prostorů pro děti a aktivity dětí mu nejsou cizí. Kromě toho je třeba, aby měl dobré komunikační schopnosti. Jako profesionál musí zachovat klid, když mu laici mluví do řemesla a předkládají téměř hotové návrhy. Váš odborník dokáže nejrůznější zájmy a potřeby, které si někdy i odporují, spojit tak, aby nakonec pokud možno všichni účastníci souhlasili. Čím více dobrovolníků se s plánem identifikuje, protože obsahuje také jejich nápady, tím lepší jsou šance, že bude projekt úspěšně realizován. Samotné odborné znalosti tedy nestačí. Váš odborník je schopen působit jako moderátor, umí urovnávat spory a rozumí si se všemi účastníky. Tak spojuje energii mnoha jedinců, a té je k dosažení vašeho cíle – pro vytvoření zahrady, hřiště či školního dvora v přírodním stylu – potřeba hodně.

Pokud tedy již během prvního rozhovoru upozorujete, že mluvíte s člověkem, který má sice spoustu nápadů, ale který neumí naslouchat, pak to sotva bude projektant vhodný pro vás. Pokud vám někdo z dalších účastníků projektu na začátku řekne: „S ním se nedá mluvit“, pak byste se měli mít na pozoru. Je lepší, když se v této fázi rozloučíte, než abyste ohrožovali projekt odborníkem, který není schopen moderovat. Zeptejte se na referenční projekty. Co projektant, kterého chcete

zakázkou pověřit, dosud vyprojektoval a dovedl k realizaci? Prohlédněte si tyto projekty a zeptejte se lidí, kteří se na nich podíleli, jaké zkušenosti s tímto architektem mají. Spolupracovali by s ním znovu?

Stavební dozor také o víkendu...

Vašeho projektanta či projektantku baví pracovat na stavbě. Nemusí mít takové řemeslné nadání, jaké snad mají někteří dobrovolníci či pracovníci odborných firem. Musí ale znát pracovní postupy a umět rozhodnout, co, kdy a jak je potřeba udělat. Má schopnosti stavbyvedoucího, tzn. že zachová klid, i když na stavbě pobíhá 50 dospělých pomocníků a 30 dětí, které také chtějí spolupracovat. Udrží přehled, když se pět lidí současně ptá, co mají dělat. A neztratí trpělivost, když

je podesáté položena jedna a ta samá otázka. Umí nejen dirigovat a řídit, aby byl materiál a pracovní síla ve správnou dobu na správném místě, ale také povzbudit a poradit laikům při zemních nebo bouracích pracích, stejně jako při pletení vrbového proutí a těší se spolu s vámi z vydařeného výsledku. Vyzná se v dynamice skupinového procesu a ví, že se mohou projevit různé emoce, někdy až konkurenční jednání účastníků, a je schopný postarat se o to, aby tyto energie pomohly procesu produktivním způsobem.

Z tohoto popisu práce je zřejmé, že úlohy vašeho projektanta jsou skutečně mnohostranné a nakreslení plánu je pouze jejich malá část. Při tvorbě herního prostoru v přírodním stylu participačním procesem jsou projektanti také moderátory a stavbyvedoucími a pro

instruování laiků potřebují mít také pedagogické schopnosti. Zahradní architekti, kteří své úlohy takto mnohostranně vnímají a které to baví, opravdu existují. S trochou trpělivosti a obratnosti je najdete a získáte ke spolupráci.

K otázce pracovní doby: Váš projekt může být uskutečněn, jen pokud bude spolupracovat hodně dobrovolníků, a ti jsou většinou v běžnou pracovní dobu ve svém zaměstnání. Projektant proto musí být ochoten přijet na stavbu i v podvečer a na řízení stavebních akcí si musí rezervovat i soboty.

Dlouhodobá spolupráce

Asi je zbytečné dlouze zdůvodňovat, že pracovní síla projektanta, který tyto rozličné a časově náročné úlohy převezme, nebude zdarma. Také jejich práce je hodnocena podle započitatelných nákladů a speciálních honorářových tabulek – v Německu tzv. HOAI¹⁵. Pro zjednodušení si vezměme na pomoc hodinovou sazbu: Hodinová sazba architekta činila v létě 2009 v Němec-

ku 38 až 82 eur¹⁶. Když ji vynásobíte předpokládanou časovou náročností projektu, zjistíte, že váš projektant dostane honorář ve výši několika tisíc eur a možná i víc¹⁷. „Naprostě nemožné!“ vykřiknete. „Kde máme vzít tolik peněz?“

Vaše pochyby jsou zcela oprávněné, pokud uvažujete běžným způsobem myšlení a v běžném projektovém schématu. Mnoho odborníků ze správních orgánů uvažuje přesně takhle: V ročním rozpočtu se vykáže částka např. 50.000 eur¹⁸. Z toho obdrží projektant nebo projektantka 15 %, tedy přibližně 7.500 eur. Tady úvahy končí. Tuto částku vám provozovatel vaší školky nebo školy neuvolní.

Postup však může být i takovýto: Po dobu tří let může být do rozpočtu zanesena částka 12.500 eur, z toho 5.500 eur pro projektantské práce a stavební dozor a 7.000 eur pro materiál a práci odborných firem. Tak bude výjimečně mnohostranné nasazení projektanta při práci s dobrovolníky patřičně honorováno. Vy získáte zahradu či hřiště v přírodním stylu podle vašich představ a investor nakonec ušetří díky nasazení dobrovolníků 12.500 eur – tj. čtvrtinu nákladů. Ano, tento výpočet vyžaduje podívat se na problematiku zcela novým způsobem. Je potřeba mít odvalu zapomenout na staré způsoby myšlení. Ne každý odborník rozpočtového oddělení je k tomu hned odhodlán. Možná ho budete muset ještě trochu přesvědčovat. Známe však celou řadu případů, kdy se to podařilo. Právě odborní-

-
15. HOAI (*Honorarordnung für Architekten und Ingenieure*) – „Honorářový řád pro architekty a inženýry“ je v Německu pro všechny projektanty závazný nezávisle na jejich členství v Komoře architektů či inženýrů. V České republice vydávají Česká komora architektů, Česká komora autorizovaných inženýrů a techniků a Český svaz stavebních inženýrů tzv. Výkonový a honorářový řád „jako pomůcku pro účastníky investičního procesu, která uvádí způsob, jak dospět ke smluvní ceně“ (citát výše zmíněný řád) – poznámka překladatelky.
16. Od srpna 2009 platí nová verze HOAI, podle které je hodinová sazba přenechána smluvní dohodě. Sazby techniků a konstruktérů jsou nižší, avšak vy pro váš projekt potřebujete vysoce odpovědnou osobu. Český Výkonový a honorářový řád udává hodinovou sazbu architektů 600 až 800 korun a více (hlavní architekt), sazby techniků, konstruktérů od 150 do 450 korun za hodinu – poznámka překladatelky.

-
17. V České republice mohou honoráře dosahovat několika desetitisíců korun a výše – poznámka překladatelky.
18. Autoři uvádějí příklad v eurech, v českých poměrech si lze představit projekt ve výši 500 tis. až 1 mil. korun, částka může být zanesena do rozpočtu ve stejném poměru jako příklad v eurech – poznámka překladatelky.

ky, od kterých jsme to očekávali nejméně, nakonec získal argument, že dlouhodobě ušetří peníze. (Více k tématu „náklady a finance“ naleznete v kapitole 7.)

Na tomto místě musíme ještě zmínit možnost získat pomoc při plánování zdarma či velmi levně. V Německu tuto pomoc nabízejí organizace ochránců přírody a další instituce. Většinou se jedná o veřejnou přednášku, o několik hodin poradenství či o podporu při jedné víkendové stavební akci. Vzhledem k finančním nákladům jsou tyto nabídky atraktivní a vy byste je rozhodně měli podrobněji prozkoumat. Přitom byste se měli zeptat: Co chceme? Jsou naše cíle krátkodobé nebo dlouhodobé? Stačí nám jedna akce? Nejedná se přitom pouze

o jednu ekologickou vyučovací jednotku bez možnosti delší spolupráce? Nebo chceme krátkodobě, v malých krocích, zlepšit situaci dětí a zároveň v dlouhodobém a trvale udržitelném procesu vytvořit venkovní prostor v přírodním stylu, který jim umožní zdravý vývoj?

Trvalá udržitelnost v materiálním a mentálním smyslu

Aspekt trvalé udržitelnosti projektu hovoří pro spolupráci profesionála. To chápeme v dvojím smyslu. Na jedné straně zcela konkrétně a prakticky: Architekti, kteří se angažují v projektech zahrad a hřišť v přírod-

ním stylu, si nechtějí postavit pomník, jejich cílem je prostor, ve kterém si děti ještě za pět až deset let budou moci volně hrát. Přitom nestačí vymodelovat jeden pahorek a osázet ho keři. Stavební akce, které se účastní laici, musí být patřičně připravena. Ve správnou dobu musí být na místě všechn materiál a všechno nářadí a dobrovolníci musí dostat úlohy, které odpovídají jejich schopnostem. Nesmí být podceněni a nedostatečně zaměstnáni, ani přeceněni a zavaleni prací, které je mnoho, či která je příliš těžká. Musí najít v práci zalíbení a mít po akci chuť spolupracovat i příště. Zároveň musí být projektový úsek dokončen ve stanoveném termínu – jeden projektový úsek během jedné stavební akce. Tímto způsobem jsou totiž za jeden den vytvořeny hodnoty v ceně od 2.500 po 5.000 eur¹⁹, což je bez podpory zkušeného stavbyvedoucího a průvodce projektem sotva dosažitelné. (Více k tomuto tématu naleznete v kapitole 7.)

Na druhé straně musí být trvalá udržitelnost zajištěna ještě na jiné úrovni: Potřebujete čas pro vlastní učební procesy. Učitelky a rodiče musí být přesvědčeni, že se jedná o správnou věc. Nejsou-li připraveni opustit svou roli dozorčích a instruktorů a zaujmout pozice pozorovatelů a průvodců, pak se nerušená volná hra nerozvine a sebekrásnější zahrada či hřiště v přírodním stylu se mine svým účinkem. Z tohoto hlediska je dlouhodobost stavebního procesu v každém případě podmínkou jeho trvalé udržitelnosti. Pomalý postup krok za krokem je tedy efektivnější nejen vzhledem k finančním nákladům a financování projektanta, ale také vzhledem k učebním procesům dospělých.

Položte si tedy v klidu tyto a všechny další otázky a dopřejte si čas pro kontaktování různých projektantů a projektantek. Nakonec jistě najdete profesionála či odborníci splňující vaše představy a s tímto člověkem po boku svůj projekt zahrady či hřiště v přírodním stylu uskutečňte.

19. V poměrech České republiky lze během jedné stavební akce vytvořit hodnoty ve výši několika desetitisíců korun a více – poznámka překladatelky.

Hodně lidí hodně dokáže

Jak využít zdroje skupiny

„Závěrečné shrnutí:

Paní HERZHAUSEROVÁ vaří tu nejlepší hrachovou polévku!

Plány jsme měnili téměř denně, ale vyplatilo se to!

Dieter NAU otočí svého Bulldoga v koutě, ve kterém to ostatní nevytočí ani na kole!

Ženy se umí lopatou a krumpáčem ohánět stejně šikovně jako muži!“

Tak shrnul přestavbový proces jeden tatínek do domácího magazínu mateřské školy, který vyšel u příležitosti slavnostního zasvěcení nové zahrady.

Skupina rodičů z Hütschenhausenu ve Falcu se rozhodla věnovat svou dovolenou školce a provést během této doby bourací práce za účelem odstranění stávající betonové plochy.

Toto rozhodnutí nespadlo z čírého nebe. Byl to výsledek několikaletého procesu. Dva roky předtím musela firma na příkaz provozovatele školky odstranit předpo-

slední prolézačku, protože byla rozbitá. Od postavení mateřské školy a prvotního vybavení zahrady uplynulo 20 let. Během této doby byly sice prováděny opravy, nekonaly se však žádné investice do vybavení. Teď provozovatel školky, evangelická církevní obec Hütschenhausen, uznal, že je čas na zásadní přestavbu. V rozpočtu bylo pro tento stavební záměr vyhrazeno 20 tis. marek. (V roce 1993, kdy byla zahájena projektová práce, činila tato částka v přepočtu cca 353 tisíc korun – poznámka překladatelky.) Ředitelka školky, paní Lieselotte LAMBRECHTOVÁ, si dělala už delší dobu starosti, když pozorovala děti při hraní. Zjišťovala, že ubývá volné hry a přibývá agrese a nudy. Investovat peníze do nového vybavení prefabrikovanými herními prvky, se kterými pak pozemek vypadá stejně pustě jako předtím, pro ni nepřicházelo v úvahu. Už delší dobu hledala nové nápady a koncepty, a při jednom školení poznala zahrad-

ního architekta, který mohl nabídnout nejen projekt zahrady v přírodním stylu, nýbrž také odborné vedení při realizaci plánů. Následovala fáze intenzivního informování rodičů, jejímž výsledkem bylo, že tatínkové, maminky a dokonce i prarodiče byli ochotni spolupracovat a angažovat se. Během projektové fáze s nimi architekt několikrát hovořil a zaznamenával si jejich nápady. Pak vypracoval odhady stavebních nákladů a předložil jim celkový rozpočet. Tento volný tok informací byl základním kamenem pro vznik plánů.

Dva tatínkové přednášejí návrh

„K dispozici máme 20.000 marek. Když necháme celý projekt realizovat odbornými firmami, bude to stát minimálně 60.000 marek. Jakým způsobem můžeme přesto dosáhnout našeho cíle?“ zněla otázka, kolem které se všechno točilo. Tehdy přišli dva tatínkové s návrhem, který je napadl, když po jedné rodičovské schůzce zašli na pivo. „To přece zvládneme sami, rozkutat beton, naložit ho a odvézt!“ Oba tatínkové našli spojence ve spolupracovnících z blízké automobilky, kteří během závodní dovolené neplánovali žádnou cestu. A také tatínka, který byl zemědělec a musel v létě zůstat doma. Ten měl možnost zajistit dopravu kulturním traktorem značky „Lanz-Bulldog“ s přívěsem. Navzdory stresu v době sklizně si předsevzal, že vybraný materiál odveze. Z rodičovské skupiny vykristalizovalo tvrdé jádro dvanácti tatínků a maminek, kteří převzali odpovědnost za to, že se během třítydenních letních prázdnin bude ve školce na odbourávání betonové plochy neustále pracovat. K nim se mohli připojit rodiče, kteří měli čas jen občas, nebo kteří si prostě jen chtěli vyzkoušet, jaké to je pracovat s krumpáčem

a lopatou. Architekt viděl, že jádro rodičovské skupiny má dostatek řemeslného nadání a je schopné práci zvládnout, takže jim dal pro tuto akci „zelenou“. Kdykoliv během dne byl telefonicky k zastížení, téměř denně přicházel na stavbu a nešetřil slovy uznání a povzbuzení. Návrhy pro změnu plánů, které se vyskytly v průběhu prací, pokaždé vyslechl a uplatnil. Tak byly například klinkerové cihly, které byly nalezeny na dně pískoviště, zachráněny před odvezením na skládku. Rodiče cihly pečlivě očistili, uskladnili a později znovu použili k vydláždění chodníku. Několik žen se společně staralo o proviant pro všechny, kdo na stavbě pracovali. Děti se mohly prací účastnit také, k dispozici byly lopaty a kolečka správné velikosti.

V den, kdy měla stavba začít, lilo jako z konve a architekt, který měl provádět stavební dozor, chyběl – právě se mu narodil syn. Avšak dobrovolníci to neodradilo. Kdo nečeká na lepší časy, toho špatné počasí nezadrží. „Práci jsme bohužel nemohli posunout,“ je zapsáno v kronice, „ale navzdory dřině a počasí jsme

měli i dost zábavy.“ Jako by práce vykonávaná z vlastního popudu a ve vlastní odpovědnosti nebyla vnímána jako břímě. Dobrovolníci nepracovali nikterak zarputile, vzpomínají na závody na odstrkovacích autíčkách, na dobrý guláš a na spoustu situací, které bylo třeba „zapít“. „Ve Španělsku bychom se bývali neohřáli tak jako na naší velkostavbě,“ uzavírá zápis v kronice.

Konej dobré skutky a mluv o tom!

Také Lieselotte LAMBRECHTOVÁ svou dovolenou naplánovala tak, aby mohla často na stavbu a mohla spolupracovat. Avšak tu nejdůležitější práci vyřídila už dávno předtím. Propagovala stavbu a hledala podporu, snažila se získat prostředky a pomocníky pro uskutečnění všech nápadů. Projekt obsahoval pískovou a blá-

tčkovou zónu s potokem, který měl být zásobován dešťovou vodou z podzemní cisterny. Náklady na cisternu byly hrazeny z rozpočtu, instalaci potrubí měla provést odborná firma, zatímco na dopravu a zabudování cisterny se paní LAMBRECHTOVÉ podařilo získat dobrovolníky z blízkého Kaiserslauternu. Tam byly v té době v kasárnách ještě umístěny americké jednotky, mezi nimi ženisté, kteří měli k dispozici všechna potřebná vozidla, jeřáb, podvalník a bagr. Ředitelka školky se obrátila na tiskového důstojníka kasáren a krátce nato projevilo několik amerických vojáků a důstojníků ochotu vykonat „Good-will-action“: Pět tunová cisterna byla dopravena na podvalníku ze vzdálenosti 25 kilometrů přímo do školky. Pak vojáci vybagrovali šachtu a pomocí jeřábu cisternu zapustili na určené místo. Samozřejmě že paní LAMBRECHTOVÁ informovala tisk. V celém

regionu příští den psaly noviny o tom, jak američtí vojáci pomohli při stavbě zahrady pro německé děti. Přijela zástupkyně starosty, pozdravila hosty a postála fotografiím. V novinách se psalo rovněž o tom, že organizace „Neue Arbeit Westfal“, společnost zaměstnávající dlouhodobě nezaměstnané, poskytla skupinu deseti mužů. Ti provedli terénní úpravy pro stavbu potoka. Zmíněny byly také dvě místní firmy, které podpořily stavbu zahrady v přírodním stylu tím, že věnovaly materiál – několik fůr půdy a šterku.

Přednosti a potenciály zúčastněných

Zdroje nutné pro uskutečnění našeho stavebního záměru jsou jednak schopnosti lidí a jejich odhodlání zúčastnit se a jednak stavební materiál, nástroje a nářadí. Už na počátku plánování je třeba se zeptat:

- **Co účastníci procesu umí?**
- **Jaké odbornosti potřebujeme?**
- **Koho můžeme cíleně oslovit?**
- **Kde lze pořídit levně nebo dokonce zdarma stavební materiál?**
- **Jak využít dynamiku skupiny, aby pomohla v produktivním smyslu?**

Odpovědi na tyto otázky se budou lišit podle toho, kde se nacházíte a jaké je složení účastnické skupiny. Neexistují všeobecné recepty uplatnitelné všude. Leží-li váš pozemek například v oblasti, která je pokryta lesy, kde mají účastníci dobrý kontakt s lesní správou a kde je neblížeší pila za rohem, pak bude vhodné plánovat použití kmenů stromů, kořenů a levných prken s kůrou.

Možná že najdete mezi rodiči dokonce i majitele lesa, který rád věnuje kmen, nebo v obci majitele velkých pozemků, který má rád děti a je velkorysý. V zemědělské oblasti bez lesních porostů bude podobný projekt dražší a hůře uskutečnitelný, ale třeba tu najdete lom. Zná někdo jeho provozovatele nebo majitele? Najde se tam „odpad“, který můžete v koncepci zahrady či hřiště v přírodním stylu použít? Možná že byste mohli dostat jeden velký kámen i darem. Určitě byste pak tento dobrý skutek tak vychválili, že by to stálo i v novinách!

Mateřské škole v Bünningstedtu ve spolkové zemi Šlesvicko-Holštýnsko se podařilo zapojit do zahrady jeden „knick“. Tak se na přímořském severu říká typickým, často velmi starým remízkům, které byly cíleně založeny mezi poli na ochranu před větrem. Rostou na přibližně jeden metr vysokých hrázích a vytvářejí specifický biotop. V hustých keřích si lze nádherně hrát. Jeden takový „knick“ ohraničoval zahradu školky v Bünningstedtu podél tří stran, byl však od zahrady oddělen stabilním plotem. Přestavba zahrady probíhala již pátým rokem a tým zaměstnanců a rodičů už byl otrkaný ve vyjednávání s úřady, takže zvládl vyjednat svolení, aby odborná firma posunula plot tak, aby „knick“ patřil k zahradě. V jedné dobrovolnické akci pak rodiče na hřebenu hráze založili pěšinku. Ta je dostupná pouze přes speciální vstupy, biotop zůstal „chráněným územím“. Pravidla pro používání „knicku“ byla stanovena společně s dětmi. Vznikl skutečný dětský koutek, protože pro dospělé je pěšina nepohodlná. Vegetace zde totiž bují tak hustě, že se tu vzpřímeně mohou pohybovat pouze děti. Zapojení tohoto remízku do zahrady je příkladem, jak lze přidáním několika čtverečních metrů vytvořit herní prostor, který je velmi kvalitní a plný přírody. Zdroj, který se v této oblasti přirozeně nabízel,

byl optimálně využit. Plánovat podobný záměr například v Bavorsku by však nedávalo smysl.

Skupinu rodičů z mateřské školy v Porýní-Falcu, vinařské oblasti, napadlo použít kůly z vinic jako surovinu pro stavbu domečků. Okolní vinaři kůly školce věnovali, protože už je při znovuzakládání vinic nepotřebovali. Rodiče museli pouze odstranit hřebíky, což byla práce, kterou laici v každém případě zvládnou. Tímto způsobem byl získán nový zdroj, aniž by byl zatěžován rozpočet.

Skryté schopnosti musí být nejdříve objeveny

Tvorba terénních modelací, především pahorků, znamená transport půdy. Už během plánovací fáze je vhodné porozhlédnout se po materiálu, strojích a lidech schopných tyto stroje ovládat. Nejsou například v okolí větší stavby, na kterých se vyskytuje výkopová zemina? Nemusí být náhodou odvážena na skládku, kde se platí poplatky? Třeba se stavebník nechá přemluvit k tomu, aby se pár fůr (za předpokladu, že je zemina vhodná) sklopilo zcela „bez poplatků“ na pozemku mateřské školy? Jedna školka v Hannoveru zjistila, že tři tatínkové, mezi nimi dva cizinci, jsou profesionální řidiči stavební techniky. Ti si mohli od svých zaměstnavatelů vypůjčit bagr a nákladní auto a poskytli svou pracovní sílu. Školka musela zaplatit pouze strojové hodiny, resp. naftu. Toto řešení mělo i další pozitivní efekt. Rodiče, kteří jsou při rodičovských schůzkách omezeni jazykovými nebo kulturními bariérami, se mohou angažovat svými schopnostmi, a tak se lépe začlenit do rodičovského kolektivu. Často jsme zažili, že ženy pocházející z neněmeckých rodin na stavební akci velmi rády

navají. Příprava jídel je často jejich tradiční pravomocí, kterou skvěle ovládají, za což od účastníků stavby sklízí jen chválu a uznání. Tímto způsobem se mohou také ony podílet na úspěchu celé akce, což je pro každého velmi důležité.

V době plánování a hledání zdrojů musí projekt zůstat tvárný. Ukáže-li se například, že se stroje pro zemní práce při nejlepší vůli nedají sehnat, pak bude rozumné změnit plán. Často je tento postup efektivnější, než trvat na záměru, který se momentálně nedá realizovat, a kvůli tomu pozastavit celý projekt.

Jedna projektantka při první stavební akci v univerzitní mateřské škole zjistila, že většina rodičů je studenty humanitních oborů a krumpáč a lopatu zřejmě ještě

nikdy nadrželi v ruce. Dříve než se konala další stavební akce, vyslovila architektka požadavek, aby byl tým dobrovolníků posílen o řemeslně nadanější studenty a dědečky.

Hybná síla skupiny jako zdroj

V projektu mateřské školy v Hütschenhausenu se ve skupině rodičů zformovala zajímavá hybná síla, a to mezi muži a ženami. První pracovní nasazení vyžadovalo těžkou fyzickou práci a stroje. Této práce se ujali převážně tatínkové. V důsledku toho si skupina maminek rezervovala další stavební akci pro sebe. Ženy chtěly uplatnit a rozšířit své řemeslné nadání v klidu, aniž by jim mužští experti brali nářadí z ruky a jejich pokusy

příslušně komentovali. Konkurenční chování účastníků nevyšlo do žádné roztržky. V poklidu bylo dohodnuto, že stavba indiánských typů z vrbového proutí bude čistě „dámskou akcí“, při které bude trpěn pouze jeden jediný muž, a to projektant.

Když při výkopových pracích nastaly problémy, jedna maminka duchapřítomně zareagovala, vyzvedla z domova sbíječku a práce pokračovaly. Pro ženy to byla premiéra, se sbíječkou předtím ještě nikdy nepracovaly. Stavbyvedoucímu to nevadilo a dobrovolnice to velmi bavilo. Večer byly maminky vyrovnané, spokojené samy se sebou i celým světem. Nejenže zvládl naplánovaná vrbová typy, ale podmanily si také část tradiční „mužské kompetence“. Tatínkové jim samozřejmě volnou sobotu nikterak nevyčítali a nešetřili slovy chvály za vykonanou práci. Tento příklad ukazuje, jak může být přání rozšířit své schopnosti a zároveň se oprostít od klasických rolí využito coby zdroj pro vytvoření zahrady v přírodním stylu.

Zdroj „praxe“

Zdroj „učení“ může být využit ve smyslu „win-win-strategies“. To znamená, že určitá akce přináší účastníkům nejen soukromý prospěch, ale také uspokojení, že díky jejich nasazení vzniklo něco smysluplného a trvalého. Jeden nadregionální provozovatel mateřských škol nabízel školení s tématem „Tvorba zahrad u mateřských škol“. V rámci tohoto školení prováděla zahradní architektka pokaždé jeden teoretický a jeden praktický den. Cvičení neprobíhalo „nanečisto“ na modelu, nýbrž v terénu. Praktický den se konal ve vybrané školce a v jeho průběhu byly postaveny vyvýšené záhony a bylinková spirála. Odbornou pomoc poskytoval zaměstnanec obecního úřadu, kterého pro

tento den uvolnil jeho zaměstnavatel. Předpokladem pro tuto spolupráci jsou dobré kontakty a konkrétní úmluvy. Tento předpoklad nevznikne ze dne na den, i v tomto ohledu je tedy vhodné plánovat dlouhodobě. V každém případě se vyplatí poptat se na různých místech. Odbory městské zeleně jsou často ochotny uvolnit pracovní síly, a tak se zde náhle otevírají možnosti, pro které předtím „v rozpočtu nebyly peníze“. Zkuste se porozhlédnout po svém okolí: Nenabízí někdo školení o ekologickém zahradničení či tvorbě zahrad v přírodním stylu a nehledá možnost praktické ukázky? Neexistuje v okolí vysoká nebo střední zahradnická škola? Možná tam najdete vyučující, kteří pro své studenty nutně potřebují pole pro nabývání praktických zkušeností. Neexistuje v okolí odborná škola s pedagogickým zaměřením? I těmto školám často chybí vztah k praxi. Tento cenný vzdělávací zdroj můžete díky vašemu stavebnímu záměru nabídnout v dostatečném množství!

Cíleně žádat o pomoc

Zjistili jsme, že mnohá sdružení obdrží pomoc a podporu, když se s žádostí obrátí přímo na konkrétní osobu. Tohoto člověka možná ještě ani nenapadlo, že by jeho přínos mohl být smysluplný nebo nutný. Jedno dětské zařízení chtělo založit ovocný sad a požádalo o pomoc místní zahrádkářský svaz. Ten jim velmi levně prodal potřebné stromy a bobulové keře a poskytl odbornou pomoc při sázení a údržbě. V lázeňském městě Bad Kissingen pomohla mateřské škole odbornice marketingu. Ona sama ve školce žádné dítě neměla, ale přesto byla ochotná „darovat“ své odborné znalosti. Vytvořila koncept pro „mailing“, tzn. mnohonásobně rozesílaný dopis s prosbou o finanční pomoc. Vyhodnotila, kdo konkrétně má být osloven a formulovala odpovídající

dopisy. Jeden byl určen firmám a soukromým podnikatelům, kteří nabízeli produkty nebo služby pro děti – drogeriím, hračkářstvím a supermarketům, ale také např. dětským lékařům a terapeutům. Další dopis se obracel na důchodce, kteří v městečku hledali odpočinek, nebo sem pravidelně přijížděli do lázní. Adresátům vašich dopisů mohou být také svépomocné organizace, spolky pro dlouhodobě nezaměstnané nebo ochránci přírody.

Princip PR²⁰

Také veřejnost je důležitým zdrojem pro uskutečnění našeho stavebního záměru. Samozřejmě jen v kontextu s dalšími zdroji. Pokud je tento zdroj členě nasazen, může zvýšit působivost ostatních. Tato strategie se řídí heslem: „Konej dobré skutky a mluv o tom!“ Když oznámíte, co máte v plánu, a když bude stát v novinách, co jste už dokázali, může to motivovat další dobrovolníky ke spolupráci. Úspěch přitahuje. A vy můžete být na váš výkon pyšní. Můžete-li každý den projít kolem zahrady a říci přítom: „Tu jsem stavěl také já“, pak cítíte radost a uspokojení z vlastní práce plným právem. A je dobré, když to ocení i ostatní. Chcete-li představit své výkony, neomezujte se pouze na místní tisk, zkuste zaujmout i televizi. Třeba potkáte publicistu nebo publicistku, kterým jsou mizerné herní možnosti dětí, možná i jejich dětí, už delší dobu trnem v očích a které potěší, že mohou o tomto tématu natočit kvalifikovanou reportáž!

Při tématice „zdroje“ je potřeba mít nápady, fantazii a odvahu. Ponechte si na to v plánovací fázi vašeho projektu dostatek prostoru! Prozkoumejte i ty nejbližší myšlenky. Fráze typu „To nikdy nevyjde!“ jsou naprosto vražedné, mohou myšlenkový proces i zcela zadusit. Někdy je nejtěžší krok ten první. Učiníte-li ho, uvidíte, jestli je nápad realizovatelný nebo ne. Mnohé odhalíte teprve při práci!

20. PR znamená Public Relations. Je tak označován způsob, jakým instituce nebo firma udržuje vztahy s veřejností. Jedná se o dlouhodobou činnost (na rozdíl od reklamy) většinou s cílem veřejné mínění o této instituci nebo firmě pozitivně ovlivnit – poznámka překladatelky.

Bez peněz nejde nic

Jak oživit prameny

Peníze jsou kapitola sama o sobě. Přesto jsme tento zdroj umístili zcela úmyslně až téměř na konec knihy. Pokud si během projektové fáze často zoufáte, protože se vám nedostává financí, pak vám chceme připomenout následující. I ten nejtuchnější rozpočet vám při vašem záměru postavit dětské hřiště či zahradu v přírodním stylu nebude nic platný, pakliže nebudete připraveni opustit staré způsoby myšlení. Skutečná volná hra bude možná, jen pokud jsou účastníci projektu ochotni přistoupit na nové učební procesy a rozloučit se se zastaralými představami jako je „výuka“, „instrukce“ a „konání dozoru“. Vstupujete do neznámého terénu a máte činit kroky, které možná vyvolají bušení srdce a strach – k tomu potřebujete odvahu a ta se koupit nedá.

Odpovědnost za financování stavebního záměru nese provozovatel školky, školy či dětského hřiště. Ten je tedy prvním adresátem vašich finančních požadavků. Určitě vám bude pozorněji naslouchat, když mu řeknete, že nepřicházíte pouze se žádostí o peníze, nýbrž že se i vy zabýváte otázkou, jak tyto peníze opatřit. Od začátku projektového procesu byste si měli klást otázku, z jakých dalších pramenů lze peníze čerpat. Náš stavební proces je založen na dlouhodobosti, což znamená, že se náklady nevyčerpají v jednom roce. To umožní provozovateli vašeho zařízení rozplánovat cílovou částku do několika hospodářských let.

V projektu mateřské školy v Hütschenhausenu činil honorář za projektantské práce a stavební dozor kolem 25.000 marek. (Projekt byl uskutečněn v letech

1993–1995, v tehdejší přepočtu činil honorář cca 450 tis. korun – poznámka překladatelky.) Během tříleté přestavby byla vytvořena zahrada v přírodním stylu o celkové hodnotě 144.000 marek (v tehdejší přepočtu přibližně 2,59 mil. korun – poznámka překladatelky). Z toho činily výdaje na materiál a práce odborných firem (tj. výdaje, které byly skutečně zaplacené penězi) 74 tis. marek. Přibližně stejnou částku činila finančně vyčíslená práce svépomocí a věnovaný materiál. Sama školka v té době vydělala přibližně 20 tis. marek prostřednictvím vlastních aktivit (letní oslava, divadelní představení, bleší trhy). Výše částky překvapila nakonec i samotné účastníky. S těmito penězi na začátku projektového procesu nikdo nepočítal.

U zařízení v obecní správě nese za financování stavebního záměru odpovědnost obec. To znamená, že je při shánění financí první instancí. Oslovit obec se však vyplatí i v případě, že je provozovatelem vašeho zařízení např. firma, rodičovská iniciativa nebo církev. Navštivte patřičná místa, promluvte si s lidmi, kteří nesou odpovědnost, a předněte svůj projektový záměr. Čím více máte jasno v tom, co vlastně chcete, čím lépe to umíte popsat, tím pozorněji vám bude nasloucháno. Čím lepší vědomosti o podstatě záměru máte, čím větší odbornost a sebejistotu vyznačujete, tím vážněji vás účastníci rozhovoru budou brát.

Německo je federativní republikou tvořenou šestnácti spolkovými zeměmi. Ty se od sebe co do podmínek pro financování projektů dětských hřišť a zahrad v přírodním stylu velmi liší. Například zemská vláda v Porý-

ní-Falc podporuje tvorbu herních prostorů v přírodním stylu, a proto je od roku 1997 ve vládním rozpočtu počítáno s finančními prostředky na jejich stavbu. Žádosti o přidělení těchto prostředků jsou směřovány na Ministerstvo životního prostředí spolkové země Porýní-Falc. Ve spolkové zemi Brémy existují podobné programy. Organizace Diakonisches Werk Falc (viz pozn. 1 kapitola 1) nabízela v roce 1997 program, ve kterém svým zařízením poskytovala prostředky na poradenství, školení, pomoc při plánování a stavební dozor při přestavbě zahrady.

Peníze pro tvorbu herních prostorů poskytuje také celoněmecký program pro obnovu venkova, tj. program „Dorferneuerung“. Žadatelé se obrací na hospodářská ministerstva jednotlivých spolkových zemí. Prostředky pro tvorbu herních prostorů a sportovních areálů lze v Německu dále získat přes zemská ministerstva vnitra. V tzv. nových spolkových zemích²¹ existují další podpůrné finanční programy, které je možné využít, a které se starých spolkových zemí netýkají.

Jak vypadá situace ve vaší zemi a vaší oblasti²², to nejlépe zjistíte sami. Nejlepší postup je zaklepat, zeptat se a nenechat se odbýt. Hned se nevzdávejte, když je odpovědný pracovník právě na dovolené a jeho kolega

se v problematice příliš nevyzná. Člověk je tvor učenlivý – můžete se naučit vyplňovat žádosti, být trpěliví a neodbytní. Stejně tak zvládnete i studium zákonů a podmínek pro přidělování prostředků, takže můžete v této problematice získat stejné vědomosti jako odborníci, kteří o přidělování rozhodují.

Jedné školní družině v Hannoveru schválili okresní radní pětimístnou částku. Do té doby ještě nikdy jeden jednotlivý žadatel tolik peněz nedostal. Předcházel dopisy, žádosti, návštěvy radnice s dětmi i bez, a dokonce i demonstrace na ulici. Když rozhodnutí padlo a peníze byly schváleny, bouřila právě předvolební kampaň pro volby do spolkového sněmu, takže měly všechny politické strany v tomto směru společný názor: „Nám nikdo nebude vyčítat, že bychom byli nepřátelští vůči dětem, nám ne!“

Adresáty vašich požadavků jsou úřady, správy, ministerstva a politická grémia. Zde záleží na tom, jak své plány přednesete a „prodáte“. Také jednání s úřady je potřeba se nejprve naučit, postupem času však budete v této disciplíně lepší a lepší, neboť poznáte systém fungování. Tento úkol pro vás bude tím jednodušší, čím pestřejší je váš projektový tým. Teď se prokáže, že je dobré, když se v projektu angažují jak dobrovolníci s řemeslným nadáním a řidičským oprávněním pro bagr, tak lidé, kteří ovládají řeč úředníků a kteří se nebojí mnohostranných, hustě potištěných formulářů. Psaní dopisů odborným referentům a ministerským úředníkům, jakož i telefonování s úřady – to je umění samo o sobě.

Pakliže jste „zdolali“ už všechny úřady a správy, můžete se obrátit na nadace. Také zde je nabídka různorodá a regionálně odlišná. V Německu přicházejí v úvahu nadace pro životní prostředí a také společnost

21. Braniborsko, Meklenbursko-Přední Pomořansko, Sasko, Sasko-Anhaltsko, Durynsko a Berlín, tj. země bývalé NDR – poznámka překladatelky.

22. V České republice zasahují do celé řady oblastí také podpůrné finanční programy EU. Z programů podporujících příhraniční spolupráci je například možné získat finanční prostředky na tzv. zrcadlové projekty, kdy jsou svépomocí a vzájemnou spoluprací přestavovány dva herní prostory, jeden v České republice a druhý v odpovídající oblasti za hranicemi ČR – poznámka překladatelky.

Lotto²³, která často nabízí zvláštní regionální programy. Existují nadace pojišťoven, bank, firem a soukromých osob, které své jmění věnují na určité účely. Tady se vyplatí dobře si přečíst stanovy a podmínky pro přidělování finanční podpory a žádost formulovat odpovídajícím způsobem. V Německu existuje kolem 6.000 nadací, které jsou organizovány ve Spolkovém svazu německých nadací (Bundesverband Deutscher Stiftungen). U zastupitelství svazu lze podat žádost o rešerši. Za nevelký poplatek jsou pak žadatelé vyhledány adresy nadací, které vyhovují záměrům jeho projektu²⁴. Předpokladem pro podání žádosti o přidělení finanční podpory je písemné shrnutí cílů a účelů projektového záměru, jakož i nastínění personálního, finančního a časového rámce projektu. Mateřská škola v Thaleischweiler-Fröschen, kterou jsme vám představili v první kapitole, získala 8.000 marek (v přepočtu roku 1995 cca 148 tis. korun – poznámka překladatelky) od regionální nadace, která podporuje převážně aktivity a projekty ve vlastním správním celku. Pro německé projekty je další možností také organizace na pomoc dětem „Deutsches Kinderhilfswerk e. V.“, která se svým podpůrným fondem pro iniciativy herních prostorů v posledních letech podílela také na přeměnách konvenčních dětských hřišť na hřiště v přírodním stylu. Tato podpora je stále v programu organizace. Společně s dalšími sdruženími vyhla-

šuje „Kinderhilfswerk“ každoročně tzv. „Cenu herního prostoru“ („Spielraumpreis“).

Mateřská škola v Bünningstedtu dostala od svého provozovatele přesně 30.000 marek (cca 540 tis. korun – poznámka překladatelky). Všechny ostatní prostředky opatřilo sdružení rodičů a přátel školky (Förderverein). Toto sdružení je obecně prospěšnou organizací, která obhospodařuje kuchyni mateřské školy, kde se denně vaří pro 80 dětí, a organizuje předškolní hudební vzdělávání pro celou obec. Všechny finanční přebytky jdou ve prospěch mateřské školy a ta je pravidelně investuje do tvorby a údržby zahrady v přírodním stylu.

Jak u tématu peníze, tak u zdrojů všeobecně je časový faktor vašeho projektu rozhodující výhodou. Pakliže je projekt hned od začátku naplánován na více let, nejste při hledání finančních pramenů vystaveni takovému stresu, jako když má být vše hotovo během několika týdnů. Odvaha, fantazie a výdrž – to jsou vlastnosti, které vám pomohou i u zdroje financí. V každém případě neznáme jediný projekt, který by ztroskotal z důvodu chybění peněz. Naopak, často účastníci na konci žasli, kolik peněz měli najednou k dispozici. Některé iniciativy se rozpadly, protože se účastníci mezi sebou neshodli nebo protože nikdo nechtěl převzít odpovědnost. Jiné zažily nezdar, které vycházely z nedostatečných příprav a které ochromily celou skupinu a její schopnost jednat. Věta „Nemáme peníze, takže nemůžeme nic dělat“ je často jen pohodlnou výmluvou těch, kteří nic nedělají. Často za ní vězí strach z konkrétní činnosti spojené s rizikem chybovat. Chyby jsou přitom nejlepším pomocníkem při učení. Učební procesy bez chyb neexistují. Často je teprve z chyby zřejmé, jaký další krok je v procesu potřeba učinit. A možná je to právě ten krok, který účastníky dovede k úspěchu.

23. *Lotto je německá varianta české sportky. Její provozovatel, Lottogesellschaft (Společnost Lotto), věnuje velký podíl zisku na dobročinné účely. Také provozovatel české sportky, firma Sazka a. s., věnuje podstatnou část výtěžku z loterijní činnosti na sponzorské účely – poznámka překladatelky.*

24. *V České republice lze do výpisu nadací nahlédnout na internetovém portálu Ministerstva spravedlnosti České republiky. V Obchodním rejstříku a Sbírce listin zde bylo na podzim 2009 uvedeno téměř 500 nadací – poznámka překladatelky.*

Úspěch se dostaví, když otočíte své myšlení o 180 stupňů: „Chceme něco udělat a přesně víme co. Odkud na to dostaneme peníze?“ Pokud se dokážete dívat na svět z této perspektivy, zjistíte, že se blížíte krok za krokem ke svému cíli.

Pokud to v hotovém stavu znamená více práce, pak něco není v pořádku!

Jaká údržba je kdy nutná?

Pět dětí si hraje kolem pumpy. Modelují s pískem a blátíčkem, tvarují nová a nová koryta a neustále svou činnost komentují. Jsou zcela zahlobány do hry. Neda-leko odtud pracuje učitelka na zahradní skalce. Jedná se o velkou, velmi krásnou plochu, která je právě v plném květu, a bylinky intenzivně voní. Je léto a slunce pálí, den jako stvořený pro hry s vodou. Učitelka klečí mezi kameny a pleje. Práce už nemůže být déle odkládána, protože jinak skalka brzy zaroste plevelem docela. Gerlinde pracuje rychle, pospíchá. Občas se bleskově ohlédne po dětech. Další dítě si chce hrát s pumpou. Skupina zvyšuje hlasy, začíná se hádat a schyluje se k tomu, že křik přejde ve skutky. Gerlinde doběhne k dětem a na první pohled vidí, že zde byla porušena smluvená pravidla, avšak nemá čas na to, aby se situací déle zabývala. Uvede pumpu mimo provoz a další hra s vodou je zakázána. Děti se rozejdou, bručí a nadávají, většina z nich má pocit, že je to nespravedlivé. Gerlinde se vrací, aby mohla pokračovat s prací na skalce.

Někde se tu stala chyba, a to už během plánovací fáze. Skalka je potěšením pro oko, ze zahradnického hlediska i z hlediska zahradní architektury je optimálně založena. Pro všednodenní práci učitelek však znamená zátěž, protože nebylo předem dořešeno, kdo má o tuto plochu pečovat. V rozpočtu provozovatele školky nejsou peníze na to, aby byl zjednán zahradník a je nereálné žádat o pravidelnou údržbu rodiče, protože větší-

na z nich má zaměstnání. Takže zbývají právě zaměstnankyně mateřské školy a jejich placená pracovní doba. Jenže pakliže se po výstavbě zahrady v přírodním stylu pracovní doba učitelek prodlouží nebo se práce stane intenzivnější, pak tu něco není v pořádku. Práce učitelek se po přestavbě změní téměř vždy, avšak pokud získají pocit, že teď mají práce víc (podotkněme, že za stejné, ne právě velké peníze), pokud jsou změny na pozemku vnímány jako zátěž, pak se při plánování staly chyby. Cílem přestavby nemůže být, aby učitelkám k jejich mnohostranným úkolům přibýly úkoly další.

Chyb podobného druhu se můžete vyvarovat, když budete už během plánovací fáze dbát na následující body:

- **Ptejte se, je-li potřeba soustavná údržba a jakého druhu. Informujte se u zařízení, která už zahradu v přírodním stylu mají, jakou práci to s sebou přináší. Rostliny jsou živá příroda, která se mění, čímž přispívají také ke změně celého pozemku. Holá trávnicková plocha, jež vyžaduje pouze občasné posekání sekačkou, se zdá na první pohled „méně náročná na údržbu“, a proto byla také v minulosti u provozovatelů herních prostorů tak oblíbená.**
- **Pomalý stavební proces malých kroků má vzhledem k trvalé udržitelnosti a údržbě areálu velkou výhodu v tom, že učitelky dostanou čas**

na to, aby do nové situace „vrostly“ a integrovaly údržbové práce do všednodenního pracovního programu. Mateřská škola, ve které jsem pozorovala výše popsanou scénku, přestavěla zahradu v jednorázové akci během jediného víkendu. Tým zaměstnanců neměl čas na to, aby rozšířil své schopnosti a vědomosti také o péči o přírodu a rostliny. Nedokázal si představit, jakou práci zahradní skalka obnáší, takže chybu v plánu nebyl schopen rozpoznat.

Integrace údržbových prací do všednodenního programu

Přestaví-li mateřská škola svou zahradu krok za krokem, pak je většinou možné integrovat také údržbu krok za krokem do všednodenního programu zaměstnanců.

Učitelky zjišťují, a často právě ve velkých městech, že je jejich dávným snem pracovat více venku, společně s dětmi pěstovat rostliny a sklízet úrodu. Zahrada a všechny nutné údržbové práce pro ně nejsou zátěží, nýbrž rozšířením profesionálních možností, takže se do údržby zahrady pouštějí s velkou radostí spolu s dětmi. Jako příklad může být uvedena mateřská škola v Bünningstedtu. Zde se tým zaměstnanců po několika letech rozhodl, že už zahradnickou firmu, jejíž služby jim provozovatel hradil, nepotřebuje. Postupně a společnými silami dospělých a dětí byly utvořeny vyvýšené záhony a bylinková spirála. V průběhu času pozorovaly učitelky jak na sobě, tak i na dětech, že jejich zájem o rostliny narůstá. Práce na záhonech byla zapojena do stávající projektové nabídky školky přizpůsobované ročním obdobím. Bylo nakoupeno dostatečné množství dětského zahradního náradí, rukavic a koleček.

Když učitelka začne s prací na zahradě, nebo dětem oznámí nový „projekt“, najde se vždy dostatečné množství malých pomocníků. Zkušenosti se setím, sázením, zaléváním, pletím a sklizní získávají všichni společně, učitelky zároveň s dětmi. Společné prožívání přírody všechny baví a přináší obohacení všednodenního života. Kromě toho se zde zcela mimochodem koná „environmentální výchova“. Učitelkám přibyl pouze jeden nový úkol a to učinit ve správném ročním období tu správnou „projektovou nabídku“. Údržbové práce samy o sobě se žádnou dodatečnou zátěží nestaly.

Konstrukce z vrbového proutí je potřeba v prvních týdnech po jejich zasazení pravidelně a vydatně zalévat, aby se sazenice uchytily. V letním vedru je zalévání, stejně jako v každé zahradě, nezbytně nutné. Pro děti je

tato „nutnost“ spíše atraktivní vodní hrou, ke které je nikdo nemusí dlouho přemlouvat. Je-li všechno potřebné, tzn. hadice a konve, k dispozici v dětských a dospělých velikostech, pak je možné vykonávat tuto činnost společně v průběhu běžného školkového dne. Dorůstající vrbové proutí musí být neustále zaplétáno, aby konstrukce zůstala hustá a nedocházelo k úrazům kvůli vyčnívajícím větvíčkám. Pro člověka, který to ví, který hned rozpozná, kdy je to potřeba, a který to umí, je to hračka. Je to práce, která může být i přerušena a trochu posunuta, když volá nezbytná pedagogická povinnost. Podle toho, jaký vztah si člověk ke „svým vrbám“ vyvinul, to není údržba, která vyžaduje složitou akci. Do všednodenního programu lze integrovat také nutné vizuální kontroly, jimiž má být odhalena potřeba malých

oprav a vylepšení. To je však podle našich zkušeností málokdy problém. Učitelky, které se aktivně podílely na přestavbě, konají vizuální kontroly hotového areálu zcela automaticky.

Jak zachovat know-how rodičovské skupiny

Zůstaňme však také v otázce údržby realisté a nepřetěžujme děti ani sebe. Ne všechny práce jsou vhodné k tomu, aby byly vyřízeny „mimořádně“ během normálního provozu školky. Mnohá zařízení, která společnými silami postavila zahradu v přírodním stylu, proto trvají i po skončení několikaleté tvůrčí fáze na tradici společných akčních dní – teď za účelem údržby zahrady. Dává to smysl, neboť skupina dobrovolníků nabyla během stavební fáze celé řady vědomostí a dovedností. Ty mohou zařízení sloužit i nadále, avšak jen pokud bude existovat pravidelná poptávka, zvláště když rodičovská skupina podléhá přirozené fluktuaci. Pro údržbové rodičovské akce se hodí práce jako je hrabání listů, stříhání keřů, obnovování ploch s mulčovací kůrou nebo odstraňování nebezpečných větví ve stromech pro lezení. Mohou však být prováděny také složitější opravy, např. opravy herních prvků.

Každé zařízení musí najít své vlastní řešení údržbové problematiky, které bude odpovídat místním podmínkám, možnostem a potřebám. Známe jednu mateřskou školu, která byla „adoptována“ sdružením armádních záložníků. Dvakrát do roka se tito záložníci ve svém volném čase sejdou na zahradě školky, aby zde provedli nutné údržbové práce.

Je-li hned na začátku vypracován dobrý plán a jsou-li všechny práce solidně provedeny, pak se údržbová náročnost pohybuje v předem stanovených mezích. Jako příklad uveďme stavbu cesty, která je denně intenzivně

používána. Podle našich zkušeností by ji neměli dláždít laici, a to ani tehdy, mají-li někteří z nich už v tomto směru zkušenosti. Ve smyslu trvalé udržitelnosti by k těmto pracím měla být pozvána odborná firma. Mateřská škola v Bünningstedtu nechala vytvořit 180 metrů dlouhý dlážděný chodník kolem celého pozemku. Děti po něm jezdí na tříkolkách, koloběžkách, kolech a dalších vozítkách, a to každý den. Některé děti objedou zahradu během jediného rána až dvacetkrát, aniž by učinily jedinou přestávku. Ujedou tedy až tři a půl kilometru, přičemž intenzivně trénují celou svou motoriku. Naplánováním této cesty byla přesunuta velká část pohybových her, a s nimi také mnoho hluku, na okraj pozemku, což znamenalo uklidnění celkového dění. Intenzivní používání znamená silnou zátěž materiálu včetně podloží. Rozhodnutí zaměstnanců mateřské školy, aby cestu postavila odborná firma, se vyplatilo, a to i navzdory skutečnosti, že práce stála 8.000 marek (cca 148 tis. korun – poznámka překladatelky), což byla téměř třetina částky, kterou provozovatel na přestavbu celé zahrady poskytnul. Přestože je cesta každodenně vysoce namáhána, nebyly dosud nutné žádné opravy ani vylepšení. Díky kvalitně provedené práci byly budoucí výdaje a riziko úrazů hned na samém počátku sníženy na minimum.

Děti potřebují riziko

Úrazové pojišťovny doporučují dětská hřiště a zahrady v přírodním stylu

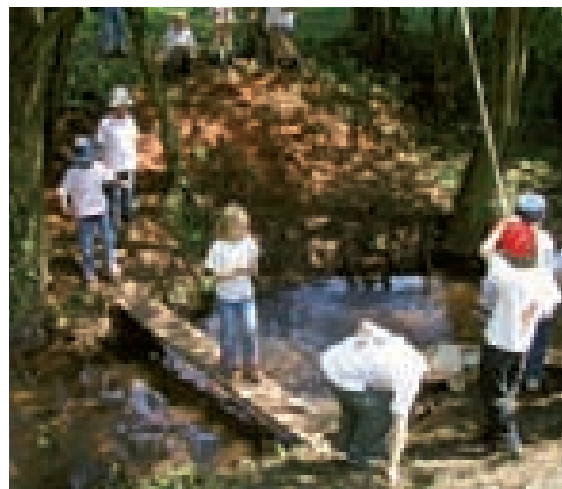

Nebezpečí úrazů zaviněných technickými závadami na herních prvcích a sestavách je většinou přeceňováno. Jen cca 3 % všech úrazů, které se staly na venkovních herních plochách (a toto číslo se v posledních letech nemění), bylo zaviněno touto příčinou. Většina dětských úrazů vzniká na základě pádu nebo zakopnutí, či na základě srážky s předměty nebo ostatními dětmi. Naprostá většina úrazů se také stává v přítomnosti dospělých, kteří vykonávají dozor. Stanovisko soudu v tomto případě zvyšuje výchovu k samostatnosti nad ostatní právní statky a chápe dozor v širokém měřítku, učitelkám je tak při jejich pedagogické práci poskytnuta velká svoboda. Proto mohou učitelky povolit dětem

i nebezpečné činnosti, jako je například rozdělávání ohně. Podmínkou však je, že to osobní a sociální vyspělost těchto dětí povoluje. Nejlepší ochranou proti úrazům je šikovnost a pohyblivost dětí, jakož i zkušenost získaná ze styku s rizikem.

V Německu za bezpečnost na zahradách u mateřských škol odpovídají úrazové pojišťovny obcí, které nesou regionálně odlišná pojmenování (např. „GUV“ nebo „Unfallkasse“). Pojišťovatelé dnes ví, že největší nebezpečí úrazu pochází z nedostatku pohybu, kterým trpí velká část dětí. Např. přibližně třetina všech dětí, které dnes přicházejí do školy, neumí vykonat tak jednoduchý pohyb, jako je chůze pozpátku.

Pomalou se prosazuje názor, že nejlepší úrazovou prevencí je prostor, který je pro pohybové potřeby dětí patřičně uzpůsoben. Proto obecní úrazové pojišťovny

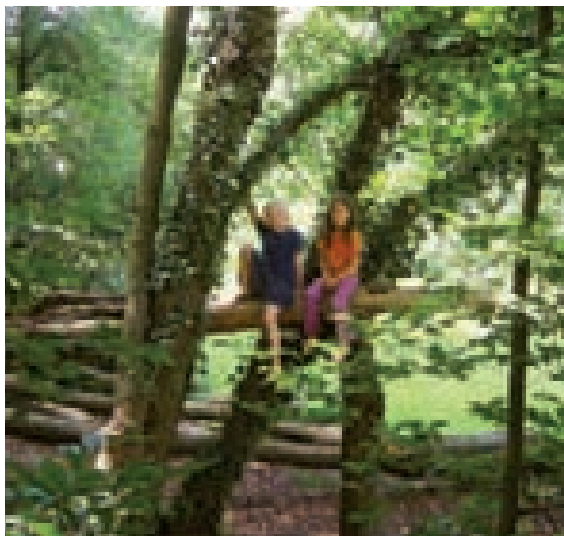
organizují „pohybové dny“ ve školách. Podporují přestavbu konvenčních školních hřišť a zahrad u mateřských škol v prostory v přírodním stylu a pozitivně hodnotí také samoorganizované stavební procesy popsané v této knize. Děti, které mohou každý den lézt, ručkovat, balancovat a skákat, mají lepší reakce v oblasti rovnováhy a pohybu vůbec a jsou méně vystaveny úrazům. Obecní úrazové pojišťovny proto také poskytují ochranu pro společné víkendové stavební akce, kterých se účastní rodiče a děti. Předpokladem samozřejmě je, že provozovatel zařízení s akcí souhlasí.

„Normy, které byly vyvinuty pro herní prvky, např. DIN 7926²⁵, kterou se musí řídit všichni výrobci v Německu, nemohou být uplatněny na skryše, pahorky, křoviny, valouny, potoky nebo stromy pro lezení, tzn. na prvky areálu v přírodním stylu, protože byly vyvinuty především jako pomůcka pro výrobu prefabrikovaných herních prvků,“ říká Klaus WOLF, technický dozorcí GUV v Hannoveru. Herní prostor v přírodním stylu tedy nemůže „odpovídat normám“. Přesto by se při projektování mělo dbát na základní bezpečnostní pravidla a je tudíž smysluplné pozvat si už v této fázi odborného poradce²⁶. Školám, školkám, občanským

iniciativám a provozovatelům těchto zařízení poskytnete odborník úrazové pojišťovny svou radu zdarma. Pakliže si necháte poradit a dopředu se seznámíte s platnými bezpečnostními předpisy, nestane se vám to, co se stalo jedné skupině při stavbě domečku v koruně stromu. Toto orlí hnízdo bylo postaveno dobrovolníky za velkého elánu, vstup však musel být ihned zakázán, neboť stavba byla příliš nebezpečná. Zkušený projektant herních prostorů pro děti zná zdroje nebezpečí a bezpečnostní požadavky a je schopen tyto vědomosti uplatnit při plánování.

-
25. DIN znamená „Německá průmyslová norma“ (*Deutsche Industriennorm*), českým ekvivalentem je označení ČSN (Česká technická norma, původně Československá státní norma). Německé normy řady DIN 7926 byly v roce 1998 nahrazeny řadou DIN EN 1176, která platí po celé Evropě. Česká varianta nese označení ČSN EN 1176 – poznámka překladatelky.
26. V Německu kolaudují dětská hřiště a zahrady v přírodním stylu úrazové pojišťovny, jakož i inspektoři TÜV, Dekra a další. V průběhu let se názor na prostory v přírodním stylu pozitivně vyvíjí, platné normy jsou volně interpretovány také na přírodní prvky. Situace v České republice je shrnuta na závěr knihy v kapitole *Poznámky k českému vydání*.

Děti musí mít možnost riziko rozpoznat

Nemá smysl pokoušet se zabránit veškerému riziku. Odporovalo by to vašemu záměru poskytnout dětem co nejvíce volnosti pro samostatnou hru. Stoprocentní bezpečnost neexistuje, nebezpečí poranit se a pocítit bolest provází každou sportovní a herní aktivitu. Avšak při tvorbě venkovního prostoru může být naším cílem, aby bylo skutečné, pro děti zvládnutelné riziko dobře rozpoznatelné. Musí být zjevné a ohodnotitelné, a to úměrně věku dětí. Kouzlo hry spočívá pro děti i dospělé právě v tom, že mohou otestovat své meze. Přitom je normální, že se stávají chyby. Důsledky těchto chyb lze omezit, pakliže budou hned od začátku dodrženy určité zásady.

Všechny prvky a terénní modelace musí mít dětské dimenze. To, čemu dospělí říkají mírný kopec, to může být pro tříleté nebo čtyřleté dítě strmá hora. Při modelování půdního povrchu platí pravidlo, že kvůli ochraně

před pády a půdní erozi nesmí být sklon svahu strmější než 1:2²⁷. Pakliže chcete do svahu zabudovat velkou rouru a vytvořit jeskyni, musíte, má-li tato roura průměr nad jeden metr, rozprostřít v jejím okolí materiál tlumící pád. Ostré hrany na rourách musí být zakulaceny nebo zakryty, například dřevem. Důležitá je také stabilita a statika všech staveb a konstrukcí. Kmeny stromů, roury nebo valouny musí být zakotveny tak, aby se nedaly do náhlého pohybu, aby se nekývaly a nemohly sklouznout. Při vyrábění konstrukcí ze dřeva nesmí být používány hřebíky, je potřeba zvolit jiné spojovací prvky, například šrouby se zápuštnou hlavou.

Všude, kde je pádová výška nad jeden metr (např. pod výše zmíněnými rourami, ale také pod houpačkami, skluzavkami, prolézačkami nebo v prohlubních s mikádem²⁸) musí být vytvořen podklad z materiálů tlumících pád. V prostorech v přírodním stylu se nabízí písek nebo mulčovací kůra. Kolem klasických herních prvků, zejména na veřejných dětských hřištích, jsou často používány gumové desky z kaučukového granulátu. Ty sice tlumí pád a snižují tím určitý druh úrazů, např. poranění hlavy nebo zlomeniny, avšak zároveň jsou zdrojem nemalých poranění jiného druhu. V důsledku prostého pádu vznikají těžké odřeniny podobné spáleninám. Proto tyto desky v areálech v přírodním stylu nepoužíváme.

-
27. *Nakreslete si svah v řezu a pod něj pravouhlý trojúhelník. Poměr 1:2 udává vzájemný vztah krátkých stran trojúhelníku (přepon), přičemž první číslo znamená výšku svahu – tzn. na jeden metr výšky případnou dva metry v rovině. Nejdelší strana trojúhelníku (odvěsna) kopíruje sklon svahu – poznámka překladatelky.*
28. *Tzv. prohlubeň s mikádem (Mikado-Mulde) je typickým prvkem areálů v přírodním stylu. V mělké prohlubni jsou umístěny kmeny stromů. Ty se vzájemně dotýkají a kříží, takže působí dojem nahodilosti, tak jako tyčinky hry mikádo – poznámka překladatelky.*

Jasně ohraničení nebezpečných míst

Příslušná hygienická stanice (v Německu tzv. Gesundheitsamt) vám poskytne informace o místních předpisech pro hru s vodou. Jestli se smí používat dešťová nebo podzemní voda, na to existují různé názory (viz pozn. 7 v kapitole 4 – poznámka překladatelky). V Německu se předpisy k tomuto tématu neustále mění, odpovědná místa už upouští od přehnaných hygienických měřítek. Zkušenost ukázala, že se i velmi malé děti rychle naučí, že se voda na hraní nepije, ovšem jen za předpokladu, že mají tekutiny k utišení žízně na dosah. Vyplatí se diskutovat se schvalovacími orgány, případně poukázat na méně přísné předpisy u sousedů (v sousední spolkové zemi nebo zahraničí – poznámka překladatelky). Kromě toho lze argumentovat ochranou životního prostředí a finančním aspektem. Má-li být čištěná, pitná voda používána ke hraní ve velkém množství, pak hovoří oba aspekty proti.

Nádoby s dešťovou vodou musí být zajištěny tak, aby do nich děti nemohly spadnout. V tomto ohledu jsou při správném zabudování obvykle velmi bezpečné podzemní cisterny. Hloubka otevřených vodní ploch nesmí v mateřské škole přesahovat 20 cm, v areálech škol a družin je maximum 40 cm. Pokud je rybník založen jako biotop pro pozorování vodní a mokřadní přírody, tzn. že neslouží dětem ke hraní, pak může být i hlubší. V tomto případě však musí být od herních prostor oddělen pevným plotem, který děti nemohou přelézt, přičemž takovým oplocením může být i živý plot z vrbového proutí.

Ohniště musí být jasně ohraničeno. Hra s ohněm se smí konat pouze pod dozorem. Platí zde to samé, co pro pohybové hry. Čím častěji děti dostávají příležitost s ohněm experimentovat, tím jistější si při této činnosti jsou, a současně se snižuje riziko vycházející z tajného ohničkaření. Jednomu z možných zdrojů úrazů spoje-

ných se zapalováním ohňů se můžete vyhnout předem, a to když se vyvarujete oblečení z vysoce hořlavého umělohmotného vlákna.

Správné zacházení s rostlinami je učební proces

V areálu v přírodním stylu se děti stýkají s mnoha druhy rostlin a hmyzu, odstranit všechna možná rizika nemá smysl. Děti se ve svém všednodenním životě musí naučit rozlišovat a rozpoznávat riziko. Téměř každý plod může, je-li sněden v nezralém stavu nebo ve velkém množství, vyvolat bolesti břicha nebo průjem. Jedovaté rostliny, jako je slabě jedovatá jeřabina či silně jedovatá konvalinka, jsou ve volné přírodě běžné, i tam se s nimi dítě může setkat.

Ovocné stromy v květu přitahují včely a teoreticky tak zvyšují nebezpečí bodnutí. Ale ospravedlňuje tento argument, aby mateřské školy od výsadby ovocných stromů upouštěly, navzdory dostatku místa? Známe příklad, kdy starostliví rodiče přesně toto vyžadovali. Důsledkem takových obav je prostředí zbavené jakékoli možnosti nahlédnout do přírodních koloběhů a získávat zkušenosti.

Následující čtyři rostliny, jež se vyskytují v mnoha soukromých zahradách a veřejných parcích, se nesmí podle předpisů německých úrazových pojišťoven a německé normy DIN 18034 v areálech pro děti vysazovat či vyskytovat:

- **Brslen evropský** (*Euonymus europaeus*)
- **Lýkovec obecný** (*Daphne mezereum*)
- **Cesmína ostrolistá** (*Ilex aquifolium*)
- **Štědřenec odvislý** (*Laburnum anagyroides*)

Kromě toho by měl být ze všech areálů pro děti odstraněn bolševník velkolepý (*Heracleum mantegazzianum*), snad nejznámější invazní rostlina, jejíž listy a stonky způsobují popáleniny.

Snižování nebezpečí pomocí vizuální kontroly

Vrbovým konstrukcím se nejlépe daří, dostanou-li hodně slunce a vláhy. Neměly by být umístovány do těsné blízkosti domovních zdí nebo kanalizačních šachet, protože by jejich kořeny mohly narušit zdivo a způsobit vlhkostní škody. Vrbové pruty zapíchnuté do země musí mít určitou minimální výšku, aby nepůsobily jako „kopí“. Proutky, které jsou bez kontaktu se zemí zapleteny do konstrukcí ve vodorovném směru, tzn. proutky, které už nejsou živé, postupem času usychají a ulamují se. V tomto případě musí být prováděny pravidelné vizuální kontroly, aby mohly být všechny vyčnívající větvičky ustříženy dříve, než se o ně děti poraní. Vrbové ploty by měly být minimálně jeden metr vysoké a musí být stejně stabilní jako ostatní, běžné ploty. K hranicím pozemku musí být dodržovány odstupy odpovídající místním předpisům.

Kámen a dřevo jsou materiály, které jsou v areálech v přírodním stylu používány nejčastěji. V zásadě platí, že by se na nich neměly vyskytovat ostré hrany. Proto jsou určité druhy kamene, např. lasturový vápenec nebo břidlice, nevhodné. Při stavbě schodišť a teras by neměl být překročen poměr stoupání 1:1. Předepsaná maximální pádová výška mezi jednotlivými stupni je 60 cm.

Mosty, například mezi pahorky, musí být konstruovány tak, aby jejich zábradlí nespádalo k lezení, proto je vhodné umísťovat mosty odděleně od prolézaček

a ostatních prvků pro lezení. Pokud je mostek veden přes chodník, musí být jeho zábradlí minimálně jeden metr vysoké.

Již ve fázi projektování je vhodné zamyslet se nad rozčleněním pozemku a rozmístit herní zóny s rozdílným obsahem tak, aby bylo nebezpečí úrazu co nejnižší. Například prostory kolem houpaček musí být jednoznačně ohraničeny od okolí. Touto „hranicí“ může být třeba živý plot. Výsadba dřevin či kamenná zeď s osázenými spárami poskytují celou řadu možností pro sbírání zkušeností a splňují svou dělící funkci, aniž by byly vnímány jako omezení.

Necháte-li si včas poradit od odborníka a budete-li mít kvalitní plán, ochráníte své děti před zbytečným rizikem. Při volném pohybu po areálu v přírodním stylu dochází k méně úrazům, než jsou-li děti v herních možnostech omezeny.

Všichni účastníci se změnili

Projektový proces a jeho koeficienty úspěchu

„Naše děti se nejradši hrabou v černé zemi,“ vypráví Gaby, učitelka z mateřské školy evangelické církevní obce St. Johannes v Hannoveru. Už tři roky si tu děti mohou hrát v zahradě v přírodním stylu. „Potřebovali jsme čas, abychom si zvykli, že si děti nehrají spořádaně na pískovišti, které jsme pro ně extra renovovali. Asi po roce jsme jim do toho přestali mluvit. Prostě nám přestalo vadit, že se hrabou v zemi.“

Ve velkoměstech vyrůstá většina dětí bez možnosti hrát si se zemí. Ulice a náměstí jsou vyasfaltované, zahradu má jen málo rodin. Mateřská škola je jediným místem, kde se mohou malé děti se zemí všemi smysly seznámit. A mnohé toho vydatně využívají. „Mám radost,“ vypráví Gaby, „když v poledne vidím u stolu dítě, které má navzdory důkladnému mytí rukou stále ještě černé nehty. Je to pro mě znamením toho, že si intenzivně hrálo a využívalo možnosti, které jsme pro něj vytvořili. Také většinu rodičů už dnes těší, že tu jejich dítě může nerušeně uspokojit svou potřebu volné hry. Už nemusíme dávat pozor, aby se děti neumazaly, navíc je rodiče vodí ráno do školky vhodně oblečené.“ Učitelky také zjistily, že děti už nepotřebují tolik hraček. Kyblíček a lopatička většinou stačí, ostatní věci zůstanou ležet v kůlně, a tak uklízení, které dřív bylo nepříjemnou, pracnou záležitostí, už dnes žádný problém nepředstavuje. Pravda, trávník nevypadá právě „anglicky“, dětské hry se na něm značně podepsaly. Před pár týdny dostala školka od spřáteleného podnikatele fůru zeminy za účelem zaplnění děr. Děti se tomu velmi podivily a ptaly se, k čemu to má být dobré. „My

přece uděláme zase díry další,“ oznámily. Avšak nakonec ochotně pomohly staré díry zaplnit – byla to pro ně nová hra.

Přestavba zahrady přinesla dětem a učitelkám novou svobodu. Všichni si ji užívají, jsou na ni pyšní a už o ni nechtějí přijít. Také rodiče se poddali učebním procesům. Jsou citlivější vůči potřebě dětí nerušeně a volně si hrát a umí jim k tomu poskytnout příležitost i mimo areál školky. Pochopili, že jejich děti potřebují mnohem méně moderací a instrukcí a také méně hraček, než se dosud domnívali. Mnoho rodičů rozpoznalo, že jejich děti milují možnost stáhnout se do ústraní. Dospělí zjišťují, že respektují-li potřebu dětí nerušeně si hrát, přináší to dosud netušenou svobodu také jim.

„Měli jsme velké štěstí,“ říká celá řada účastníků přestavbového procesu. V tom mají jistě pravdu. Avšak velká část úspěchu je „vlastnoruční výroby“. Zdárný průběh samoorganizovaného procesu, včetně úspěšného zakončení, je založen na určitých zákonitostech a podmínkách, které lze aktivně přivodit. Pro všechny, kteří teď mají chuť pustit se do práce, tu tyto podmínky ještě jednou shrneme, a to opět na příkladu mateřských škol.

Při přestavbě zahrady u mateřské školy se celý systém mění vlastní silou

Největší část energie, která pohání proces změn, pochází zevnitř. To znamená ze „systému mateřská škola“. Také mateřská škola je živým systémem, který se mění podle principu autopoieze – z vlastní aktivity,

vlastních sil a na základě vlastních zdrojů. Na začátku je rozhodnutí učitelského kolektivu nebo několika učitelů, že nastal čas provést změnu. Je to jejich vůle, která říká: „Takhle to dál nejde“. Tento počáteční impuls může vycházet také z řad rodičů, kteří se nechtějí spokojit s tím, že má mít jejich dítě v tak důležité fázi života, jako jsou školková léta, pouze omezené herní možnosti. Tento impuls „nakazí“ učitelky, takže se s ním identifikují a převzou odpovědnost za rozšíření herní nabídky. Teprve když jsou dospělí připraveni jednat na vlastní odpovědnost, může se situace dětí začít v pozitivním smyslu měnit. Současné životní prostředí dětí je bohaté na nebezpečné situace a chudé na herní možnosti – a to v důsledku rozhodování dospělých. Pakliže

tito nakonec u dětí diagnostikují jen „poruchy“ vzniklé na základě nedostatku pohybu a her, pak je dovolávání se expertů a terapeutů řešením velmi pochybným.

Připustí-li si dospělí pocit odpovědnosti za stav herní situace, pomalu se před nimi rozšíří horizont s možnostmi, jak tento stav změnit. Odpovědnost, kterou převzou dospělí na základě vlastního rozhodnutí, je tedy první základní podmínkou úspěšného projektu.

Vstup na panenskou půdu a spojování sil

Přestavba je samoorganizovaným projektem. Není to zakázka žádného úřadu, ani žádné instituce. Okruh účastníků je široký, možnosti jedinců nebo skupin, jak

spolupracovat, jsou velmi rozličné. Aby mohly být všechny schopnosti, talenty a možnosti spojeny, musí existovat vedoucí síla. Velká část této síly musí vycházet ze samotného zařízení. V případě mateřských škol to znamená, že ředitelka dostane celou řadu nových úkolů. To však není zakotveno v žádné smlouvě. Jestliže by se chtěla nejprve postarat o nápravu, znamenalo by to pouze čekat na lepší časy. Pokud se rozhodne ujmout se vedoucí role, pak ji čeká úkol moderovat přestavbu zahrady, při které budou úzce spolupracovat laikové i odborníci. To znamená, že bude muset činit odvážné kroky kupředu, aniž by čekala na svolení nadřízeného.

Paragrafy regulují vždy to, co už celá léta existuje, a shrnují do abstraktních pravidel zkušenosti nasbírané během dlouhého časového období. Avšak vy vstupujete s vaším záměrem vytvořit herní areál samoorganizovaným participačním procesem na panenskou půdu. Svět se dnes mění takovým tempem, že jsou i normy běžné a neustále modifikovány. To v žádném případě neznamená, že není potřeba respektovat platné zákony a předpisy. V kapitole 9 uvádíme, jak velmi je to důležité. Nedovolte však, aby stávající paragrafy už předem omezovaly vaše myšlení a činy. To by mohlo vést k tomu, že se budete pomalu točit v kruhu, místo abyste zrychlili a směřovali přímo k cíli. Nové vzory a normy vzniknou jen za předpokladu, že má někdo dost odvahy vstoupit na neznámý terén.

Týmy složené z odborníků a laiků

Práce na přestavbě herního prostoru svádí dohromady odborníky a laiky s rozličnými vědomostmi a schopnostmi, rozdílnou kvalifikací a zcela odlišnými zkuše-

nostmi. Téměř každý člověk je expertem v jedné oblasti a laikem v druhé. Rodiče jsou odborníky na své děti, zahradní architekti jsou profesionálové v oblasti tvorby zahrad, učitelé a učitelky jsou odborníky na pedagogiku. V kolektivu rodičů je zastoupena celá řada profesí, které budou v průběhu přestavbového procesu nutně potřeba. Často mají právě laici ty nejlepší nápady, protože jejich myšlení a vnímání není otupělé profesní rutinou. Uvědomíte-li si tyto skutečnosti a zapojíte-li je do stavebního procesu, máte splněnu další podmínku na cestě za úspěchem. Základem je dobrá komunikace, atmosféra důvěry a společenství, ve kterém se všichni cítí náležitě oceněni. Tvorba kvalitních komunikačních procesů je úloha těch, kdo projekt iniciovali a pohánějí ho k úspěchu.

Přestavbový proces, z něhož má vzejít areál v přírodním stylu, je založen hned z několika důvodů na dlouhodobosti. Jedním aspektem je financování, které je tímto způsobem snáze uskutečnitelné. Jde nám o trvale udržitelné kvalitní procesy. Jejich základem je vždy to, že účastníci změni své myšlení a v důsledku toho také své jednání. To se neděje přes noc, tento proces potřebuje čas. Nikdo nemůže tuto změnu nařídít nebo přikázat. Učitelky a rodiče si musí sami uvědomit, že nové cesty jsou příjemnější, snazší a produktivnější. To v žádném případě neznamená, že se k nim dostanou odpočinkem a čekáním. Trvalá udržitelnost má z našeho pohledu dvě úrovně. Herní areál se změni a nabízí dětem opět prostor pro volnou hru a vlastní učební procesy. Avšak volná hra může trvale existovat jen tehdy, když ji dospělí umožní a akceptují, když sami sobě povolí experimentovat, hrát si, zkoušet a nechat se vést zvědavostí. Strach při tom není nic neobvyklého, zmizí však, budete-li i navzdory němu jednat. Během toho zjistíte, že většina obav má do reality daleko a navíc je zakořeněna ve způsobech počínání, které jste odložili. Opravdovou trvalou udržitelnost procesu přestavby lze zaručit pouze tehdy, když se přestavba neodehrává jen ve vědomí učitelů, učitelek a projektanta, rodičů a odborníků, nýbrž když se projeví také v jejich jednání.

Během volné hry vzniká jedinec i společnost

Ve volné hře, výchozím bodu a cíli našich úvah, se zrcadlí obě tyto úrovně. Volná hra je prostředím, ve kterém dítě může testovat a rozvíjet své schopnosti. V tomto kontextu vzniká jedinec. Hrající si dítě se však tu a tam ohlédne k dospělému, aby se ujistilo, že ho provází láskyplný pohled učitelky nebo rodičů.

Ačkoliv nám volná hra připadá jako osamělá činnost jednoho individua, je to zároveň i činnost sociální, ve skutečnosti prováděná vždy ve vztahu k ostatním. Kdo má zkušenosti s dětmi, ten ví, že po samostatné hře následuje také fáze, při které jde o výměnu zkušeností, o závodění a experimentování ve společnosti ostatních dětí. Často se v této fázi chuť, výdrž a intenzita stupňují. Čím více má dítě možnost osvědčit se jako jedinec, tím sebevědoměji a sociálněji se bude chovat ve společnosti.

Rovnováha mezi individuálním přínosem účastníků přestavbového procesu a jednáním celé skupiny je stěžejní podmínkou projektového úspěchu. Dnešní generaci je často vyčítáno, že tíhne k individualismu a někdy až egocentrismu. Pravdou je, že dnes má jedinec více možností vyniknout než dříve a že se staré formy společnosti rozpadají. Avšak naše zkušenosti ukazují, že se mnozí velmi rádi chápou příležitosti účastnit se samoorganizovaného přestavbového procesu, neboť chtějí tímto způsobem v kolektivu s ostatními změnit své okolí. Ochota angažovat se je velmi velká. Nemáme důvod k pesimismu. Známe příliš mnoho lidí, kteří nechtěli čekat na lepší časy!

Poznámky k českému vydání

Jestliže vás příklady z německých mateřských škol zaujaly nebo inspirovaly, možná vás teď napadá, že ne všechny podmínky jsou v České republice stejně jako v Německu. Ano, máte pravdu. Legislativa ohledně bezpečnosti herních prvků, hygienické normy a spolupráce s pojišťovny jsou v naší zemi skutečně jiné, nicméně nejsou překážkou, pokud se rozhodnete realizovat svůj záměr na výstavbu dětských hřišť v přírodním stylu. Pokusili jsme se vybrat podle našeho názoru nejzásadnější rozdílnosti a v krátkosti je zde uvádíme. Pokud vám tento souhrn jen trochu pomůže vyhnout se úskalím nebo objasnit nejistoty, které vás při úvahách o přestavbě zahrady napadají, splnil tento doplňující text svůj účel.

Bezpečnostní požadavky

Mateřská škola je povinna zajistit bezpečná hřiště nebo zahrady na všech úrovních. Základní požadavky uvádí česká legislativa. Ta mimo jiné ukládá povinnost výrobcům herních prvků (česká legislativa používá pojem zařízení dětských hřišť) certifikovat státní zkušebnou veškeré výrobky, které mají být umístěny na dětská hřiště. Pouze výrobky, které mají certifikát a na jeho základě vydané prohlášení o shodě s technickými normami, mohou být na českém trhu prodávány.

Certifikát však mohou získat i nestandardní herní prvky, pokud jsou vyrobeny tak, že splňují požadavky platných norem, nebo je příslušná zkušebna na zákla-

dě analýzy rizik jako bezpečné uznala. Cena za certifikaci jednoho zařízení dětského hřiště se, s přihlédnutím k jeho složitosti, pohybuje okolo 10–20 tis. Kč. Pro výrobce nebo dodavatele výrobku je povinné, aby si podal žádost o certifikaci k autorizované osobě. Těmi jsou organizace pověřené Úřadem pro technickou normalizaci a státní zkušebnictví (ÚNMZ). Aktuální seznam osob autorizovaných ke státnímu zkušebnictví je vyvěšen na webových stránkách ÚNMZ. K zařízením dětských hřišť se vztahuje nařízení vlády 173/1997 Sb., v platném znění, které povinnost certifikovat jednoznačně ukládá.

Je důležité rozlišit, co se myslí zařízením dětského hřiště. Podle právních předpisů jsou to zařízení a konstrukce včetně komponentů a konstrukčních prvků, se kterými nebo na kterých si děti mohou hrát, ať už individuálně nebo ve skupinách, podle svých vlastních pravidel, či z vlastních důvodů ke hraní. Na zahradě nebo hřišti rozlišujeme zařízení ke hře a mobiliář. Mobiliářem může být altán, který slouží pro výuku, příbytek na ochranu před deštěm nebo skryš, zkrátka prvky, které nejsou určeny k tomu, aby na ně děti lezly nebo vyskakovaly.

Například vrbová týpí by podle tohoto rozlišení mohla být mobiliářem a ne herním zařízením a povinnost certifikace by se na ně nevztahovala.

Spadne-li však na zahradě školky strom a jeho kmen zůstane ležet na zemi a my připustíme, že ho tam ponecháme, a povolíme dětem, aby po něm začaly lézt a jinak ho využívat ke hře, stává se tento kmen

zařízením dětského hřiště, a proto podléhá povinnosti certifikace. Pokud se tedy z padlého stromu ořežou větve, aby z kmene nevyčnívalo nic ostrého, na co by se děti mohly napíchnout, v kmeni není žádná díra, ve které by mohla uvíznout noha, ani nepředstavuje žádné jiné riziko, které by děti v mateřské škole neuměly dost dobře vyhodnotit, může být tento kmen autorizovanou osobou shledán bezpečným a může na zahradě zůstat. Odpovědnost za jeho bezpečnost nese ten, kdo ho na zahradu umístil, tedy pokud jste ředitelkou mateřské školy a rozhodla jste, že tam spadlý kmen smí zůstat, vlastně jste tímto způsobem uvedla na trh nestandardní herní prvek „kmen stromu“ a ze zákona se na vás vztahuje povinnost certifikovat ho. Certifikací v podstatě přesunete odpovědnost za bezpečnost herního prvku na autorizovanou osobu.

Tím, kdo tedy prakticky posuzuje, jestli je nestandardní herní prvek herním zařízením nebo mobiliárem, je ten, kdo jej na zahradu školky umístil, a nebo ředitelka školky. Ta musí rozhodnout, jestli má být konkrétní věc certifikována. Svě pochybnosti může samozřejmě konzultovat s autorizovanou osobou. Doporučujeme, v zájmu bezpečnosti dětí, příslušnou zkušebnu oslovit v každém případě, mohou vám vyjít vstříc i v tom, že cenu za posouzení sníží na minimum, vždy ale počítejte za den práce autorizované osoby min. 8 000 Kč.

Jiné herní prvky, jako např. blátíčková zóna, souvisí více s hygienou a uplatňovaly by se na ně hygienické předpisy jako na pískoviště, tzn. prohrabování a propařování písku a doklad kompetentní laboratoře o tom, že písek není mikrobiálně, chemicky a parazitárně znečištěn nad hygienické limity upravené vyhláškou Ministerstva zdravotnictví č. 135/2004 Sb.

Ta také rozlišuje několik vodních ploch, pro které stanovuje kvalitu vody: koupaliště ve volné přírodě a umělá koupaliště (mezi ně patří např. brouzdaliště) a v průběhu roku 2010 přibude ještě tzv. přírodní biotop. Pokud byste tedy do zahrady své mateřské školy chtěli zakomponovat nějakou vodní plochu, která by byla určena pro koupání dětí, zařadili byste ji do jedné z těchto kategorií a řídili se požadavky podle vyhlášky. Pokud voda neslouží k pití, nemusí být pitná, nicméně pokud by děti samy mohly např. pumpovat vodu, je potřeba nějakým způsobem zajistit, aby vodu na hraní nepily, a takové opatření popsat v provozním řádu.

Při volbě rostlin, které chceme do zahrady vysadit, se obecně musí brát ohled na ochranu zdraví dětí, tzn. snažit se vyhnout rostlinám jedovatým, popř. jinak nebezpečným.

Spolupráce pojišťoven

Německý model pojišťovnictví se od modelu fungujícího v České republice mírně odlišuje. Samostatné úrazové pojišťovny v ČR neexistují, jejich funkce je rozdělena mezi pojišťovny zdravotní a komerční. Pojištění pro případ úrazu nabízejí pojišťovny komerční.

Mateřské školy nemají povinnost úrazového pojištění, nicméně v praxi často úrazové pojištění dětí sjednávají jako součást větších smluv o pojištění odpovědnosti školy. V tomto případě může pojišťovna přezkoumat, jestli je dětské hřiště bezpečné, resp. jestli je v souladu s příslušnými normami a zajištěné tak, aby úrazům předcházelo. Může si vyžádat od školky k nahlédnutí prohlášení o shodě a certifikáty k herním

zařízením, případně také revizní protokol o bezpečnosti hřiště, který si mateřská škola každý rok nechá zpracovávat revizním technikem (kvalifikovaný pracovník bez vazby na výrobu).

Pojišťovny u nás nemají žádné své bezpečnostní odborníky, kteří by prováděli kontrolu hřišť. Kontrola bezpečnosti hřišť u nás vyplývá z legislativních požadavků a navazujících norem, které předpokládají její třístupňový průběh (1. běžná – provádí učitelky, 2. provozní – provádí poučený, kvalifikovaný pracovník a 3. roční kontrola). Roční kontrolu je možno zabezpečit prostřednictvím revizního technika, kterého si škola vybere a objedná, případně s ním uzavře smluvní vztah. Revizní technik by měl být kvalifikovaný pracovník bez vazby na výrobu, který posoudí, jestli hřiště nebo zahrada mateřské školy splňují požadavky norem, jeho posudek má víceméně doporučující charakter, nemá však odbornost a zaštiťující sílu vyjádření autorizované osoby.

Pojišťovny v ČR samy neinicují akce typu pohybových dnů, které by si kladly za cíl rozvíjet pohybové schopnosti dětí a tím zmenšit riziko možných úrazů, ale pokud jsou osloveny nějakou organizací s žádostí o sponzorství, mohou se stát finančním partnerem vašeho projektu zaměřeného na prevenci úrazů, rozvíjení pohybových dovedností a jiných aktivit, kterými se předchází zdravotním problémům.

Finanční zdroje

Pokud se vám myšlenka zahrady v přírodním stylu líbí a popsané projekty vás inspirovaly, zřejmě přemýšlíte, kde by se u nás daly získat finance na podobný projekt.

Stejně jako v Německu také u nás je třeba finanční zdroje hledat na nejrůznějších místech. V České republice neexistuje celorepublikový dotační program, který by nesl jméno podpora přestavby školních hřišť na zahrady v přírodním stylu, přece jen ale existuje několik možností, odkud by váš projekt mohl získat podporu.

K těm, které podporují přímo záměr přestavby školního hřiště nebo zahrady, patří Nadační fond Zelený poklad, který podporuje projekty v Plzni, popř. v Plzeňském kraji. Grantový program Zelené školní zahrady podporuje přeměnu tradičních školních zahrad na přírodě blízké prostředí a jejich využití v rámci environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty. O programu se dozvíte více na webových stránkách www.zelenypoklad.org.

Nadace Partnerství podporuje projekty udržitelného rozvoje, jimiž zahrady v přírodním stylu nepochybně jsou, váš projekt by se tedy mohl ucházet o podporu v několika grantových programech této nadace, např. Škola pro udržitelný život. Na webových stránkách www.nadacepartnerstvi.cz si můžete přečíst nejen anotace jednotlivých projektů, ale také se inspirovat těmi vybranými.

Další možností, která se vám potenciálně nabízí, jsou národní programy Státního fondu životního prostředí. V současnosti není vypsán žádný vhodný program, který by poskytl prostředky na přestavbu školní zahrady, ale je dobré sledovat webové stránky SFŽP, protože tato instituce je také potenciálním partnerem pro váš projekt a je možné, že podobný projekt bude moci být do některé z jeho budoucích výzev zahrnut. Aktuální výzvu pro podávání žádostí a také popis pod-

porovaných aktivit najdete na webových stránkách www.sfzp.cz.

Určitě se obraťte na krajské úřady, které každoročně vyhláší různá grantová řízení, jestli by se váš záměr nedal financovat z těchto zdrojů.

To nejdůležitější připomínáme nakonec: Pokud pro svůj projekt nadchnete rodiče dětí a dáte o něm vědět veřejnosti, může se naskytnout možnost získat finance ze zdrojů, které jste nečekali, ať soukromých nebo veřejných. Přesto nepodceňujte význam svépomoci, neboť hlavním motorem vzniku vašeho nového hřiště v přírodním stylu je především spolupráce, pochopení a nadšení rodičů, zaměstnanců školky, architekta a v neposlední řadě dětí, jimž je nový prostor ke hraní určen.

Přejeme vám mnoho úspěšných projektů.

Autoři textu:

Zdenka Kovářiková, Erika Smrtová

APUS, Senovážná 2, Praha 1

Adresy

Mateřská škola v Hütschenhausenu:

Protestantische Kindertagesstätte Regenbogen

Lieselotte LAMBRECHT
Hauptstraße 104
D-66882 Hütschenhausen
Tel.: 0049/6327/8381

Mateřská škola v Thaleischweileru-Fröschenu:

Kindergarten der protestantischen Kirchengemeinde

Helga FAUST
Talstraße 57
D-66987 Thaleischweiler-Fröschchen
Tel: 0049/6334/5748
www.kiga.thw-fr.de

Inženýrská kancelář Stadt + Natur

Dipl.-Ing.(FH) Helga BERGER
a Dipl.-Ing.(FH) Norbert SCHÄFER
Kaiserbacher Mühle
D-76889 Klingenstein
Tel.: 0049/6349/928414
www.STADT-und-NATUR.de

kontakt v českém jazyce:

Dipl.-Ing.(FH) Ing. Markéta Kolářová
Ziegelstraße 38
D-42289 Wuppertal
Tel.: 0049/202/3173179
www.STADT-NATUR-NRW.de

www.partner.STADT-und-NATUR.de

*Elisabeth C. Gründler
Norbert Schäfer*

DĚTSKÁ HŘIŠTĚ A ZAHRADY V PŘÍRODNÍM STYLU

VÝZNAM • PLÁNOVÁNÍ • REALIZACE

Pro zdravý vývoj dětí je nezbytné, aby měly možnost pohybovat se v prostředí, které rozmanitými způsoby stimuluje jejich smyslové vnímání. Přírodní areál s úkryty, doupaty, kopečky, potokem, stromy a keři poskytuje celou řadu podnětů. Na takových „hřištích“ si děti mohou hrát nerušeně, mohou sbírat zkušenosti během vlastních aktivit. Avšak o tyto prostory je dnes nouze. Dětská hřiště jsou často holé plochy vybavené prolézačkami, které sice umožňují dospělým dobrý přehled a kontrolu, avšak volnou tvůrčí hru spíše omezují. Tato kniha uvádí příklady, jak lze v době skrovných rozpočtů vytvořit cenově výhodná hřiště a zahrady v přírodním stylu. V představených projektech několika německých mateřských škol plánovali a uskutečňovali svůj cíl společně architekt, pedagogický personál a rodiče v malých samoorganizovaných krocích.

Hřiště či zahrada v přírodním stylu mohou splňovat požadavky dětí a zároveň být šetrné k životnímu prostředí. Navíc jsou finančně výhodné a trvale udržitelné.

Tato kniha je praktickou a podnětnou příručkou pro všechny, kdo nesou odpovědnost za dětská hřiště, školní dvory a zahrady u mateřských škol.

Ministerstvo životního prostředí
České republiky

www.mzp.cz

ISBN: 978-80-7212-523-4